

SVEUČILIŠTE U ZADRU
ODJEL ZA IZOBRAZBU UČITELJA I ODGOJITELJA
MAGISTRA IADERTINA

ETIČKA IZJAVA

Časopis Magistra Iadertina pridržava se preporuka Odbora za izdavačku etiku (Committee on Publication Ethics–COPE; http://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf) prilikom reguliranja standarda etičnoga ponašanja i odnosa sviju strana uključenih u postupak objavljivanja (autora, urednika, recenzenta i izdavača).

ETHICAL STATEMENT

The Journal Magistra Iadertina adheres to the Recommendation of the Committee on Publicity Ethics (COPE; http://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf) in regulating ethical conduct standards and the relationships of all parties involved in the publication process (authors, editors, reviewers and publishers).

Članci objavljeni u časopisu referiraju se i registriraju u:

The articles appearing in Journal are abstracted and indexed in:

HRČAK (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske/ Croatian Portal of Academic journals)

Prilozi objavljeni u časopisu dostupni su u akademskoj bazi podataka EBSCO/ Articles from Magistra Iadertina are also accessible through EBSCO research databases.

Online inačica časopisa je na web stranici / Online version of the journal on the web address <http://hrcak.srce.hr>

SVEUČILIŠTE U ZADRU
ODJEL ZA IZOBRAZBU UČITELJA I ODGOJITELJA
UNIVERSITY OF ZADAR
DEPARTMENT OF TEACHER AND PRESCHOOL
TEACHER EDUCATION

UDK 37
God. 15

ISSN 1846-3606
sv. 1

MAGISTRA IADERTINA

(15/1)

2020.

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Magistra Iadert. (Sveuč. u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja)	God./Vol. (15/1)	Str./P. 1-104	Zadar, 2020.
---	---------------------	---------------	--------------

NAKLADNIK / *Publisher*

SVEUČILIŠTE U ZADRU
Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

POVJERENSTVO ZA IZDAVAČKU DJELATNOST / *Publishing Committee*
Josip Faričić, predsjednik

GLAVNI UREDNIK / *Editor in Chief*
Robert Bacalja

IZVRŠNA UREDNICA / *Executive Editor*
Katarina Ivon

UREDNIŠTVO / *Editorial Board*
Robert Bacalja (Zadar), Stjepan Blažetin (Pécs), Maja Cindrić (Zadar),
Vlasta Hus (Maribor), Katarina Ivon (Zadar), Mira Klarin (Zadar),
Leszek Malczak (Katowice), Diana Nenadić-Bilan (Zadar), Johann Pehofer
(Eisenstadt), Laszlo Varga (Sopron), Slavica Vrsaljko (Zadar), Izabela Sorić
(Zadar), Slavica Šimić Šašić (Zadar), Jasminka Zloković (Rijeka),
Smiljana Zrilić (Zadar)

TAJNICA UREDNIŠTVA / *Secretary of Editorial Board*
Emilija Matassi Botunac

LEKTURA
Proofreading
Slavica Vrsaljko

NASLOVNA STRANICA
Front Page
Josip Zanki

PRIJEVOD SAŽETAKA NA ENGLESKI JEZIK
Summaries Translated by
Jakov Proroković i autori

UDK OSTRUČAVANJE
UDC Indexing
Zorica Antulov

RAČUNALNI SLOG
Layout
Sveučilište u Zadru

SVEUČILIŠTE U ZADRU

ODJEL ZA IZOBRAZBU UČITELJA I ODGOJITELJA

UDK 37
God. 15

ISSN 1846-3606
sv. 1

MAGISTRA IADERTINA

(15/1)

2020.

Magistra Iadert. (Sveuč. u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja)	God./Vol. (15/1)	Str./P. 1-104	Zadar, 2020.
--	------------------	---------------	--------------

SADRŽAJ / CONTENTS

IZVORNI ZNANSTVENI RADOVI

- Ana Proroković, Ljiljana Gregov**
NEKI ASPEKTI MORALNOSTI SREDNJOŠKOLACA
U KONTEKSTU ATRAKTIVNOSTI ŠKOLSKIH PROGRAMA 9
Odjel za psihologiju
Sveučilište u Zadru

PRETHODNA PRIOPĆENJA

- Dubravka Kušćević, Miroslava Ćosić, Irena Mišurac**
SAMOPROCJENA UČITELJICA O RAZINI
POVEZIVANJA LIKOVNIH I MATEMATIČKIH
SADRŽAJA U NIŽIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE 23
Odsjek za učiteljski studij
Filozofski fakultet u Splitu

PREGLEDNI RADOVI

- Vladimir Bjelobrk**
ULOGA MEDIJA U PROCESU SOCIJALIZACIJE
DJECE I ADOLESCENATA 41
Odsjek za pedagogiju
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

STRUČNI RADOVI

- Darija Hofgräff, Anamarija Pupić-Bakrač**
ZAJEDNO SMO JAČI: ISKUSTVA ODSJEKA
ZA KULTURNO-PROSVJETNE AKTIVNOSTI
HRVATSKOGA DRŽAVNOG ARHIVA U
OBLIKOVANJU NOVIH OBRAZOVNIH SADRŽAJA 57
Odsjek za kulturno-prosvjetne aktivnosti
Hrvatski državni arhiv u Zagrebu
- Radmila Zečević**
KREATIVNOST KAO SASTAVNI DIO NASTAVE
LIKOVNE KULTURE 75
Pedagoški fakultet u Somboru
Sveučilište u Novom Sadu
- Valter Perinović, Marko Milanović, Boris Metikoš**
Matea Kocsis
DOPRINOS IZVANNASTAVNIH KINEZIOLOŠKIH
AKTIVNOSTI KVALITETI ORGANIZACIJE
SLOBODNOGA VREMENA STUDENATA 87
Tehničko veleučilište u Zagrebu

NEKI ASPEKTI MORALNOSTI SREDNJOŠKOLACA U KONTEKSTU ATRAKTIVNOSTI ŠKOLSKIH PROGRAMA

ANA PROROKOVIĆ
LJILJANA GREGOV

*Odjel za psihologiju
Sveučilište u Zadru*

aprorok@unizd.hr
ljgregov@unizd.hr

UDK: 37.091.212:17.022.1
UDK: 37.091.212.3
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 27.10.2020.
Prihvaćen: 30.11.2020.

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi potencijalne prediktore koji dobro diskriminiraju učenike srednjih škola (programa) različitih razina atraktivnosti, pri čemu je naglasak bio na neke sociodemografske karakteristike učenika i neke komponente njihove moralnosti. Istraživanje je provedeno na završnim razredima (treći i četvrti razred) gimnazija i strukovnih srednjih škola u Zadru. Škole su kategorizirane u četiri kategorije (niska, srednja, visoka i vrlo visoka atraktivnost) na osnovi prosječnog školskog uspjeha njihovih učenika u osnovnoj školi i interesa za upis u tu školu. Iz svake kategorije izabrana je jedna srednja škola (dva razredna odjeljenja) u kojoj je provedeno istraživanje na 189 srednjoškolaca. Analiza dobivenih rezultata pokazala je postojanje dviju značajnih diskriminacijskih funkcija koje vrlo dobro determiniraju izbor/upis srednjoškolskih programa različite atraktivnosti. Prva diskriminacijska funkcija uglavnom je saturirana razinom moralnog rasuđivanja, samopercepcijom moralnih kvaliteta te financijskim statusom obitelji, a ujedno ima i najveću prediktivnu snagu za izbor gimnazijskih u odnosu na strukovne programe. Druga diskriminacijska funkcija ima manju prediktivnu važnost te uključuje i neke druge sociodemografske značajke (spol, veličina mjesta življenja). Ova funkcija također značajno doprinosi objašnjenju ukupne varijance kriterijske varijable na način da u većoj mjeri razlikuje upise u srednjoškolske programe sličnijih sadržaja (na primjer, razlike u atraktivnosti unutar različitih gimnazijskih programa).

KLJUČNE RJEČI:

atraktivnost srednjoškolskih programa, moralno rasuđivanje, samoprocjena

UVOD

Iako u širem kontekstu znanstvenog proučavanja moralnosti postoje određene terminološke i konceptualne nedosljednosti, uglavnom se podrazumijeva da moral, kao najopćenitiji konstrukt, predstavlja složeni dinamički proces koji uključuje različite ulazne (polazišne) varijable, medijacijske faktore i izlazna ponašanja (moralna ili nemoralna). U postojećoj literaturi može se naći ogroman broj znanstvenih studija koje su proučavale čitav niz moralom povezanih konstrukata, a koji su najčešće konativne i/ili kognitivne prirode. Neki od najčešće istraživanih moralno su rasuđivanje (Kohlberg 1973; Rest i sur. 1999) moralni identitet (Blasi 2004; Sheikh 2007), moralna osjetljivost (Morton i sur. 2006), moralna hrabrost (Osswald i Greitemeyer 2010) i moralna motivacija (Sheikh 2007), ali često se mogu sresti i mnogi drugi srodni koncepti (npr. moralne orijentacije, moralno samopoimanje i dr.).

Unutar kognitivno-razvojnog pristupa proučavanju morala, najutjecajnijim se smatra Kolbergov model, prema kojemu se moralni razvoj odvija kroz tri temeljne faze (predkonvencionalna, konvencionalna i postkonvencionalna), od kojih svaka ima dva podrazvojna stupnja. Prema Kolbergu (1973), postkonvencionalno rasuđivanje je racionalno i društveno prihvatljivije od konvencionalnog, a konvencionalno je prihvatljivije od predkonvencionalnog. Isti autor mišljenja je da su osnovne determinante moralnog rasuđivanja generalni kognitivni potencijali i razina obrazovanja, a što su kasnije potvrdile i mnoge druge empirijske studije (npr. Berk 2008; Loureiro i Souza 2013; King i Mayhew 2002; Proroković 2017). Nadaje, tranzicija iz konvencionalne u postkonvencionalnu fazu trebala bi biti prvenstveno određena obrazovanjem jer se događa u adolescenciji, odnosno periodu sazrijevanja u kojem je kognitivni razvoj već dostigao svoj vrhunac (Rest i sur. 1999). Ipak, visoka razina moralnog rasuđivanja kao relativno objektivna mjera, nužno ne garantira i visoku razinu moralnog ponašanja jer su većinom dobivene niske korelacije između ova dva konstrukta u dosadašnjim istraživanjima (Thoma 2004; Peng i Huashan 2014), što provocira istraživače da se nastave baviti ovim područjem istraživanja te otvara široku lepezu mogućnosti za unaprjeđenje postojećih modela moralnosti.

Studije koje se bave proučavanjem različitih antecedenata i medijatora moralnog rasuđivanja i ponašanja zapravo su sve češće, a među njima imaju značajnu ulogu istraživanja tzv. *moralnog selfa*, odnosno samopercepcije osobne moralnosti. Blasi (2004), na primjer, sugerira da je moralno funkcioniranje primarno intrinzično i

afektivno te ima tendenciju „narušavanja“ snage racionalnoga (temelj u kognitivno razvojnim pristupima proučavanja morala). Naime, čini se da ljudi imaju intuitivno, kvazi-perceptivno shvaćanje onoga što je dobro/loše, te vrlo često nisu svjesni razloga niti imaju jasne argumente za takvo shvaćanje (npr. racionalizacije, samoopravljanja i drugi obrambeni mehanizmi.). Nadalje, mnoge studije pokazale su da postoje određene stabilne individualne razlike u tendenciji prema ne/moralnom ponašanju, ali neka novija istraživanja pokazuju upravo suprotne trendove. Jordan i sur. (2015), na primjer, pokazali su da su osobna viđenja pojedinca o svojoj moralnosti više promjenjiva nego statična, i to kao posljedica vlastitih ne/moralnih ponašanja i doživljaja svijeta oko sebe. Dinamika tog moralnog samopoimanja može dobro objasniti moralna ponašanja (kao ishod), i to unatoč evidentnoj diskrepanciji između aktualnog i idealnog moralnog samopoimanja.

Osobito je važno naglasiti da istraživanja morala imaju i vrlo visoku praktičnu vrijednost unutar postojećeg obrazovnog sustava jer je osnovni zadatak nastavnika pomoći djeci da usvoje one moralne vrijednosti i navike koji će im pomoći, ne samo da se bolje integriraju u društvo (npr. iskrenost, odgovornost, poštovanje drugi), nego da ostvare i bolju kvalitetu života kao pojedinci. Kako su različiti oblici neetičkog ponašanja i moralni relativizam u velikoj mjeri prisutni u modernom načinu života i društvu općenito, kod odraslih i adolescenata, posljedice za društvo u cjelini uključuju različite ekonomske, demografske i socijalne degradacije. U skladu s tim, može se reći kako je područje istraživanja moralnosti i moralnog odgoja unutar obrazovnog sustava uvijek atraktivna tema s potencijalnim praktičnim implikacijama koje mogu značajno doprinijeti unaprjeđenju nastavnog procesa. Pritom je potrebno naglasiti kako škole koje izvode programe različite atraktivnosti, najvjerojatnije regrutiraju i učenike različitih intelektualnih i motivacijskih kapaciteta, a koji su u osnovi samog moralnog razvoja, ali i drugih aspekata moralnosti kao što su npr. moralne orijentacije, percepcija vlastite moralnosti i slično.

Uzimajući u obzir različite socijalne, psihologijske, biološke i situacijske faktore koji mogu utjecati i promijeniti samopercepciju moralnih kvaliteta kod pojedinca, glavno istraživačko pitanje bilo je provjeriti relacije među nekim aspektima percepcije vlastite moralnosti, moralnog rasuđivanja i generalnih vrijednosnih orijentacija kod učenika srednjih škola i njihovih dosadašnjih školskih postignuća i nekih sociodemografskih varijabli. Može se pretpostaviti da se učenici koji pohađaju škole različite atraktivnosti razlikuju po nekim aspektima moralnosti, a osobito onima koji su povezani s kognitivnim kapacitetima i dosadašnjim školskim postignućima. Stoga je cilj ovog istraživanja bio utvrditi potencijalne deter-

minante/prediktore koji dobro diskriminiraju učenike srednjih škola, odnosno školskih programa različite atraktivnosti, pri čemu je atraktivnost procijenjena na temelju ulaznog učeničkog potencijala (prosječni školski uspjeh u osnovnoj školi) te omjeru između broja prijavljenih i primljenih kandidata.

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 126 srednjoškolki i 63 srednjoškolca završnih razreda srednjih škola (treći i četvrti razred). Dob učenika varirala je u rasponu od 17 do 19 godina. Istraživanjem su obuhvaćene četiri srednje škole (po dva razredna odjeljenja) na području Zadra, koje izvode gimnazijske i strukovne programe različite atraktivnosti.

Mjerni instrumenti

U istraživanju su primijenjena tri mjerna instrumenta: Upitnik kojim su se obuhvatile neke sociodemografske karakteristike sudionika kao što su spol, veličina mjesta življenja (četiri kategorije s obzirom na broj stanovnika u rasponu od <5000 do >50000) i prihodi u kućanstvu (sedam kategorija u rasponu <3000 kuna do >20000 kuna), Skala za procjenu vlastitih moralnih kvaliteta i Test moralnog rasuđivanja (TMR).

Skala za procjenu vlastitih moralnih kvaliteta konstruirana za potrebe ovog istraživanja uključivala je četiri moralne kvalitete/čestice: pravednost, iskrenost, poštenje i spremnost pomaganja drugima. Zadatak sudionika bio je da na bipolarnoj grafičkoj skali (npr. od izuzetno nepravedan do izuzetno pravedan) procijeni u kojoj se mjeri svaka od tih moralnih kvaliteta odnosi na njega. Skala je bila dužine deset centimetara, a rezultat se odmjeravao od polazne točke u centimetrima (mogući raspon od 1 do 10). Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije za ovu skalu je iznosila 0.81 (Cronbach alpha), a prosječna korelacija među česticama 0.51.

TMR sadrži dvije moralne dileme u kojima glavni akter donosi određene odluke. Za svaku odluku, predloženo je šest argumenta (*za* i *protiv*) koji ne/opravdavaju tu odluku i koji su svojim sadržajem prilagođeni Kolbergovim fazama moralnog razvoja. Zadatak sudionika bio je vrednovati prihvatljivost predloženih argumenata

na skali od 6 stupanja (od - 3 do + 3, bez mogućeg neutralnog odgovora), što omogućuje usporedbu s optimalnim odgovorima na šest teorijskih razina prema Kolbergovoj teoriji. Kao mjera razine moralnog rezoniranja, izračunat je Indeks moralnog rezoniranja (IMR). IMR se temelji na procjeni odstupanja od „optimalnog moralnog profila“ i prikazan je parametrom u rasponu od 0 do 1, gdje niži rezultat korespondira nižoj razini moralnog rasuđivanja, a viši rezultat višoj razini moralnog rasuđivanja. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju dobre metrijske karakteristike ovog mjernog instrumenta, a IMR kao valjan (kriterijska i konstruktna valjanost) indikator moralnog rasuđivanja (Proroković 2016). Osim IMR-a, izračunata su i dva dodatna parametra relativno grubih/okvirnih procjena tzv. konzervativne i humanističke orijentacije, a koje se temelje na dominantnosti stavova u pojedinim moralnim dilemama. Humanistička orijentacija temeljena je na prosječnim odgovorima koje ispitanici daju na *pro* argumentima prve i *contra* argumentima druge dileme, a konzervativna orijentacija upravo suprotno (*pro* argumenti druge i *contra* argumenti prve dileme). Iako je riječ o relativno grubim procjenama općih vrijednosnih orijentacija, ove mjere također pokazuju zadovoljavajuće metrijske karakteristike (Proroković 2016). Konkurentna valjanost pokazala se zadovoljavajućom za sve navedene mjere (IMR, humanistička i konzervativna orijentacija), i to s obzirom na razlikovanje pojedinaca s različitom stručnom spremom i studenata različitih studijskih usmjerenja (društveno područje u relaciji s tehničkim područjem). Konvergentna valjanost također se pokazala zadovoljavajućom za sve tri mjere (IMR u značajnoj korelaciji s Lindovim (2003) C indeksom, a humanistička i konzervativna orijentacija s nekim temeljnim osobinama ličnosti).

POSTUPAK

Istraživanje je provedeno u školskim učionicama prije početka redovne nastave (unaprijed dogovoreno s nastavnicima), i to u trajanju od 20 minuta (okvirno). Učenici su u istraživanju sudjelovali dobrovoljno i anonimno.

Procjena atraktivnosti srednjoškolskih programa temeljila se na dva temeljna kriterija za koje je bilo moguće prikupiti potrebne informacije: prosječni školski uspjeh učenika koji su ostvarili u osnovnoj školi (uvjet za upis u srednju školu) te interes za upis u pojedini program (omjer broja prijavljenih i primljenih kandidata). Na osnovi tih dvaju kriterija, srednje škole (školski programi kojih izvode) podijeljene su u četiri okvirne kvalitativne kategorije: niske, srednje, visoke i vrlo visoke atraktivnosti.

REZULTATI I RASPRAVA

U prvom dijelu statističke obrade rezultata su provjerene potencijalne razlike u različitim ispitivanim aspektima moralnosti i općih vrijednosnih orijentacija kod učenika koji pohađaju školske programe različite atraktivnosti (Tablica 1). Pokazalo se da postoje značajne statističke razlike u razini moralnog rasuđivanja, samoprocjeni moralnosti i konzervativnoj orijentaciji kod učenika različitih škola. Jedina varijabla na koju atraktivnost školskih programa nije imala utjecaja, bila je tzv. humanistička orijentacija. Najjasniji trend je primjetan kad je u pitanju razina moralnog rasuđivanja, koja gotovo linearno raste u funkciji povećanja atraktivnosti školskih programa. Nadalje, samoprocjena moralnosti najviša je kod učenika koji pohađaju škole niže atraktivnosti (niska i srednja), a niža kod učenika koji pohađaju škole više atraktivnosti (visoka i vrlo visoka atraktivnost). Slično tome, konzervativna orijentacija najmanje je zastupljena kod učenika koji pohađaju školske programe vrlo visoke atraktivnosti („elitna“ gimnazija), dok je u značajno većoj mjeri prisutna kod učenika ostalih škola.

TABLICA 1. Analiza varijance moralnog rasuđivanja, samoprocjene moralnosti i općih vrijednosnih orijentacija s obzirom na atraktivnost školskih programa i pripadajući deskriptivni parametri

Izvor varijabiliteta (df=1/3)	Atraktivnost	<i>M</i>	<i>F</i>	<i>p</i> (<i>f</i>)	η^2
Moralno rasuđivanje (IMR)	niska	0,465	5,965	0,000**	0,088
	srednja	0,470			
	visoka	0,491			
	vrlo visoka	0,518			
Samoprocjena moralnosti	niska	7,964	5,639	0,001**	0,083
	srednja	7,968			
	visoka	7,128			
	vrlo visoka	7,342			
Humanistička orijentacija	niska	0,430	1,14015	0,334	0,018
	srednja	0,518			
	visoka	0,269			
	vrlo visoka	0,518			
Konzervativna orijentacija	niska	0,280	2,87721	0,037*	0,044
	srednja	0,393			
	visoka	0,245			
	vrlo visoka	-0,030			

N=189 * $p < .05$ ** $p < .01$

Kako bismo dobili jasniji uvid u ispitivane značajke učenika koji pohađaju školske programe različite atraktivnosti te finije relacije među njima, u sljedećem koraku računata je multivarijatna diskriminacijska analiza s kriterijskom varijablom kvalitativne prirode, odnosno atraktivnošću studijskih programa. Kao potencijalne determinante/prediktori odabrani su ispitivani aspekti moralnosti (koji su se pokazali statistički značajnima za razlikovanje učenika iz različitih škola) te neke sociodemografske karakteristike koje su bile ispitivane u ovom istraživanju (spol, veličina mjesta življenja i prihodi u kućanstvu). Osnovni rezultati diskriminacijske analize su prikazani u Tablici 2.

TABLICA 2. Prikaz značajnih diskriminacijskih funkcija i strukture kanoničkih varijabli za učenike koji pohađaju škole različite atraktivnosti

	<i>Wilks' Lambda</i>	<i>p</i>	1. kanonički korijen	2. kanonički korijen
Moralno rasuđivanje (IMR)	0,731	0,001**	0,506	0,436
Konzervativna orijentacija	0,696	0,090	-0,313	-0,463
Samoprocjena moralnosti	0,744	0,000**	-0,547	0,193
Spol	0,705	0,033*	0,003	0,620
Veličina mjesta življenja	0,697	0,089	-0,124	-0,158
Prihodi kućanstva	0,750	0,000**	0,433	-0,401
<i>Karakteristični korijen</i>			0,293	0,082
<i>Kanonički R</i>			0,477	0,277

N=189 * $p < .05$ ** $p < .01$

Diskriminacijska analiza pokazala je postojanje dviju značajnih razlikovnih funkcija koje na temelju odabranih prediktora vrlo dobro predviđaju pripadnost grupi/školi. Pritom je kanonički koeficijent korelacije za prvu funkciju relativno visok ($R=0,477$), dok je za drugu funkciju nešto niži ($R=0,277$). Sve ispitivane nezavisne varijable imaju značajnu ulogu u diskriminacijskim funkcijama na razini od 10 % nesigurnosti ($p < 0,10$), a većina ih ima i znatno veću prediktivnu snagu ($p < 0,01$). Interesantno je primijetiti da je na temelju ovako dobivene optimalne kombinacije prediktorskih varijabli, najveća točnost predviđanja vezana za pohađanje školskih programa srednje i vrlo visoke atraktivnosti, a najniža za školske programe niske atraktivnosti (Tablica 3).

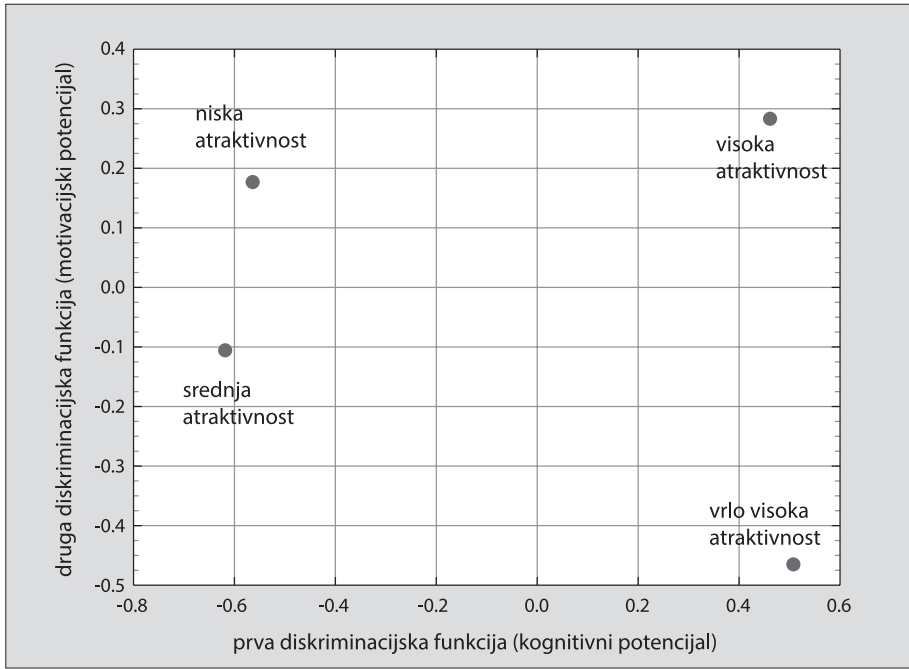
TABLICA 3. Postotak točnih predviđanja i središnje vrijednosti kanoničkih varijabli (centroidi) za školske programe različite atraktivnosti

	Postotak točnih predviđanja	Centroidi (1.k.k.)	Centroidi (2.k.k.)
Niska atraktivnost	23,33	-0.564	0.178
Srednja atraktivnost	61,11	-0.618	-0.107
Visoka atraktivnost	30,77	0.507	-0.466
Vrlo visoka atraktivnost	57,57	0.462	0.282

Prvu diskriminacijsku funkciju primarno obilježava viša razina moralnog rasuđivanja, niža samoprocjena osobne moralnosti (veći stupanj samokritičnosti), te bolji financijski status obitelji (koji je najčešće u relaciji s obrazovnim statusom roditelja). Unutar ove, prediktorski relevantnije diskriminacijske funkcije, kao značajnu determinantu treba još spomenuti i manju opću orijentiranost ka konzervativnim vrijednostima. Ova funkcija (Slika 1) vrlo dobro razlikuje učenike koji pohađaju škole visoke i vrlo visoke atraktivnosti (gimnazijski programi) od učenika koji pohađaju škole niske i srednje atraktivnosti (strukovni programi). Stoga se prva funkcija može okvirno interpretirati kao intelektualno-obrazovni status učenika ili primarno kognitivni potencijal učenika, te ima značajno veću statističku snagu predikcije od druge diskriminacijske funkcije.

Druga diskriminacijska funkcija je također saturirana višom razinom moralnog rasuđivanja i nižim stupnjem konzervativne orijentacije, ali kao primarna determinanta se izdvaja spol učenika, niži prihodi u kućanstvu, te u manjoj mjeri, veličina mjesta življenja. Po ovoj funkciji se najbolje razlikuju učenici iz škola visoke i vrlo visoke atraktivnosti (obje gimnazijski programi), a uvjetno se može interpretirati kao socioekonomski i intelektualni status učenika ili primarno motivacijski potencijal, te ima značajno slabiju prediktivnu snagu od prve funkcije.

Kao što je već spomenuto, uz učenike koji pohađaju atraktivnije srednjoškolske programe veže se viša razina moralnog rasuđivanja, niža samoprocjena osobne moralnosti te veći prihodi u kućanstvu, dok je kod učenika školskih programa niže atraktivnosti situacija obrnuta (kognitivni potencijal). Ovakvi rezultati se mogu smatrati očekivanima jer su gimnazijski programi već duže vremena znatno atraktivniji od strukovnih i to iz perspektive učenika, ali i njihovih roditelja. Budući da su unutar tih škola ograničene upisne kvote, upisuju ih učenici koji su ostvarili bolji školski uspjeh (ponekad i iznimno visok) tijekom osnovne škole, a

SLIKA 1. Grafički prikaz središnjih vrijednosti kanoničkih varijabli unutar dvodimenzionalnog sustava dviju značajnih diskriminacijskih funkcija

koji je dobrim dijelom determiniran intelektualnim sposobnostima i uložnim trudom (podrška i poticaj obitelji i sl.). Kako su kognitivni kapaciteti i obrazovna razina ujedno i glavne determinante moralnog rasuđivanja (Loureiro i Souza 2013; King i Mayhew 2002; Proroković 2017), ovakvi rezultati su u skladu s očekivanjima.

Međutim, interesantno je spomenuti i veću samokritičnost ovih učenika kada je u pitanju samoprocjena njihove vlastite moralnosti. Naime, nema teorijske osnove za pretpostavku kako učenici koji pohađaju škole niže atraktivnosti pokazuju veću moralnost u svakodnevnom životu, već suprotno tome, kod njih se češće susreću maloljetnička delikvencija, ovisnička ponašanja i druge maladaptivne navike (Peng i Huashan 2014). Iz toga proizlazi da se opažena disproporcija između razine moralnog rasuđivanja i samopercepcije moralnih kvaliteta prije može pripisati nekim drugim čimbenicima; na primjer, u usporedbi s vršnjacima, učenici slabijeg obrazovnog uspjeha i nižih kognitivnih potencijala imaju tendenciju ka korištenju nekih specifičnih obrambenih mehanizama kako bi stvorili pozitivniju sliku o sebi i zadržali samopoštovanje. Ovakvi rezultati idu u prilog te-

orijama samoafirmacije, koje pretpostavljaju da je obrana ega važnija od realizma i samokritičnosti. Naime, pojedinci su motivirani da održe globalni samointegritet, odnosno, generalnu percepciju vlastite dobrote, vrlina i učinkovitosti (Steele 1988). Slično tome, Paulhus i John (1998) sugeriraju postojanje tzv. „egoistične pristranosti“ koja podrazumijeva tendenciju ka samofavoriziranju, a vodi prema nerealnoj pozitivnoj samopercepciji nekih temeljnih osobina kao što su dominacija, poštenje, emocionalna stabilnost, intelekt i kreativnost. S druge strane tzv. „moralna pristranost“, vodi ka samozavaravanju i tendenciji osporavanja vlastitog devijantnog ponašanja te isticanja atributa „svetosti“, kao što odgovornost, skromnost, poštenje i slično.

Kada je riječ o konzervativnijoj orijentaciji učenika koji pohađaju programe niže atraktivnosti (strukovne škole), rezultati su također djelomično očekivani, jer ovi učenici češće dolaze iz manjih i ruralnih sredina (koje su tipične po konzervativnijim stavovima), te je obrazovni i ekonomski status njihovih roditelja češće niži od prosjeka (što implicira manje stimulativnu sredinu za ostvarenje potencijala djeteta). Naime, navedene medijatorske varijable (obrazovanje roditelja, mjesto življenja), često su se puta pokazale prediktivnima za predviđanje političkih i općih ideoloških orijentacija (Rindermann i sur. 2011; Talhelm i sur. 2014) i to u istom smjeru kao i u ovom istraživanju.

Druga diskriminacijska funkcija (motivacijski potencijal) također povezuje višu razinu moralnog rasuđivanja i nižu konzervativnu orijentaciju, ali i niži financijski status obitelji (u obrnutom smjeru od prve funkcije). Također, dominantan prediktor je i spol učenika i to u „korist“ učenica. Dakle, gimnazijske programe visoke razine atraktivnosti, u odnosu na one najviše razine, upisuju u većoj mjeri učenice, i to one koje dolaze iz obitelji nižih financijskih mogućnosti, ali i solidnog školskog uspjeha (najčešće vrlo dobrog) tijekom osnovne škole. I ovakvi rezultati su uglavnom očekivani jer gotovo sva novija istraživanja u zadnjih dvadesetak godina, pokazuju da učenice imaju značajno bolji školski uspjeh od učenika (Pomerantz i sur. 2002; Baharudin i Zulkefly 2009; Raboteg-Šarić i sur. 2009; Reić Ercegović i Koludrović 2010), čime ujedno i bolje konkuriraju za upis na atraktivnije školske programe. Pritom češće dolaze iz obitelji slabijeg financijskog statusa, ali je očigledno motivacija za obrazovni uspjeh i daljnju mogućnost izbora karijere vrlo visoka i od presudne važnosti za dosljednost i upornost koja vodi prema ostvarenju zacrtanih ciljeva. Prema ovoj diskriminacijskoj funkciji razlikuju se i učenici različitih strukovnih programa, ali u značajno manjoj mjeri u odnosu na gimnazijske učenike. Atraktivniji strukovni programi korespondiraju s

gimnazijskim programima vrlo visoke atraktivnosti, a manje atraktivni strukovni programi s gimnazijskim programima niže atraktivnosti. Međutim, moguće je da dobivena razlika među strukovnim školama na drugoj diskriminacijskoj funkciji dijelom uvjetovana statističkim artefaktom, jer je na poduzorku učenika iz škole najniže atraktivnosti bilo zastupljeno približno 85 % učenica.

Na posljertku, rezultati ovog istraživanja evidentno potvrđuju da se učenici srednjih škola različite atraktivnosti razlikuju u nekim aspektima moralnosti. Međutim, dizajn ovog istraživanja ne omogućuje jasnu distinkciju između procjene veličine doprinosa generalnom moralnom razvoju ulaznih potencijala (osnovna škola) od doprinosa samog srednjoškolskog obrazovanja (specifičnosti pojedinih programa), što bi bilo zanimljivo utvrditi u budućim istraživanjima slične tematike. Svakako je potrebno obuhvatiti i veći broj ispitanika te veći dijapazon srednjih škola u gradovima različite veličine. Ipak, rezultati ovoga istraživanja imaju i neke korisne praktične implikacije. Naime, opažene razlike u nekim moralnim komponentama između učenika različitih srednjih škola impliciraju i različit obrazovni pristup te moralni odgoj u tim školama. Takvi, specifičniji obrazovni pristupi vjerojatno bi imali veću efikasnost na moralni razvoj učenika, a vodeći računa o općim kognitivnim potencijalima i socijalnom okruženju svakog pojedinca.

ZAKLJUČAK

S obzirom na postavljeni cilj i opću hipotezu ovog istraživanja, pokazalo se da su neki ispitivani aspekti moralnosti kod učenika, kao i neke sociodemografske varijable dobri prediktori izbora/upisa srednjoškolskih programa različite atraktivnosti. Pritom se kao determinante najveće prediktivne snage izdvajaju moralno rasuđivanje, samopercepcija moralnih kvaliteta, financijski status obitelji i konzervativna vrijednosna orijentacija, a koje su dominantno obuhvaćene prvom diskriminacijskom funkcijom. Ovi prediktori prvenstveno su povezani s kognitivnim potencijalima učenika, koji ujedno objašnjavaju i najveći dio kriterijske (atraktivnost školskih programa) varijance. Druga diskriminacijska funkcija, osim kognitivnih, obuhvaća i neke indirektno procijenjene motivacijske aspekte te, također, značajno doprinosi prognostičkoj valjanosti odabranih prediktora.

LITERATURA

- BAHARUDIN, Rozumah i NOR SHEEREEN, Zulkeffy. 2009. Relationships with Father and Mother, Self-Esteem and Academic Achievement amongst College Students. *American Journal of Scientific Research*, 6: 86-94.
- BERK, Laura E. 2008. Psihologija cjeloživotnog razvoja, [Psychology of lifelong development], Jastrebarsko, Naklada Slap.
- BLASI, Augusto. 2004. Moral functioning: Moral understanding and personality, U: *Moral development, self and identity*, ur. Lapsley, Daniel K. i Darcia, Narvaez, Mahwah, 335-347. NJ: Lawrence Erlbaum & Associates.
- JORDAN, Jennifer, Marijke C. LELIVELD i Ann E., TENBRUNSEL 2015. The moral self-image scale: Measuring and understanding the malleability of the moral self, *Frontiers in Psychology*, 6: 1878.
- LIND, Georg. 2003. Review and Appraisal of the Moral Judgment Test (MJT). [displayed 29 July 2016] Available at http://www.unikonstanz.de/ag-moral/pdf/Lind-2000_MJT-Review-and-Appraisal.pdf
- LOUREIRO, Carolina Piazzarollo i Debora DE HOLLANDA SOUZA. 2013. The Relationship between Theory of Mind and Moral Development in preschool Children, *Paideia*, 23 (54): 93-101.
- KING, Patricia M. i Matthew J. MAYHEW. 2002. Moral Judgement Development in Higher Education: insights from Defining Issues Test, *Journal of Moral Education*, 31: 247-270.
- KOHLBERG, Lawrence. 1973. Stages and aging in moral development – Some speculations, *The Gerontologist*, 13 (2): 497-502.
- MORTON, Kelly R., Joanna S., WORTHLEY, John K., TESTERMAN i Marita L., MAHONEY. 2006. Defining features of moral sensitivity and moral motivation: pathways to moral reasoning in medical students. *Journal of Moral Education*, 35 (3): 387–406.
- OSSWALD, Silvia, Tobias, GREITEMEYER, Peter, FISCHER i Dieter, FREY. 2010. What is moral courage? Definition, explication, and classification of a complex construct. U: *Psychology of Courage*, ur. Pury, Cindy i Shane, Lopez, 149-164. Washington: APA.
- PAULHUS, Delroy L. i Oliver P., JOHN. 1998. Egoistic and moralistic biases in self-perception: The interplay of self-deceptive styles with basic traits and motives, *Journal of Personality*, 66 (6): 1025-1060.
- WU, Peng i Huashan, LIU. 2014. Association between Moral Reasoning and Mo-

- ral Behavior: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Acta Psychologica Sinica*, 46 (8): 1192–1207.
- POMERANTZ, Eva M., ELLEN RYDELL, Altermat i Jill L., SAXON. 2002. Making the grade but feeling distressed: Gender differences in academic performance and internal distress, *Journal of Educational Psychology*, 94 (2): 396–404.
- PROROKOVIĆ, Ana. 2016. Test moralnog rasuđivanja (TMR), U: *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, vol.8, ur. Tucak Junaković, Ivana, Irena, Burić, Vera, Ćubela-Adorić, Ana, Proroković i Ana, Slišković, Sveučilište u Zadru.
- PROROKOVIĆ, Ana. 2017. Intellectual abilities and education as moral reasoning determinants in employees, *4th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2017, Conference Proceedings*, book 2 (3): 181-188.
- RABOTEG-ŠARIĆ, Zora, Marija, ŠAKIĆ i Andreja, BRAJŠA-ŽGANEC. 2009. Kvaliteta života u osnovnoj školi: povezanost sa školskim uspjehom, motivacijom i ponašanjem učenika, *Društvena istraživanja*, 18(4-5): 697-716.
- REIĆ ERCEGOVAC, Ina i Morana, KOLUDROVIĆ. 2010. Akademska samoefikasnost i školski uspjeh adolescenata, *Pedagogijska istraživanja*, 7 (1): 111-126.
- REST, James R., Stephen J., THOMA i Muriel J. BEBEAU. 1999. Postconventional Moral Thinking: A Neo-Kohlbergian Approach, Mahwah (NJ): Lawrence Erlbaum Associates.
- SHEIKH, Sana. 2007. Moral motivations: The relationship between self-regulation and morality. Masters Theses, University of Massachusetts.
- STEELE, Claude M. 1988. The psychology of self-affirmation: Sustaining the integrity of the self, *Advances in experimental social psychology*, 21 (2): 261-302.
- RINDERMAN, Heiner, Carmen, FLORES-MENDOZA i Michael A., WOODLEY. 2011. Political orientations, intelligence and education, *Intelligence*, 40 (2): 217-225.
- TALHELM, Thomas, Jonathan, HAIDT, Shigehiro, OISHI, Xuemin, ZHANG, Felicity F., MIAO i Shimin, CHEN. 2015. Liberals Think More Analytically (More “WEIRD”) Than Conservatives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(2), 250-267.
- Thoma, Stephen. 2004. Moral judgments and moral actions. U: *Moral development in the professions: Psychology and Applied Ethics*, ur. Rest, James i Darcia, Narvaez, 199–211. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates,.

SOME ASPECTS OF STUDENTS MORALITY IN THE CONTEXT OF THE HIGH SCHOOL PROGRAMS ATTRACTIVENESS

SUMMARY

The aim of this study was to identify potential predictor variables which could be discriminative for students attending different high school programs (more or less attractive), with the emphasis on some sociodemographic predictors and some components of student morality. The research was carried out on the final classes (third and fourth grade) of grammar schools and vocational secondary schools in Zadar. Schools are categorized into four categories (low, medium, high and very high attractiveness) based on the average school success (grades) of their students in primary school and interest in enrollment in that school. One secondary school (two class departments) was selected from each category and 189 students from selected schools participated in the study. The analysis of the observed results showed the existence of two significant discriminative functions that very well determine the choice/enrollment of high school programs of varying attractiveness. The first discriminative function is mainly saturated by the level of moral reasoning, self-perception of moral qualities and the financial status of the family, and has the greatest predictive power for the choice of grammar school programs in relation to vocational programs. The second discriminative function has less predictive importance and includes some other sociodemographic characteristics (gender, place of living). This function also significantly contributes in the overall criterion variance explanation, by distinguishing more closely those students attending secondary programs of more similar content (for example, differences in attractiveness within different grammar school programs).

KEYWORDS:

attractiveness of high school programs, moral reasoning, self-assessment of moral qualities

SAMOPROCJENA UČITELJICA O RAZINI POVEZIVANJA LIKOVNIH I MATEMATIČKIH SADRŽAJA U NIŽIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE

DUBRAVKA KUŠČEVIĆ
MIROSLAVA ČOSIĆ
IRENA MIŠURAC

Odsjek za učiteljski studij
Filozofski fakultet u Splitu

kuscevic@ffst.hr
cosicmiroslava@gmail.com
irena@ffst.hr

UDK: 37.011.3: 373.3.046-
021.64
Prethodno priopćenje
Primljen: 3.5.2020.
Prihvaćen: 30.11.2020.

SAŽETAK

Tema rada je samoprocjena učiteljica o povezivanju likovnih i matematičkih sadržaja u nižim razredima osnovne škole. U teorijskom dijelu definiraju se pojmovi korelacija i samoprocjena, znanost i umjetnost i njihova refleksija na obrazovanje. Korelacija je temelj suvremenog obrazovanja, omogućava stvaranje cjelovite harmonične slike znanja. Samoprocjena je jedan od osnovnih načina procjene vlastitoga rada, omogućava učiteljima da uoče prednosti i nedostatke u vlastitom radu i poboljšaju proces poučavanja. Znanost i umjetnost važne su u životu pojedinca, međuovisne su, njihov suodnos vidljiv je u odgoju i obrazovanju. Istraživanje je provedeno na uzorku od 199 učiteljica na području Republike Hrvatske. Rezultati pokazuju da učiteljice shvaćaju važnost povezivanja sadržaja ovih dvaju predmeta te se smatraju kompetentnima i motiviranima, ali u praksi korelaciju nedovoljno provode. Istraživanje također ukazuje da su se o korelaciji učiteljice uglavnom samoinicijativno informirale i obrazovale što ukazuje na potrebu za uključivanjem ovih sadržaja u njihovo fakultetsko obrazovanje.

KLJUČNE RIJEČI:

*korelacija, obrazovanje, samo-
procjena, umjetnost, znanost*

UVOD

Odnos znanosti i umjetnosti interesirao je ljude još od najranijih civilizacija. Znanost je lako definirati i proučavati jer su znanstvene činjenice na kojima se ona zasniva uglavnom mjerljive, posebno u području prirodnih znanosti. Umjetnost s druge strane nije mjerljiva kao znanost, ona je rezultat čovjekova razuma, kreativnosti, ali i osjećaja, produkt je razuma i emocija. Kako bismo došli do znanstvenih spoznaja, potrebno je, uz prikupljanje činjenica i rezultata mjerenja, i kreativno razmišljati. Bez logičkoga razmišljanja kreativne ideje ostale bi neostvarene u znanosti i u umjetnosti. Stoga su znanost i umjetnost na neki način slične, povezane, a često i međuovisne te tom povezanošću razvijaju i ostvaruju vlastitu realizaciju i svrhu. Važno je znati da se ova dva područja ljudske kulture isprepliću u ljudskom postojanju i djelovanju, a njihova primjena u svakodnevnom životu opet ovisi o svakom pojedincu, njegovim željama, preferencijama i odabirima (Featherstone 2016).

Znanost i umjetnost dvije su sfere ljudskoga djelovanja koje su oduvijek bile predmet istraživanja i proučavanja. Njihov odraz vidljiv je danas u svim poljima života pa tako i u obrazovanju. Čovjek je duhovno i intelektualno biće koje za svoj cjeloviti rast i razvoj treba oba područja. Kako se znanost i umjetnost isprepleću u svakodnevnom životu, tako su one sastavni dio suvremenoga obrazovnog sustava, u Republici Hrvatskoj i u svijetu. U suvremenom obrazovnom sustavu, kroz različite nastavne predmete ipak više prevladava znanost nego li umjetnost. Umjetnost u obrazovanju danas nema ravnopravan položaj u usporedbi sa znanostima, što često rezultira mišljenjem kako je manje važna za djetetov razvoj. „Umjetnost se često doživljava kao periferna i nedovoljno ozbiljna za „pravi posao“ škole i školovanja, a samim time i njezina se važnost marginalizira“ (Brajčić 2015: 68). Obrazovni sustav u Republici Hrvatskoj veći naglasak stavlja na znanstvene i jezične kompetencije i vještine nego li umjetničke, tako postoji neformalna podjela na „glavne“ predmete u koje ubrajamo matematiku, materinji jezik (Hrvatski jezik) i strani jezik te na ostale predmete. U višim razredima osnovne škole uz „glavne“ predmete pojavljuju se i važniji predmeti kao što su fizika i kemija koji zauzimaju drugo mjesto po važnosti u neformalnom poretku važnosti, a na posljednjem mjestu se nalaze umjetnički i odgojni predmeti poput likovne kulture, glazbene kulture i tjelesno-zdravstvenoga odgoja (Mišurac i Kušćević 2016). Suvremeno obrazovanje zasniva se na korelaciji koja omogućava cjelovit pristup znanju iz različitih perspektiva, ali i obogaćuje duhovni i intelek-

tualni razvoj pojedinca te ga bolje priprema za složene životne uvjete i razumijevanje svijeta oko sebe. Novi kurikulum u Republici Hrvatskoj naglašava važnost povezivanja međupredmetnih tema, a korelacija matematičkih i likovnih sadržaja bitna je za razvoj kognitivnih sposobnosti i kreativnoga mišljenja kod učenika.

Likovna je kultura obavezni odgojno-obrazovni nastavni predmet u osnovnim školama u Republici Hrvatskoj. Nastava iz Likovne kulture realizira se kroz 35 školskih sati godišnje, odnosno kroz jedan školski sat tjedno. U *Nacionalnom okviru kurikuluma* predmet Likovne kulture ulazi u umjetničko područje kurikuluma. Za cilj ovo područje ima osposobiti učenika kao kritički aktivnoga promatrača i sudionika društva koji ima mogućnost razumjeti umjetnost i njenu ulogu u svakodnevnom životu, kritički analizirati i djelovati u skladu sa zakonima umjetnosti. Nacionalnim okvirnim kurikulumom definirani su odgojno-obrazovni ciljevi i postignuća koje učitelj implementira u pripremu nastavnoga sata (Nacionalni okvirni kurikulum nastavnoga predmeta Likovna kultura i likovna umjetnost, 2016). Sama koncepcija nastavnoga predmeta Likovna kultura sastavljena je na trima domenama koje se međusobno povezuju i naslanjaju jedna na drugu. U *Nacionalnom okvirnom kurikulumu nastavnoga predmeta Likovna kultura i likovna umjetnost* (2016) razlikujemo tri domene: stvaralaštvo i produktivnost, doživljaj i kritički stav te umjetnost u kontekstu.

Po Nacionalnom okvirnom kurikulumu iz 2016. godine nastavni predmet Matematika pripada matematičko-prirodoslovnom području. Ovo područje naglašava bit i važnost matematike u svakodnevnom životu. U njemu su opisana temeljna znanja i vještine koje su potrebne pojedincu za uspješan osobni, društveni i profesionalni razvoj. U tehnološkom društvu kao što je današnje dobro snalaženje u matematičkim područjima, posjedovanje osnovnih matematičkih znanja i vještina nužno je za uspješnost i djelovanje. Zato kroz matematiku razvijamo neke neophodne vještine (proces), ali i upoznajemo osnovne matematičke koncepte (domene). Matematika omogućuje razvoj divergentnoga i apstraktnoga mišljenja. Logičko zaključivanje, rješavanje problemskih zadataka, komuniciranje matematičkim jezikom, povezivanje i primjene stečenih znanja u svakodnevnim životnim situacijama, osnovni su procesi koje kroz matematiku treba razviti. Matematičko se područje dijeli na domene: brojevi, algebra i funkcije, oblik i prostor, mjerenje, podatci, statistika i vjerojatnost. Svaka od domena raspoređena je sa svojim ishodima po razredima, u njima je opisana razrada ishoda i razgraničene su razine usvojenosti tih ishoda.

Načelo interdisciplinarnosti, odnosno integracije smisleno je povezivanje sadržaja različitih znanstvenih disciplina te jedno od najvažnijih pristupa u odgojno-

obrazovnom radu, jer učenicima omogućuje izgrađivanje cjelovite slike izučavanih sadržaja, ali i učinkovitije konstruiranje znanja, kao i njegovo povezivanje s prethodnim znanjima. Korelacija u nastavnom procesu zauzima vrlo važno mjesto. Kao što je moguća korelacija sadržaja među predmetima, ona se ostvaruje i među sadržajima unutar jednog predmeta (Vrkić Dimić i Vidić 2015). Načelo korelacije prema Vrkić Dimić i Vidić (2015) u nastavi se ostvaruje na nekoliko načina:

- unutarpredmetna korelacija (korelacija unutar nastavnog sadržaja jednog predmeta),
- međupredmetna korelacija (korelacija s određenim nastavnim sadržajima drugih nastavnih predmeta).

Svaka od ovih dviju vrsta korelacije ima i dvije pod razine:

- horizontalna korelacija (korelacija u istom godištu/razredu),
- vertikalna korelacija (korelacija među godištim/razredima)“ (Vrkić Dimić i Vidić 2015: 96).

Glavna svrha korelacije zapravo je olakšati proces učenja učenicima i znanje učiniti trajnijim i kvalitetnijim (Krželj 1987).

Korelacija u nastavi bitna je tema u suvremenom obrazovanju o kojoj Vrkić Dimić i Vidić promišljaju na slijedeći način: „Korelacija u nastavi omogućava učenicima obuhvaćanje cjelokupne stvarnosti, olakšava im učenje i unapređuje nastavni proces pa postaje jedna od najaktualnijih tema odgoja i obrazovanja današnjice“ (Vrkić Dimić i Vidić 2015: 94). Povezivanje nastavnih sadržaja u odgoju i obrazovanju 21. stoljeća postaje nužnost. Jedinostveni model po kojemu bi se vršila uspješna korelacija u nastavi Likovne kulture ne postoji, već uspješnost svakog povezivanja ovisi o kompetenciji i motivaciji učitelja koji izvodi nastavni proces o njegovim znanjima i mogućnostima da u interaktivnom pristupu djetetu sam uoči područja i načine povezivanja koji će biti korisni u usvajanju znanja učenika iz oba predmeta (Kuščević 2009). U Republici Hrvatskoj nismo naišli na istraživanja vezana uz ovu problematiku. Jedino istraživanje koje problematizira ovu temu je istraživanje Kuščević, Mišurac Zorica (2003). Navedenim istraživanjem željelo se ispitati kako se i u kolikoj mjeri ostvaruje korelacija među nastavnim predmetima Likovna kultura i Matematika. Istraživanje je provedeno anketom na uzorku od 200 učitelja razredne nastave. Rezultati su pokazali da

se korelacija provodi uglavnom preko motiva, a znatno manje preko likovnih i kompozicijskih elemenata: simetrije, propozicije, ritma, ravnoteže ili kontrasta (strukturalna korelacija). Autorice smatraju da ima još mnogo prostora i mogućnosti za integraciju ovih nastavnih predmeta, što u radu i ističu.

SAMOPROCJENA U PROCESU POUČAVANJA

Samoprocjena je ključan element u bilo kojoj vrsti ljudskoga djelovanja. Ona omogućava samostalno praćenje i vrednovanje nekoga osobnoga, društvenoga ili profesionalnoga djelovanja. Također omogućava uvid u ostvareno u odnosu na postavljeni cilj, propuste ili mogućnosti napredovanja u daljnjem djelovanju. Pojedinac je u isto vrijeme i objekt i subjekt procjenjivanja što sam postupak čini boljim, ali i težim. Teško je postići željenu objektivnost i realistično se osvrnuti na svoj rad ili djelovanje (Brlas 2010).

Za kvalitetnu samoprocjenu ili samovrednovanje potrebno je vrijeme, objektivnost, detaljna analiza rada, postavljanje manjih ciljeva koji će olakšati valorizaciju konačnoga jasno definiranoga cilja. Svaki postupak u koji se samovoljno i svjesno upustimo u svrhu dolaženja do informacija o uspješnosti je na neki način vrsta samoprocjene. Samoprocjena je trenutno i kratko vrednovanje postupaka i postignuća u odnosu na ciljem definirane ishode. Moglo bi se reći da je svrha samovrednovanja uočiti kako vlastite prednosti i nedostatke tako i vlastita ograničenja i mogućnosti. Temelj samoprocjene je postavljanje pitanja (Brlas 2010).

Za sve obrazovane prosvjetitelje, cilj je uvijek isti: nadzirati i mijenjati način poučavanja kako bi poboljšali način učenja svih učenika. Savjesni učitelji prilagođavaju nastavne strategije, tehnike i svoj stil poučavanja prema osobnim kritičkim procjenama koje konstantno provode. Ovakav način vrednovanja obično nije formalno strukturiran već ga učitelji mogu provoditi jednostavnim vođenjem dnevnika po kojem poslije mogu uvoditi potrebne promjene. Učitelji kojima je važno dati sve od sebe samovrednovanje shvaćaju ozbiljno te često traže kritike svojih suradnika kako bi poboljšali učinkovitost vlastitog načina poučavanja. Sam proces samovrednovanja, učiteljima može pomoći pri poboljšanju obrazovnih iskustava koje pružaju svojim učenicima, stjecanju profesionalnog obrazovanja potrebnog za daljnji razvoj kapaciteta u poučavanju te pripremi za održavanje sata pred vanjskim promatračima. (<https://www.ryerson.ca/content/dam/lt/resources/handouts/SelfEvaluation.pdf>).

METODOLOGIJA I EMPIRIJSKI ASPEKTI ISTRAŽIVANJA

Predmet, cilj i zadaci istraživanja

Predmet istraživanja rada je korelacija u nastavi likovne kulture i matematike u razrednoj nastavi. Cilj ovog rada je teorijski i empirijski doprinos istraživanju holističkog pristupa nastavnom procesu kroz analizu korelacije u nastavi likovne kulture i matematike samoprocjenom učiteljica u nižim razredima osnovne škole. U tu svrhu ispitana je samoprocjena učiteljica o:

- kompetencijama i motivaciji za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja u nastavi likovne kulture;
- mogućnosti povezivanja matematičkih i likovnih sadržaja u nastavi nižih razreda osnovne škole;
- učestalosti provođenja povezivanja navedenih nastavnih sadržaja.

Također smo postavili sljedeće zadatke kako bismo istražili:

- samoprocjenu kompetentnosti učitelja za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja u nastavi likovne kulture;
- samoprocjenu motiviranosti učitelja za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja u nastavi likovne kulture;
- učestalost provođenja povezivanja navedenih nastavnih sadržaja;
- mogućnosti povezivanja nastavnih sadržaja;
- povezanost godina radnog iskustva sa samoprocjenama i motiviranosti učiteljica;
- povezanost obrazovanja sa samoprocjenama učiteljica.

U radu je ispitana i povezanost godina radnog iskustva u učiteljskoj struci sa samoprocjenom kompetentnosti, motivacijom te znanjima o mogućnostima povezivanja matematičkih i likovnih sadržaja. Pretpostavka od koje se pošlo u ovom istraživanju je da se učitelji smatraju kompetentnim te da su motivirani za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja.

Instrument istraživanja

Anketni upitnik kojim je provedeno istraživanje, izrađen je za potrebe ovoga istraživanja te se sastojao od tri dijela. U prvom dijelu ispitani su opći podatci o ispitanicima obrazovanje, te godine radnog staža, u svrhu prikupljanja općih podataka o ispitanicima. Drugi dio sastojao se od osam tvrdnji na koje su ispitanici odgovarali na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva. Ispitanici su svoja znanja, stavove i iskustva trebali izraziti stupnjem slaganja s pojedinom česticom (tvrdnjom) izborom jednom od sljedećih mogućnosti: 1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – niti se slažem, niti ne slažem, 4 – uglavnom se slažem, 5 – u potpunosti se slažem.

Odgovore na preostalih 9 pitanja davali su na skali od 3 stupnja, označavajući jednu od sljedećih mogućnosti: uvijek, često ili gotovo nikada. Dodatno, u analizi su ti odgovori kodirani brojevima, 3 – uvijek, 2 – često i 1 – gotovo nikada. Tvrdnjama se nastojala istražiti samoprocjena kompetentnosti i motiviranosti učiteljica za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja u nastavi Likovne kulture, stavovi učiteljica o mogućnosti povezivanja nastavnih sadržaja i učestalost načina povezivanja (više ili manje) kojima učiteljice ostvaruju povezanost Matematike i Likovne kulture u nastavi. U trećem dijelu se ispitivala učestalost povezivanja Likovne kulture i Matematike, a ispitanici su odgovarali na pitanje zaokruživanjem jednog od ponuđenih odgovora.

Metode obrade podataka

U okviru analize i obrade podataka, prikazane su frekvencije (N), postotci (%), izračunate aritmetičke sredine (AS) te standardne devijacije (SD) pojedinih odgovora na cjelokupnom uzorku (N=199). U svrhu ispitivanja povezanosti pojedinih varijabli korišten je Spearmanov koeficijent korelacije (rs). Svi podaci obrađeni su u programu IBM SPSS Statistics v.26.

ANALIZA UZORKA

Uzorak ispitanika čini ukupno 199 učiteljica s različitim radnim stažem i stručnom spremom iz Splitsko-dalmatinske, Šibensko-kninske, Dubrovačko-neretvanske, Požeško-slavonske i Zagrebačke županije. Ispitanici su dobrovoljno

sudjelovali u istraživanju te su samostalno odgovarali na anketni upitnik. U istraživanju je sudjelovalo 15 % učiteljica od 0 do 5 godina radnog staža, 20 % od 6 do 11 godina, 13 % od 12 do 17 godina, 16 % od 18 do 23 godine, 20 % od 24 do 30 godina i 16 % učiteljica s više od 30 godina radnog staža. S obzirom na završeni studij zastupljenost u uzorku nije podjednaka, budući da je gotovo polovica ispitanica završila četverogodišnji studij (47 %). Dvogodišnji studij ima (24 %) ispitanica dok je petogodišnji studij završilo 29 % ispitanica.

REZULTATI I RASPRAVA ISTRAŽIVANJA

Jedan od istraživačkih ciljeva ovog rada bilo je ispitivanje samoprocjena učiteljica o njihovoj kompetentnosti i motiviranosti za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja u nastavi likovne kulture. U svrhu ostvarenja opisanih ciljeva, analizirani su odgovori na četiri pitanja prikazana u Tablici 1. Zadatak učiteljica u tim pitanjima bio je izraziti svoje slaganje s pojedinom tvrdnjom na ljestvici od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem).

TABLICA 1. Prosječni rezultati samoprocjena kompetentnosti i motiviranosti učitelja za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja u nastavi likovne kulture

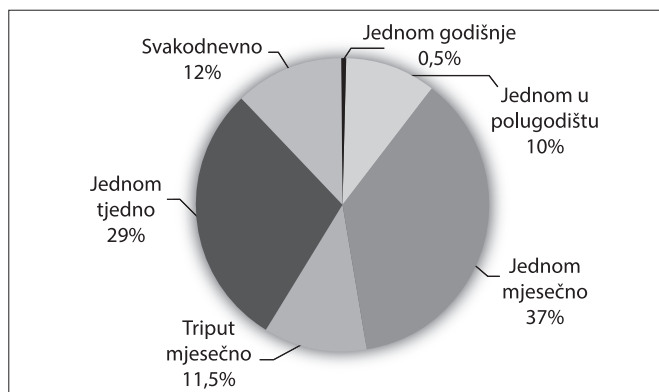
Tvrdnje	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Motivirana sam za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja.	4,22	0,717
Kompetentna sam za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja.	4,06	0,726
Samostalno učim o povezivanju likovnih i matematičkih sadržaja u nižim razredima osnovne škole koristeći različite izvore (knjige, Internet, časopisi).	3,89	0,875
O povezivanju matematičkih i likovnih sadržaja usavršavala sam se na stručnim skupovima.	2,96	1,178

Promatrajući rezultate u Tablici 1, uočavamo da se većina učiteljica procjenjuje motiviranima i kompetentnima za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja u nastavi likovne kulture, jer izražavaju slaganje s prvim dvjema tvrdnjama (AS=4.22; AS=4.06). Pri tome je izražajniya njihova motiviranost, što se vidi prema prosječnom rezultatu treće tvrdnje (AS=3.89) te ukazuje na to da su angažirane po pitanju stjecanja znanja o povezivanju navedenih sadržaja. S druge strane,

iako se smatraju kompetentnima, učiteljice ne izjavljuju da su te kompetencije stekle usavršavanjem na stručnim skupovima ($AS=2.96$), no važno je naglasiti da je kod ove tvrdnje najveće raspršenje odgovora ($SD=1.178$). Ovo istraživanje u dobroj mjeri potvrđuje istraživanje koje je provela Borić (2017) u kojem su rezultati pokazali da se učitelji smatraju motiviranim za nastavu i odgovornim za izvođenje nastavnog procesa. Nadalje, iz rezultata istraživanja može se zaključiti što je svakako pohvalno kako učiteljice imaju motivaciju za provođenje korelacije, ali metode i vještine za njihovo provođenje uče i razvijaju samoinicijativno ($AS=3,89$); ($SD=0,875$). Kako je korelacija sastavni dio novoga kurikula, svaki je učitelj mora provoditi u svojem radu bilo bi poželjno da se organizira više stručnih skupova na temu korelacije, važnosti i načinima provođenja korelacije. Pri tome trebalo bi se voditi računa o isticanju važnosti povezivanja nastavnih sadržaja jer je korelacija osnova za učenje istih pojmova u različitim predmetima.

Povezivanje različitih predmeta u nastavi važno je radi poticanja motivacije kod učenika kako bi im sadržaji bili zanimljivi i kako bi lakše shvatili i usvojili zadane pojmove. Korelacija kao oblik didaktičko-metodičke pripreme za izvođenje nastave je važna, a učitelji bi korelaciju trebali često provoditi. Učestalost provođenja povezivanja nastavnih sadržaja likovne kulture i matematike moguće je vidjeti u grafičkom prikazu (Grafikon 1) Učiteljice iako uviđaju važnost povezivanja sadržaja ovih dvaju nastavnih predmeta, nažalost u praksi ih ne provode dovoljno. Većina učiteljica (37 %) korelaciju u nastavi provodi samo jednom mjesečno što smatramo da je premalo. Samo 12 % učiteljica provodi korelaciju svakodnevno, dok jednom tjedno korelaciju provodi 29 % učiteljica. Triput mjesečno korelaciju izvodi 11,5 % učiteljica, a na nažalost 10 % učiteljica izvodi korelaciju jednom u polugodištu. Izrazito mali broj učiteljica 0,5 % korelaciju ostvaruje jednom godišnje. Korelacija je važna za sustavno i cjelovito učenje i potrebno ju je provoditi svakodnevno. Ona je dio holističkog pristupa učenju i integrirane nastave. Na jednostavnim primjerima poput ritma može se provoditi korelacija kako s matematikom tako i s drugim predmetima i prirodom općenito. Mogućnosti korelacije objasniti ćemo na primjeru ritma. Ritam u likovnom jeziku ima svoju povezanost s ritmičnim izmjenama brojeva i funkcija u matematici, s ritmom otkucaja našega srca, s ritmom izmjene dana i noći i s ritmom disanja. Ritam možemo uočiti u glazbenom djelu, ali i u pjesmi u nastavi hrvatskoga jezika. Pri ovakvom pristupu određenom pojmu stvara se cjelovitost u razumijevanju i učenju.

Stavovi učiteljica o mogućnosti povezivanja nastavnih sadržaja likovne kulture i

GRAFIKON 1. Postotak ispitanika prema realizaciji povezivanja nastavnih sadržaja

matematike utvrđeni su analizom odgovora na sedam pitanja navedenih u Tablici 2. U prva četiri, ispitanice su trebali izraziti svoje slaganje s navedenom tvrdnjom na ljestvici od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem).

Za preostale tri tvrdnje korištene u analizi, ispitanice su morale izraziti u kojoj mjeri smatraju da povezivanje nastavnih sadržaja olakšava njihovo savladavanje, označavanjem „X“ ispod jednog od tri moguća odgovora 3 – „uvijek“, 2 – „često“ ili 1 – „gotovo nikada“. U Tablici 2 navedeni su prosječni odgovori i standardne devijacije za pojedino pitanje.

TABLICA 2. Stavovi učiteljica o mogućnosti povezivanja nastavnih sadržaja

Tvrdnje	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja omogućava kreativno mišljenje i izražavanje učenika.	4,48	0,634
Povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja omogućava mi provođenje istraživačke nastave u razredu.	3,90	0,832
Povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja omogućava razvoj perceptivnih sposobnosti učenika.	4,53	0,658
Povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja omogućava razvoj intelektualnih sposobnosti učenika.	4,48	0,602
Povezivanje matematike i likovne kulture učenicima olakšava učenje.	2,35	0,529
Povezivanje matematike i likovne kulture učiteljima olakšava poučavanje.	2,32	0,555
Boje, plohe, crte, simetrija, ravnoteža, masa sadržaji su koje mogu povezivati u likovnoj kulturi i matematici.	2,60	0,549

Promatrajući rezultate prikazane u Tablici 2, vidimo da učiteljice imaju uglavnom pozitivne stavove prema mogućnosti povezivanja nastavnih sadržaja likovne kulture i matematike te smatraju kako povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja omogućava kreativno mišljenje i izražavanje učenika ($AS=4,48$); ($SD=0,634$). Također pozitivno reagiraju i na sljedeću tvrdnju: povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja omogućava mi provođenje istraživačke nastave u razredu ($AS=3,90$); ($SD=0,832$) što pokazuje da dobro uočavaju mogućnosti istraživačke nastave u razredu povezivanjem nastavnih sadržaja oba predmeta. Na isti način učiteljice uočavanju kako povezivanje sadržaja omogućava razvoj perceptivnih sposobnosti učenika ($AS=4,53$); ($SD=0,658$) te općenito utječe na razvoj intelektualnih sposobnosti učenika ($AS=4,48$); ($SD=0,602$). Naime, odgovor 4 – „slažem se“ prosječno je izraženo slaganje s prve četiri navedene tvrdnje. Može se zaključiti na temelju rezultata na prve četiri tvrdnje kako su učiteljice svjesne kompetencija koje učenici razvijaju likovnim i matematičkim sadržajima. U nastavnome planu i programu (2006) navodi se kako učenici nastavom matematike i likovne kulture razvijaju logičko mišljenje, kreativnost, maštu formiranje ličnosti, rješavaju problemske situacije, precizni su, stvaraju radne navike, pozitivan i kritički stav prema umjetnosti. Stoga ono što je važno u realizaciji nastavnog programa, učiteljice prepoznaju važnim i u cjelovitom razvoju učenika.

Također je moguće uočiti da su se ispitanice manje slagale s preostale tri tvrdnje: povezivanje matematike i likovne kulture učenicima olakšava učenje ($AS=2,35$); ($SD=0,529$), povezivanje matematike i likovne kulture učiteljima olakšava poučavanje ($AS=2,32$); ($SD=0,555$) te boje, plohe, crte, simetrija, ravnoteža, masa sadržaji su koje mogu povezivati u likovnoj kulturi i matematici ($AS=2,60$); ($SD=0,549$).

Iako su učiteljice otvorene prema mogućnostima povezivanja matematike i likovne kulture u nastavi, pokazalo se da se njihovi odgovori o načinima na koje ostvaruju tu povezanost međusobno razlikuju. Najveći broj učiteljica ($N=101$) kod učenja brojeva i računalnih radnji uvijek se služi likovnim sadržajima, dok velik broj njih ($N=97$) izjavljuje da učenici gotovo nikada na nastavi likovne kulture kao motiv ne dizajniraju naslovnicu udžbenika iz matematike ili osmišljavaju dizajn geometrijskog pribora. U ovom djelu može se uočiti kontradiktornost u stavovima samih učiteljica. Smatraju kako je važno za učenike provoditi povezivanje nastavnih sadržaja ovih dvaju predmeta, ali ga ne povezuju onoliko često koliko bi trebale. Postavlja se pitanje znaju li učiteljice načine i metode provođenja korelacije i treba li ih više obrazovati u tom području. Svojim sadržajima i Likov-

na kultura i Matematika omogućuju strukturnu, sadržajnu i tematsku korelaciju te time produbljuju uporabu sadržaja iz oba predmeta.

Za detaljniju analizu ovih rezultata, u Tablici 3 prikazane su frekvencije pojedinog odgovora te aritmetička sredina i standardna devijacija za svaku od navedenih tvrdnji.

TABLICA 3. Učestalost načina kojima učiteljice ostvaruju povezanost matematike i likovne kulture u nastavi

Tvrdnje	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Frekvencije odgovora		
			Gotovo nikada	Često	Uvijek
Kod učenja brojeva i računskih radnji služim se likovnim sadržajima.	2,49	0,531	3	95	101
U likovnoj kulturi koristim geometrijske oblike.	2,33	0,523	5	123	71
Često povezujem matematiku i likovnu kulturu u svojoj nastavi.	2,21	0,518	10	137	52
Dijelove nastavnog sadržaja matematike prikazujem slikom.	2,42	0,552	6	104	89
U nastavi geometrije koristim likovne tehnike.	2,07	0,595	29	128	42
Na nastavi likovne kulture učenici kao motiv dizajniraju naslovnici udžbenika iz matematike ili osmišljavaju dizajn geometrijskog pribora.	1,61	0,657	97	83	19

Iz Tablice 3 vidljivo je da se kod učenja brojeva i računskih radnji u matematici velik broj učiteljica služi likovnim sadržajima ($AS=2,49$); ($SD=0,531$), te da dijelove nastavnog sadržaja matematike prikazuju slikom ($AS=2,42$); ($SD=0,552$). U likovnoj kulturi koriste geometrijske oblike ($AS=2,33$); ($SD=0,523$), te relativno često povezuju matematiku i likovnu kulturu u svojoj nastavi ($AS=2,21$); ($SD=0,518$). Iz njihovih odgovora može se zaključiti da u nastavi geometrije rjeđe koriste likovne tehnike ili barem takvoj mogućnosti korelacije pridaju manju važnost ($AS=2,07$); ($SD=0,595$) te da nisu koristili mogućnost da u nastavi likovne kulture učenici kao motiv dizajniraju naslovnici udžbenika iz matematike ili osmišljavaju dizajn geometrijskog pribora ($AS=1,61$); ($SD=0,657$).

U svrhu istraživanja povezanosti godina radnog iskustva i obrazovanja sa sa-

moprocjenama kompetentnosti i motivacije učiteljica, izračunate su korelacije između navedenih varijabli. Budući da se radi o rang varijablama, neparametrijske korelacije su računane pomoću Spearmanovog koeficijenta korelacije, a rezultati su prikazani u Tablici 4. Statistički značajne korelacije (uz 1 % rizika) označene su zvjezdicama (**).

TABLICA 4. Korelacije samoprocjena, radnog iskustva i obrazovanja učiteljica

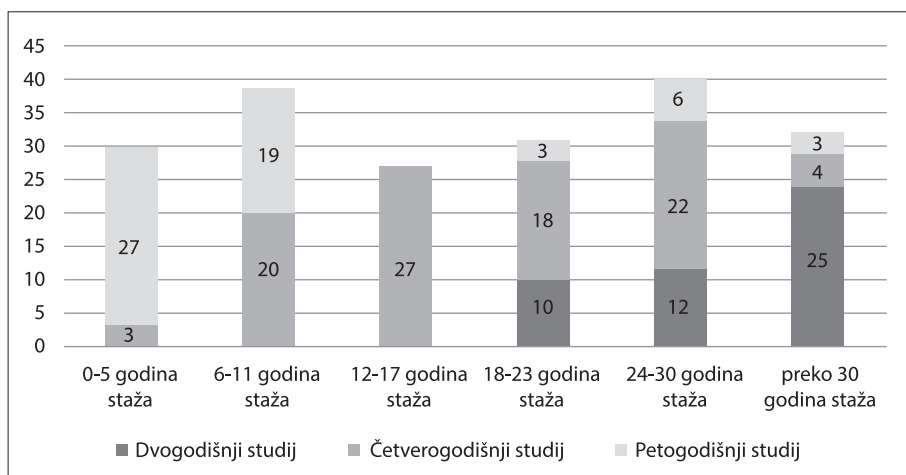
Rbr.	Tvrdnje	Spearmanov rs	
		Godine staža	Završen studij
1.	Motivirana sam za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja.	0,024	0,233**
2.	Kompetentna sam za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja.	-0,003	0,211**
3.	Samostalno učim o povezivanju likovnih i matematičkih sadržaja u nižim razredima osnovne škole koristeći različite izvore (knjige, Internet, časopisi).	0,048	0,202**
4.	O povezivanju matematičkih i likovnih sadržaja usavršavala sam se na stručnim skupovima.	0,208**	0,024
Korelacija između godina staža i razine završenog studija; rs =			-0,665**

Promatrajući povezanost prema navedenim varijablama, uočava se da ne postoji statistički značajna povezanost između radnog iskustva i samoprocjena učiteljica. Jedina značajna povezanost za varijablu godina staža je s tvrdnjom br. 4. – „O povezivanju matematičkih i likovnih sadržaja usavršavala sam se na stručnim skupovima.“ i iznosi $rs=0.208$. To upućuje na malu pozitivnu povezanost, ali također daje informaciju da su se učiteljice s duljim radnim stažem u većoj mjeri usavršavale na različitim stručnim skupovima o povezivanju nastavnih sadržaja matematike i likovne kulture nego njihove manje iskusne kolegice što je i logično. Učiteljice s većim godinama radnoga staža imale su više prilika za edukacije i seminare koji pospješuju njihova znanja i vještine. Učiteljice s manjim brojem godina radnoga staža imale su manji broj mogućnosti za takva usavršavanja.

S druge strane, varijabla obrazovanja, odnosno razina završenog studija pokazuje malu pozitivnu, ali statistički značajnu povezanost sa samoprocjenama kompetentnosti i motivacije učiteljica na preostale tri tvrdnje. Govoreći sadržajno, možemo reći da je viša razina završenog studija povezana s višim samoprocjenama osobne motivacije i kompetencije za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja

u nastavi, što se vidi u posljednjem stupcu Tablice 4. Učiteljice s višim stupnjem obrazovanja motiviranije su i smatraju se kompetentnijima što je očekivano jer su u petogodišnjem obrazovanju imale više predmeta u kojima se govorilo o važnosti korelacije u nastavi. Međutim, bitno je naglasiti da se ovdje radi samo o procjeni povezanosti, stoga nije moguće govoriti o uzročno-posljedičnim vezama između varijabli.

Nadalje, prema rezultatima analize, vidimo značajnu negativnu povezanost između godina staža i razine završenog studija ($r_s = -0.665$), što je i očekivano.

GRAFIKON 2. Broj ispitanika prema završenom studiju i godinama staža

ZAKLJUČAK

Znanost i umjetnost dvije su ključne sastavnice ljudskoga djelovanja i bitka. Nažalost u obrazovanju često se ova dva područja ljudske kulture dovode u suprotan, nekompatibilan odnos (Mišurac i Kušćević 2016). Povezanost znanosti i umjetnosti nedvojbeno je, znanost i umjetnost propituju antropologiju i kulturne vrijednosti čovječanstva. Kako su znanost i umjetnost povezane u svakodnevnom životu tako su i povezane i u obrazovanju te bi na tu povezanost trebalo permanentno ukazivati. Cjeloviti pristup obrazovanju onaj je koji u svom kurikulumu ravnopravno zastupa i objedinjuje i umjetničke i znanstvene predmete. Samoprocjena je važan segment u svakom polju ljudskoga djelovanja pa tako i obrazovanju. Ona daje uvid u uspješnost postupka u odnosu na postavljene ciljeve. Učitelji u

postupku samoprocjene mogu osvijestiti i pratiti svoj rad te istraživati nove metode i načine poučavanja u razredu.

Rezultati provedenoga istraživanja pokazuju kako se većina učiteljica procjenjuje motiviranima i kompetentnima za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja, imaju izraženu motivaciju za provođenje korelacije, a metode i vještine za provođenje korelacije navedenih nastavnih predmeta uče i razvijaju uglavnom samoinicijativno. Promatrajući rezultate, moguće je zaključiti da učiteljice imaju uglavnom pozitivne stavove prema mogućnosti povezivanja nastavnih sadržaja Likovne kulture i Matematike te se slažu oko tvrdnji kako povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja omogućava kreativno mišljenje i izražavanje učenika te razvoj perceptivnih i intelektualnih sposobnosti učenika. Učiteljice također uočavaju kako im povezivanje likovnih i matematičkih sadržaja omogućava provođenje istraživačke nastave u razredu. Ipak, pokazalo se da povezivanje nastavnih sadržaja Likovne kulture i Matematike učiteljice uglavnom ostvaruju prerijetko, usprkos njihovoj osviještenosti o važnosti povezivanja nastavnih sadržaja. Korelaciju najčešće provode kod učenja brojeva i računalnih radnji gdje se uvijek služe likovnim sadržajima, dok na Likovnoj kulturi nikada ne koriste matematičke sadržaje kao motive za likovni dizajn. Rezultati su pokazali i kako je viša razina završenog studija povezana s višim samoprocjenama osobne motivacije i kompetencije za povezivanje matematičkih i likovnih sadržaja u nastavi, što zasigurno opravdava znanstveni, sveučilišni pristup učiteljskom studiju.

Veći broj istraživanja i prikaza o mogućnostima provođenja korelacija na svim razinama (strukturnu, sadržajnu, tematsku, ali i korelaciju po motivu) doveo bi do veće osviještenosti o njenoj važnosti, ali i dao učiteljicama konkretne ideje i mogućnosti provođenja korelacija kroz nastavu Matematike i Likovne kulture.

LITERATURA

- BRAJČIĆ, Marija. 2015. *Umjetnost i obrazovanje*. U: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, ur. Renata Relja. 6-7: 65–80.
- BRLAS, Siniša. 2010. Kako znati kamo idemo. Vrednovanje i samovrednovanje rada s ovisnicima. http://www.zzjvvpz.hr/hr/sadrzaj/djelatnost/1/publikacije/Kako_znati_kamo_idemo_Sinisa_Brlas.pdf/ (1. lipnja 2019).
- FEATHERSTONE, Dave. 2014. Has an art ever become a science? <https://www.quora.com/Has-an-art-ever-become-a-science> (10. lipnja 2019).
- KRŽELJ, Branislava. 1987. *Korelacija geografije s ostalim nastavnim predmetima*. Zagreb: Školska knjiga.
- KUŠČEVIĆ, Dubravka. 2009. Mogućnosti povezivanja nastave likovne kulture s drugim nastavnim predmetima u nižim razredima osnovne škole. U: *Djeca i mladež u svijetu umjetnosti*, ur. Hicela Ivon, 107-120. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Centar za interdisciplinarnu studiju – Studia Mediterranea Hrvatsko pedagoško-književni zbor.
- KUŠČEVIĆ, Dubravka i MIŠURAC Zorica, Irena. 2003. Korelacija matematike i likovne kulture u nižim razredima osnovne škole. *Školski vjesnik - časopis za pedagoška i školska pitanja*, 52 (3-4): 297–309.
- MIŠURAC, Irena i KUŠČEVIĆ, Dubravka. 2016. Između znanosti i umjetnosti – stavovi učitelja razredne nastave o predmetima Matematika i Likovna kultura. Zbornik znanstvenih radova s Međunarodne znanstvene konferencije Globalne i lokalne perspektive pedagogije, ur. Renata Jukić i dr. , 168-178. Osijek.
- SHWARTZ, M. *Self evaluation of teaching*. <https://www.ryerson.ca/content/dam/It/resources/handouts/SelfEvaluation.pdf> (13. lipnja 2019.)
- VRKIĆ Dimić, Jasmina; VIDIĆ, Sandra. 2015. Korelacija i timski rad u nastavi – holistički pristup učenju i poučavanju *Acta Iadertina*, 12 (2): 94-114. *Kurikulum nastavnog predmeta likovna kultura za osnovne škole i likovna umjetnost za gimnazije 2019*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html (29. lipnja 2019.)
- Nacionalni okvirni kurikulumu nastavnoga predmeta Likovna kultura i likovna umjetnost*. (2016). Dostupno na: http://mzos.hr/datoteke/17-Predmetni_kurikulum-Likovna_kultura_i_Likovna_umjetnost.pdf (1. lipnja 2019.)
- Nastavni plan i program za osnovnu školu – HNOS*. 2006. <https://www.azoo.hr/>

images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf (1. lipnja 2016.)

TEACHER'S SELF-ASSESSMENT ON THE LEVEL OF CONNECTING ART AND MATHEMATICAL CONTENT IN THE LOWER GRADES OF PRIMARY SCHOOL

SUMMARY

The theme of this thesis is a self-assessment of teachers about the linking of fine arts and mathematics in lower grades of primary school. The theoretical work defines correlation and self-assessment, science and art and their reflection on education. Correlation is the foundation of modern education, it allows creation of a complete harmonic image of knowledge. Self-assessment is one of the basic ways of assessing one's own work, allowing teachers to recognize the advantages and disadvantages of their own work and to improve the teaching process. Science and art are important in the life of an individual, they are interdependent, and their co-existence is visible in education and upbringing. The survey was conducted on a sample of 199 teachers on the territory of the Republic of Croatia. The research has showed that teachers understand the importance of linking the content of these two subjects and that they feel competent and motivated, but they implement the correlation insufficiently. The research also suggests that the teachers were informed and educated about correlation on their own initiative.

KEYWORDS:

science, art, education, correlation and self-assessment

ULOGA MEDIJA U PROCESU SOCIJALIZACIJE DJECE I ADOLESCENATA

VLADIMIR BJELOBRK

*Odsjek za pedagogiju
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*

vladbjelobrk@gmail.com

UDK: 316.61-053.6: 316.774

Pregledni članak

Primljen: 2.10.2020.

Prihvaćen: 30.11.2020.

SAŽETAK

Suvremeni diskurs globalne razmjene informacija te medijsko prožimanje kulturne, društvene i ekonomske sfere pretendira prema određenom utjecaju na psihološki i socijalni razvoj djece i adolescenata. Kognitivno-socijalni procesi i razvijanje jezičnih kompetencija obilježeni su utjecajem medija te stvaraju određeni razvojni okvir medijske socijalizacije koja u sazrijevanju djece donosi i dobre strane, ali reflektira i određena antisocijalna ponašanja. Također, razvoj multimedije unutar virtualnog okruženja kod nove generacije naraštaja digitalnih domorodaca donosi i nove obrasce ponašanja. Osim toga, individualni faktori poput dobi i spola te socijalni faktori poput vršnjačkih odnosa karakteriziraju medijsku socijalizaciju djece. Također, suvremenom multimedijском komunikacijom omogućeno je povećavanje protoka i dostupnosti informacija čime se otvaraju pitanja dvostruke uloge medija u procesu socijalizacije mladih, odnosno otvaraju se pitanja transparentnosti, etičnosti, primjerenosti medijski dostupnih sadržaja, kao i pojava antisocijalnih ponašanja koja se implicitno ili eksplicitno dotiču medijskog konteksta.

KLJUČNE RIJEČI:

mediji, medijska socijalizacija, odgoj i obrazovanje

MEDIJ, ODGOJ I OBRAZOVANJE, MEDIJSKA PISMENOST

Prema Sapunaru (1995) mediji su materijalni supstrat kojim se informacije posreduju u komunikacijskom procesu, dok Juričić (2017) medije definira kao fizičko ili tehničko sredstvo pretvorbe poruke u svrhu posredničkog ostvarenja komunikacije javnosti i vlasti te, osim toga, ističe kako mediji imaju ulogu informiranja društvene zajednice o relevantnim i aktualnim zbivanjima s ciljem formiranja javnog mnijenja. Premda medijski utjecaj snažno oblikuje percepcije društvenog konteksta, odnosno aktivno djeluje na oblikovanje moralnih vrijednosti, stavova te identiteta potrebno je istaknuti medijsku pismenost kao jednu od temeljnih implikacija suvremenog odgoja i obrazovanja. U tom smislu, mediji se pojavljuju kao kreacijski moment u razvoju obrazovnog karaktera edukativnih programa, specijaliziranih dječjih emisija te znanstvenih, informativnih i zabavnih sadržaja za mlade. Nadalje, Hoffman (2014) važnost medija i medijske pismenosti u odgoju i obrazovanju percipira kroz mogućnost održavanja kulturnih manifestacija ističući kako novi mediji posredstvom informacijsko-komunikacijskih tehnologija ishode grupne aktivnosti, potiču suradnju s vršnjacima te razvijaju raznovrsne grafičke sposobnosti koje mogu poboljšati stimulaciju psihomotornog sustava djece pa je upotreba elektroničkih medija vrlo važna instanca suvremene škole.

JEZIK MEDIJSKOG OKRUŽENJA

Evaluacijom medijskih učinaka na psihosocijalni razvoj djece i adolescenata značenje jezika u percipiranju prezentiranih sadržaja poprima važno mjesto u analizi medijske socijalizacije. Vrlo je vjerojatno kako televizija ima utjecaj na kognitivno-socijalne procese povezane s učenjem jezika i kasnijeg razvoja jezičnih kompetencija (Colombo 2001; Ruff i Rothbart 1996). To se posebno odnosi na djecu ispod osamnaest mjeseci života, odnosno na one faze života posebno osjetljive na učinke televizije pri učenju riječi, jer dječjim sustavom pažnje upravlja orijentacijski refleks koji reagira na nove vidljive predmete i događaje iz neposrednog okruženja. U tom kontekstu, Udier (2006) ističe kako se jezik prilagođava dinamičnim tržišnim potrebama čime odražava nestabilnu i promjenjivu prirodu te mora biti ažuran i pratiti aktualne situacije. Jezični razvoj djece popraćen je utjecajem medija pa Christakis (2008) prepoznaje kako se usvajanje jezika kroz izloženost događa u prvoj fazi djetetova života kada jezik nesvjesno ulazi u djetet-

tov um. Nadalje, u procesu usvajanja prvog jezika djeca spontano i postepeno razvijaju sposobnost korištenja jezika kroz interaktivne situacije u svom prirodnom okruženju, a osim neposrednim članovima svoje obitelji dijete je izloženo i tzv. jeziku zaslona (Christakis 2008). S tim u vezi, mediji neposredno interveniraju u djetetovo okruženje. Mendelsohn i sur. (2010) također navode kako verbalna interakcija poput ispitivanja i komentiranja sadržaja sa zaslona između roditelja i djece može imati pozitivan utjecaj na jezični razvoj djece i povećanje pažnje.

UTJECAJI SUVREMENE MULTIMEDIJSKE KOMUNIKACIJE

Kada je riječ o utjecaju društvenih mreža O’Keeffe i Clarke-Pearson (2011) razlikuju dobre strane upotrebe društvenih mreža, kao i rizike koji se pojavljuju kod djece i adolescenata koji su aktivni sudionici virtualnog društvenog okruženja. Autorice dobre strane percipiraju kroz socijalizaciju i komunikaciju široke *online* ponude koja omogućuje povezanost s vršnjacima, stvaranje novih prijateljstava, dijeljenje slika i ideja. Na taj se način otvaraju mogućnosti sudjelovanja u zajednici, poboljšavaju se individualne i kolektivne kreativnosti, osnažuje se stvaralački potencijala te se otvara mogućnost učenja tolerancije sudjelovanjem u *online* diskursima. Osim toga, škola kao odgojno-obrazovna ustanova programima društvenih mreža osnažuje prepoznatljivost u području djelovanja potičući učenike na zajedničko rješavanje zadataka u nastavnom i izvannastavnom okruženju (O’Keeffe i Clarke-Pearson 2011). Nadalje, O’Keeffe i Clarke-Pearson (2011) ističu i rizike društvenih mreža u kategorijama: (1) odnosi s vršnjacima, (2) nepoželjni sadržaji, (3) nerazumijevanje i nepoštivanje *online* privatnosti te (4) grupni utjecaji, a kao teži oblik rizičnog ponašanja navode *cyberbullig*. Sada već arhetipski primjer ambivalencije suvremenog medijskog pristupa u interpretaciji i valorizaciji odgoja i obrazovanja djece jest KidsCom web stranica. Montgomery (2007) navodi da je stranica KidsCom registrirana kao komunikacijsko igralište za djecu od četiri do petnaest godina koje sadrži različite zabavne sadržaje i aktivnosti – obrazovne igre, *chat* sobe te omogućuje dječju virtualnu interakciju. *USA Today* je svojevremeno opisao KidsCom kao odličnu stranicu na kojoj se djeca mogu obrazovati dok se igraju. Stranica je odobrena i za korištenje u školama te je osvojila i nekoliko nagrada za obrazovni sadržaj koji nudi. Međutim, Montgomery (2007) otkriva kako KidsCom nije bilo samo virtualno igralište za djecu koje je u manje od godine dana postojanja imalo više od 15 000 registrirane djece, već je stranica

prvenstveno služila kao marketinški alat dizajniran za prikupljanje dječjih demografskih, bihevioralnih te potrošačkih informacija i karakteristika. Primarna svrha navedene mrežne stranice bilo je strateško planiranje, interaktivni *online* marketing, istraživanje tržišta te pružanje komercijalnih usluga širom zemlje. Poput mnogih drugih komercijalnih dječjih mrežnih stranica na internetu, KidsCom je razvio različite mehanizme uvjeravanja i poticanja djece na pružanje vrijednih informacija o sebi (Montgomery 2007). Shodno tomu, McQuail (1994) ističe kako razvijena demokratska društva medijsku politiku prema djeci svrstavaju u sastavni dio medijskih strategija. Medijska strategija prema djeci kao pojam uključuje dva osnovna područja: prvo koje se može promatrati iz operacionalne medijske teorije i drugo koje se može promatrati iz normativne medijske teorije (McQuail 1994). Prva teorija govori o strategiji koju posjeduju mediji s obzirom na njihov višeslojan odnos prema djeci. Takav odnos zapravo govori o djetetu kao subjektu i objektu medija, odnosno o sudjelovanju djece u medijima i načinu na koji se djeca prikazuju u medijima. To je niz sadržaja namijenjenih djeci koji se raspoređuju u okviru svakog programa (McQuail 1994). Stoga, socijalizacijski potencijali medija neposredno utječu na djecu i mlade svojim sadržajima, vrijednostima i stavovima. U tom smislu, važan čimbenik u odgojno-obrazovnom procesu jest analiza utjecaja društvenih mreža na antisocijalna ponašanja te medijska socijalizacija kao obrazovni i preventivni potencijal.

ANTISOCIJALNA PONAŠANJA I DRUŠTVENE MREŽE

Razvoj suvremenih informacijskih i komunikacijskih tehnologija te njihova popularnost među djecom i adolescentima rezultirala je pojavom novih društvenih fenomena. Jedan od takvih fenomena jest društveno umrežavanje.¹ Vršnjačka aktivnost na virtualnim društvenim mrežama prema Lin i Lu (2011) ima direktan pozitivan utjecaj na učestalost korištenja navedenih mreža kod pojedinca,

¹ Uz pojam “društvenih mreža” (eng. “social network”), u javnom se diskursu pojavljuje i pojam “društvenog umrežavanja” (eng. “social networking”) te se ta dva pojma često koriste kao sinonimi iako postoji razlika. “Umrežavanje” naglašava iniciranje i pokretanje odnosa, najčešće između osoba koje se ne poznaju. Iako je umrežavanje moguće na *online* društvenim mrežama, to nije njihova primarna praksa niti je to ono što ih razlikuje od drugih oblika računalno posredovane komunikacije. Ono što *online* društvene mreže čini posebnima je što pojedincima omogućuju da artikuliraju i učine vidljivima svoje društvene mreže, a ne da upoznaju nepoznate osobe. Na mnogim *online* društvenim mrežama, sudionici se nužno ne “umrežavaju” odnosno upoznaju nove osobe, već prvenstveno komuniciraju s osobama koje su već dio njihove šire *off-line* društvene mreže (Kušić 2010: 104).

što sugerira kako su virtualne društvene mreže i društveno umrežavanje iznimno popularni među djecom i adolescentima. Međutim, virtualne se društvene mreže među djecom i adolescentima nerijetko koriste i kao platforme za nepoželjna ponašanja poput virtualnog nasilja.

Boyd i Ellison (2008) virtualne društvene mreže definiraju kao uslugu temeljenu na internetu koja omogućuje pojedincima da: (1) izgrade javni ili polu-javni profil unutar omeđenog sustava, (2) artikuliraju listu drugih korisnika s kojima dijele vezu i (3) gledaju i koriste vlastiti popis veza i popise veza drugih unutar sustava. Cheung, Chiu i Lee (2011) ističu platforme za društveno umrežavanje virtualnim zajednicama koje omogućavaju ljudima komunikaciju i interakciju vezanu uz određenu temu ili im omogućuju jednostavno virtualno druženje. Karal i Kokoc (2013) navode virtualne društvene mreže kao najbrže razvijajući alat za stvaranje osobne mreže te kako zauzimaju centralno mjesto u životima mladih ljudi i svakodnevno privlače nove korisnike svih dobni skupina i razina obrazovanja jer imaju mogućnosti koje korisnicima omogućuju dijeljenje ideja, medija i datoteka; komunikaciju s prijateljima *online* i održavanje veza; stvaranje identiteta i specifične mreže prijatelja – skupinu usklađenu s vlastitim područjima interesa ili se korisnici pridruže već postojećim skupinama. Kušić (2010) ističe kako društvene mreže i društveno umrežavanje predstavlja jednostavan čin održavanja i/ili ojačavanja postojećeg kruga prijatelja i/ili poznanika te širenje njihova kruga. Na taj se način upoznaje nova mreža prijatelja i poznanika preko već postojećih što potiče formiranje mreže pojedinaca i stvaranje zajednica. Navedeni istraživači posebno naglašavaju kako virtualne društvene mreže imaju aktivnu ulogu u pogledu socijalizacije, ali imaju i negativna svojstva pa istovremeno i pozitivno i negativno utječu na različite varijable.

Budući da su društvene mreže djeci i adolescentima postale važnim platformama za komunikaciju i međusobnu interakciju, postavlja se pitanje njihovog ponašanja na društvenim mrežama te pitanje zaštite njihove privatnosti. Privatnost se na virtualnim društvenim mrežama može narušiti na mnoge načine (*hackingom*, *phishingom*, instaliranjem Spywarea i Adwarea) što može imati mnogobrojne negativne posljedice. Nerijetko se može primijetiti postojanje nepovezanosti između želje djece da zaštite privatnost na društvenim mrežama i njihova ponašanja. Djeca imaju poteškoće u razumijevanju privatnosti na mreži i implikacija gubitka te privatnosti. Djeca su često impulzivna te djeluju bez razmišljanja, pogotovo kada su *online* i kada ne postoje neposredne društvene posljedice. Kombinacija impulzivnosti i slabo razvijenih vještina donošenja odluka, djecu čini populaci-

jom koja je u današnje vrijeme najviše izložena riziku, prijevarama, zlostavljanju, ponižavanju, uznemiravanju i neprimjerenim sadržajima. Fenomeni krađe identiteta, lažnog predstavljanja, dostupnost osobnih podataka preko interneta, *online bullinga*, cyber-nasilja, cyber-prikradanja predstavljaju negativne strane virtualnih društvenih mreža (Kušić 2010).

Kušić (2010) je u svom istraživanju, kojim je obuhvaćeno 92 učenika osnovne škole viših razreda (od 5. do 8. razreda), došao do sljedećih podataka: četvrtina učenika kao "prijatelja" prihvaća nepoznate osobe, a čak 15.9% učenika dogovorilo bi susret uživo s nepoznatom osobom – navedena ponašanja podjednako su zastupljena kod dječaka i djevojčica; o dostupnosti i privatnosti svojih podataka na Facebooku na brine trećina učenika, polovina učenika svoje podatke štiti podešavanjem postavki privatnosti, a 14.6 % učenika ne zna zaštititi svoju privatnost; 14.6 % učenika napisalo je neku laž o sebi na svojim Facebook profilima, dok je 8.5 % učenika napisalo neku laž o drugim osobama; 7.3 % učenika doživjelo je neku neugodnost na Facebooku; 16.9 % učenika ne može izdržati više od jednog dana bez korištenja Facebooka.

Virtualnim nasiljem, prema Patchin i Hinduja (2012), smatra se svaka zlona-mjerna i opetovana upotreba informacijskih i komunikacijskih tehnologija kako bi se nekome nanijela šteta. Nasilje modernim oblicima tehnologije, odnosno *cyber-bullying* obuhvaća svaku komunikaciju kada je dijete izloženo napadu drugog djeteta ili grupe djece na internetu ili mobilnom telefonu (Pettalia, Levin i Dickinson 2013). Virtualno nasilje, prema Kowalski i Limber (2007) uključuje nasilje e-poštom, digitalnim porukama, slanjem uznemirujućih slika internetom ili mobitelom te vrijeđanje putem chat soba ili blogova. Uspoređujući virtualno nasilje s običnim nasiljem, prema Lindfors, Kaltiala-Heino i Rimpelä (2012), uočavaju se određene razlike, a identificiraju se po tome što je u virtualnom nasilju teško pobjeći od nasilnika, povećana je audijencija promatrača nasilja kao i anonimnost napadača te mogućnost napada bez obzira na vrijeme i mjesto, a pri tome virtualno nasilje može trajati 24 sata dnevno, odnosno dijete nije sigurno niti kod kuće. Patchin i Hinduja (2012) navode najčešće posljedice virtualnog nasilja: (1) sniženo samopoštovanje, (2) povećane suicidalne misli, (3) brojne emocionalne poteškoće, (4) frustracije, (5) bijes i depresija.

Istraživanje koje su na nacionalnoj razini u Finskoj proveli Lindfors, Kaltiala-Heino i Rimpelä (2012) uključivalo je 5 516 ispitanika u dobi od 12, 14, 16 i 18 godina. Istraživanje je pokazalo kako je 23 % ispitanika bilo izloženo barem jednoj od dimenzija virtualnog nasilja, odnosno kao žrtva, počinitelj ili svjedok nasi-

lja. Među djevojčicama je najčešća dimenzija svjedočenje virtualnom nasilju (16 %); a kao žrtve virtualnog nasilja izjasnile su se u 11 % slučajeva, dok su dječaci u 10 % slučajeva bili žrtve nasilja, a u 9 % slučajeva počinitelji virtualnog nasilja.

Istraživanje Kowalske i Limber (2007) provedeno je na uzorku od 3 767 učenika 6., 7. i 8. razreda osnovnih škola od 11 do 14 godina. Istraživanje je provedeno anketom u šest škola s područja jugoistoka i sjeverozapada Sjedinjenih Američkih Država. Anketa se sastojala od 23 pitanja konstruirana za potrebe istraživanja, a ispitala su se iskustva ispitanika u vezi s virtualnim nasiljem. Dobiveni rezultati pokazali su kako je 7 % ispitanika bilo u ulozi žrtve/zlostavljača u zadnjih nekoliko mjeseci, a 4 % virtualno je zlostavljalo nekoga barem jednom u zadnjih nekoliko mjeseci. Kao najčešću metodu virtualnog zlostavljanja, ispitanici su izdvojili korištenje mobilnih poruka, poruka poslanih u *chat* sobama te e-poštom. Također, značajno je da su žrtve zlostavljanja izjavile da nisu znale identitet zlostavljača.

TABLICA 1. *Istraživanje antisocijalnih ponašanja djece i adolescenata u virtualnom okruženju*

Područje istraživanja	Autor(i)	Uzorak	Rezultati
Antisocijalna ponašanja u virtualnom okruženju Facebooka	Kušić (2010)	92 učenika Osnova škola Dob: od 11 do 14 godina	15.9 % ispitanika dogovorilo bi susret uživo s nepoznatom osobom. 14.6 % ispitanika ne zna zaštititi privatnost na FB profilu. 14.6 % ispitanika reklo je neku laž o sebi na FB. 8.5 % ispitanika reklo je laž o drugima na FB. 7.3 % ispitanika doživjelo je neku neugodnost na FB-u. 16.9 % ispitanika ne može biti više od jednog dana bez FB-a.
Virtualno nasilje	Lindorf, Kaltiala-Heino i Rimpelä (2012)	5 516 učenika Dob: od 12 do 18 godina	23 % ispitanika izloženo je jednoj dimenziji virtualnog nasilja. 16 % djevojčica svjedočilo je virtualnom nasilju. 11 % djevojčica su bile žrtve virtualnog nasilja. 9 % dječaka su počinitelji virtualnog nasilja. 10 % dječaka su žrtve virtualnog nasilja.

Područje istraživanja	Autor(i)	Uzorak	Rezultati
Iskustva u virtualnom nasilju	Kowalski i Limber (2007)	3 767 učenika Osnovna škola Dob: od 11 do 14 godina	7 % ispitanika bilo je u ulozi žrtve ili zlostavljača u zadnjih nekoliko mjeseci. 4 % ispitanika zlostavljalo je nekoga barem jednom u posljednjih nekoliko mjeseci. Najčešća metoda zlostavljanja – sms porukama, porukama u chat sobama i e-poštom.

Izvor: obrada autora

MEDIJSKA SOCIJALIZACIJA

Glavne su dimenzije medijske socijalizacije pristup određenim medijskim sadržajima putem različitih uređaja, preferencije određenih medijskih žanrova, programiranje, medijske vještine i pismenost te rizici i resursi upotrebe medija. Medijsku socijalizaciju karakterizira kontinuirani proces „medijalizacije“ odnosno ključnog koncepta na polju medijskih i komunikacijskih studija početkom 2000.-ih godina (Genner i Süss 2017).

Istraživanjem utjecaja medija Saleh i El-Rawas (2015) pojam socijalizacije definiraju kao proces u kojem pojedincu pomaže osobna transformacija iz biološkog u više sociološko-intelektualnu osobu koja komunicira i surađuje s društvom i okruženjem u kojem egzistira. Taj pojam obilježen je konceptima jezika, identiteta, stavova i religijskih uvjerenja koji su sastavni dio socijalizacije. Ibáñez-Cubillas (2016) u kontekstu medijske socijalizacije ističe društvene mreže kojima je komunikacija mladih s vršnjacima implicitnog socijalizacijskog karaktera jer vršnjački odnosi putem interneta, među ostalim aspektima, podrazumijevaju formiranje stavova i normi, kao i stjecanje novih oblika ponašanja.

Medijska socijalizacija također označava i specifičan aspekt razvojnoga procesa kod djece i adolescenata te se opravdano postavlja pitanje kako u njihovom odgoju i razvoju, a koji je pod utjecajem medija, nastaje prilagodba otvorenih prototipa ponašanja, percepcija, razmišljanja, osjećanja, vrijednosti, utjecaja socijalnih grupa te učinka medija na socijalizaciju (Miliša 2012).

Ilišin (2003) objašnjava kako je istraživački interes dominantno usmjeren na problem recepcije medijskih sadržaja te na odnos djece i medija upravo zbog

velikog socijalizacijskoga potencijala medija koji je povezan s činjenicom da su djeca onaj segment populacije koji prolazi kroz intenzivno formativno razdoblje, a pri tome svaki novi naraštaj djece odrasta u okolini koja je bogatija medijima i pripadajućim sadržajima zbog čega se, nadalje, mijenja i percepcija i potencijal medijskoga utjecaja na djecu. Nadalje, Subrahmanyam i Smahel (2011) te Paus-Hasebrink (2010) ističu kako djeca i adolescenti koriste medije za spoznavanje svijeta, izgradnju kontakata s vršnjacima i prijateljima, ali i za spoznavanje i nošenje s vlastitom osobnošću.

Istraživanju medijskoga utjecaja na djecu i adolescente prvenstveno se pristupa istraživanjem medija kao faktora u procesu socijalizacije. Socijalizacija se shvaća kao integriranje pojedinca u društveni život procesom prilagođavanja društvenim zahtjevima i normama, a što podrazumijeva učenje stavova, vrijednosti i poželjnih oblika ponašanja (Ilišin 2003). U tom smjeru Livingstone, d'Haenens i Hasebrink (2001) navode kako mediji mogu utjecati na poželjne oblike ponašanja te djelovati pozitivno i podržavajuće u procesu medijske socijalizacije mladih i adolescenata, kao i njihovu daljnem razvoju razumijevanja socijalnih kompetencija. Učinci medija tradicionalno su usmjereni na masovne medije poput televizije, radija i tiskovnih medija, supkulturnih glazbenih skupina, specifičnih žanrova kao predmeta istraživanja medijskog djelovanja, međutim Genner i Süß (2017) uviđaju kako se pojavom širokog raspona mobilnih multimedijjskih uređaja i ostalih digitalnih medijskih sadržaja transformira i smjer istraživačkog interesa medijske socijalizacije djece i adolescenata.

Istraživanje procesa socijalizacije usmjereno je istraživanju utjecaja socijalizacijskih faktora, odnosno primarnih i sekundarnih agensa socijalizacije. Prema Ilišin (2003) primarni su socijalizacijski faktori roditelji (obitelji) i vršnjaci (prijateljske skupine), a sekundarni su škola, crkva i mediji te radna mjesta, različite udruge, političke stranke i sindikati. S druge strane, Bandura (1977) vidi medije kao faktor socijalizacije koji na djecu djeluje slično kao i faktor obitelji, vršnjaka i kulturnog konteksta jer svi navedeni faktori podrazumijevaju učenje kroz promatranje drugih što je postupak koji, kao posljedicu promatranja drugih, kodira trajne obrasce ponašanja.

Analiza medijskog učinka na razvoj mladih prema Kirsh (2010) sugerira relativno veliki utjecaj medija na adolescente u pogledu agresivnog i prosocijalnog ponašanja. Suvremeni pristup uzima dob kao relevantan faktor pri utjecaju medija na socijalizaciju djece i adolescenata. U tom su kontekstu, utjecaji medija kao socijalizacijskog faktora različiti su kod djece i adolescenata različite dobi. Arnett

(1995) navodi da su mediji postali važan dio socijalne okoline ljudi svih generacija, ali da je njihova potencijalna uloga u socijalizaciji adolescenata posebice snažna, budući da je adolescencija vrijeme kada se odvijaju važni aspekti socijalizacije koji se ponajprije odnose na izgradnju identiteta, učenje rodni uloga te na razvijanje sustava vrijednosti i uvjerenja. U okviru istraživanja dobi i medijskog utjecaja u procesu socijalizacije potrebno je spomenuti istraživanje digitalnih medija i predškolske djece u dobi do šest godina. Naime, D'Antoni (2014) u svom istraživanju, čiji su rezultati u korespondenciji s istraživanjem Američke akademije za pedijatriju iz 2011. godine, navodi kako je u korištenju medijskih uređaja u predškolskom razdoblju preporučeno ograničenje gledanja televizije djeci mlađoj od dvije godine u svrhu ostavljanja prostora za prva iskustva. Ta iskustva formiraju prvi oblik znanja kroz kontakt s društvenom stvarnošću i roditeljima, što je nužno za razvijanje transverzalnih kompetencija. Također, rezultati istraživanja ukazuju na oprez u pogledu utjecaja računalnih igara jer s jedne strane favoriziraju razvoj kontrole, ali i stvaraju devijacije vremena i prostora u odnosu na stvarnost (D'Antoni 2014). Slično smatraju Ostrov i sur. (2006) koji su s dvogodišnjim longitudinalnim istraživanjem pokazali kako izloženost djece medijima predviđa različite podtipove agresije i prosocijalnog ponašanja. Rezultati su kvalificirani po spolu djeteta. Roditeljska izvješća medijske izloženosti bila su povezana s relacijskom agresijom kod djevojčica (ignoriranje, izravno isključenje iz društva ili širenje zlonamjernih glasina, ogovaranja ili laži) i fizičkom agresijom kod dječaka. Agresija putem televizije, videa i filmova, vjerojatno će modelirati takva ponašanja u budućnosti. U istraživanju Ostrov i sur. (2013) proširuju prethodno istraživanje s kojim su dokazali korelacije između obrazovnog medijskog eksponiranja i relacijskih agresije, ali ne i fizičke agresije tijekom ranog djetinjstva. Autori ističu kako je tijekom proteklih pedeset godina provedeno stotine empirijskih istraživanja kojima se pokazalo da izloženost medijima utječe na dječja uvjerenja, stavove i ponašanja. Izloženost nasilnim medijima tijekom ranog djetinjstva smatraju posebno štetnim. Ukazuju kako štetnost može biti za pojedince svih dobi, iako predškolska djeca pokazuju najveću sklonost. Postoji nekoliko mogućih objašnjenja za ove razvojne razlike. Prvo, učenje u ovom razvojnom razdoblju osobito je kritično jer mlađa djeca nisu uključena u socijalne norme protiv agresivnog ponašanja. Drugo, djeca između dvije do pet godina manifestiraju problem u razlikovanju stvarnosti od mašte. Kao rezultat, oni sve više imitiraju nerealno ponašanje uzoraka. Treće, izloženost medijima tijekom ranog djetinjstva može imati utjecaj na društvene odnose jer je društveni razvoj vjerojatno prilagodljiviji nego

u kasnijem djetinjstvu ili adolescenciji, a mlađa djeca imaju manje kontrole nad aktivnostima u odnosu na stariju djecu (Ostrov i sur. 2013).

TABLICA 2. *Suvremeni pristupi istraživanju medijske socijalizacije djece i adolescenata*

Područje istraživanja	Autor(i)	Rezultati
Medijska socijalizacija djece i adolescenata	Livingstone, d'Haenens i Hasebrink (2001)	Pozitivan utjecaj digitalnih medija i korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija u stvaranju kontakata i povezivanju među djecom i adolescentima.
	Ostrov, Gentile i Crick (2006)	Izloženost medijima djece predškolske dobi jednako utječe na njihovu sklonost i prema agresivnom i prema prosocijalnom ponašanju bez obzira na razlike u spolu.
	Kirsh (2010)	Razlike u dobi značajne su u pogledu utjecaja medija na razvoj antisocijalnog i prosocijalnog ponašanja. Medij kao socijalizacijski faktor različiti kod djece i adolescenata različite dobi.
	Subrahmanyam i Smahel (2011), Paus-Hasebrink (2010)	Spoznavanje svijeta i sebe, izgradnja kontakata.
	Miliša (2012)	Negativan utjecaj medija na percepciju, razmišljanja i vrijednosti.
	Saleh i El-Rawas (2015)	Mediji utječu na koncept jezika, identiteta, stavova i religijskih uvjerenja.
	D'Antoni (2014)	Negativan utjecaj televizije na predškolsku djecu do dvije godine te ambivalentan utjecaj video igara.
	Ibáñez-Cubillas (2016)	Društvene mreže neupitno utječu na djecu i adolescente.
	Genner i Süss (2017)	Multimedija kao novi medijski utjecaj u transformaciji i razvoju djetetova života.

Izvor: obrada autora

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Sustavnim praćenjem inovacija u području medijskih vještina i pismenosti raste i potreba za razvojem medijske kulture u procesu odgoja i obrazovanja. Brojni istraživači suvremenih pristupa u odgoju i obrazovanju naglašavaju medijsku edukaciju kao obrazovno rješenje koje kroz suradničko učenje namijenjeno djeci, roditeljima i nastavnicima konceptualizira i implementira razvoj digitalnih kompetencija unutar obrazovnog okruženja u školi. Time se stvaraju situacije učenja i podučavanja povezane sa skladnim i cjelovitim razvojem djece i konačno, omogućuje se izgradnja simulacija u kojima djeca mogu eksperimentirati sa simboličkim igrama putem digitalnih medija. U procesu medijske socijalizacije relevantnim se pokazuju okolinski i individualni faktori, zatim, izravan utjecaj jezične uvjetovanosti prezentiranih sadržaja, odnosno utjecaj medija kao neumitnog faktora u socijalizaciji djece. Također, recentnija istraživanja medijske socijalizacije ističu ambivalentnu sliku medijskog utjecaja u virtualnom okruženju kod djece školske dobi i adolescenata, odnosno percipiraju individualnu i kolektivnu kreativnost, ali i pojavu rizičnih i antisocijalnih ponašanja apostrofirajući pri tome brojne kognitivne i socijalne faktore koji predškolsku i mlađu školsku djecu čine podložniju utjecajima medija. Međutim konkluzivno, kvalitativnim praćenjem medijskog sadržaja namijenjenog djeci i adolescentima te visoka medijska kompetencija u smislu kritičke analize medijski dostupnog sadržaja, omogućuje stvaralački potencijal, otvara prilike za učvršćivanje vršnjačkih veza i aktivnog sudjelovanja u zajednici te nudi niz drugih benevolentnih prilika za uključivanje u kulturne i obrazovne *online* polemičke rasprave.

LITERATURA

- ARNETT, Jeffrey J. 1995. Adolescents' uses of media for self-socialization. *Journal of Youth and Adolescence*, 24 (5): 519-533. Doi: 10.1007/BF01537054
- BANDURA, Albert. 1977. *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- BOYD, Danah M.; NICOLE B. ELLISON. 2008. Social network sites: definition history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13 (1): 210-230. Doi: 10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x
- CHEUNG, Christy M. K., CHIU, Pui-Yee i MATTHEW K. O. LEE. 2011. Online social networks: why do students use facebook? *Computers in Human Behavior*, 27 (4): 1337-1343. Doi:10.1016/j.chb.2010.07.028
- CHRISTAKIS, Dimitri A. 2008. The effects of infant media usage: what do we know and what should we learn? *Acta Paediatrica*, 98 (1): 8-16. Doi: 10.1111/j.1651-2227.2008.01027.x
- COLOMBO, John. 2001. The development of visual attention in infancy. *Annual Review of Psychology*, 52 (1): 337-367.
- D'ANTONI, Claudia. 2014. Digital media and children age 0-6: a snapshot on Europe. *European Journal of Research on Education*, 2 (7): 51-57.
- GENNER, Sarah i DANIEL SÜSS. 2017. Socialization as media effect. U: *The international encyclopedia of media effects*, ur. Patrick Rössler, 1-15. Chichester: John Wiley & Sons, Inc. Doi: 10.1002/9781118783764.wbieme0138
- HOFFMAN, Beata. 2014. Computer as a Threat of an Opportunity for development of children. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 146 (1): 15-21. Doi: 10.1016/j.sbspro.2014.08.080
- IBÁÑEZ-CUBILLAS, Pilar. 2016. Approach to social network analyzing (SNA) on virtual communities. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, 7 (2): 51-63.
- ILIŠIN, Vlasta. 2003. Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima. *Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 9 (2): 9-34.
- JURIČIĆ, Daniela. 2017. Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i utjecaj. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, 21 (1): 127-136.
- KARAL, Hasan i MEHMET KOKOC. 2013. Social networking site usage among university students: differences of educational level. *Croatian Journal of Education*, 15 (3): 629-654.

- KIRSH, Steven J. 2010. *Media and youth: a developmental perspective*. Oxford, UK: Wiley-Blackwell.
- KOWALSKI, Robin M. I Susan P. LIMBER. 2007. Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6): 22-30. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.08.017
- KUŠIĆ, Siniša. 2010. Online društvene mreže i društveno umrežavanje kod učenika osnovne škole: navike Facebook generacije. *Život i škola*, 56 (24/2): 103-125.
- LIN, Kuan-Yu i Hsi-Peng LU. 2011. Why people use social networking sites: an empirical study integrating network externalities and motivation theory. *Computers in Human Behavior*, 27 (3): 1152-1161. Doi: 10.1016/j.chb.2010.12.009
- LINDFORS, Pirjo L., KALTIALA-HEINO, Riittakerttu i Arja H. RIMPELÄ. 2012. Cyberbullying among Finnish adolescents – a population-based study. *BMC Public Health*, 12 (1027): 1-5. Doi: 10.1186/1471-2458-12-1027
- LIVINGSTONE, Sonia, D'HAENENS, Leen i Uwe HASEBRINK. 2001. Childhood in Europe: contexts for comparison. U: *Children and their changing media environment: A European comparative study*, ur. Sonia Livingstone i Moira Bovill, 3-30. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- MCQUAIL, Denis. 1994. *Mass communication theory: An introduction*. London: Sage Publications Ltd.
- MENDELSON, Alan L., BROCKMEYER, Carolyn A., DREYER, Benard P., FIERMAN, Arthur H., BERKULE-SILBERMAN, Samantha B. i Suzy TOMOPOULOS. 2010. Do verbal interactions with infants during electronic media exposure mitigate adverse impacts on their language development as toddlers? *Infant and Child Development*, 19 (6): 577-593. Doi: 10.1002/icd.711
- MILIŠA, Zlatko, ur. 2012. *Tamna strana ekrana*. Varaždin: Tiva Tiskara.
- MONTGOMERY, Kathryn C. 2007. *Generation digital : politics, commerce, and childhood in the age of the Internet*. Cambridge: The MIT Press.
- O'KEEFE, Gwen Schurgin i Kathleen CLARKE-PEARSON. 2011. The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127 (4): 800-804. Doi: 10.1542/peds.2011-0054
- OSTROV, Jamie M., GENTILE, Douglas A. i Nicki R. CRICK. 2006. Media exposure, aggression and prosocial behavior during early childhood: a longitudinal study. *Social Development*, 15 (4): 612-627. Doi: 10.1111/j.1467-9507.2006.00360.x
- OSTROV, Jamie M., Gentile, DOUGLAS A. i Adam D. MULLINS. 2013. Evalua-

- ting the effect of educational media exposure on aggression in early childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 34 (1): 38-44. Doi: 10.1016/j.appdev.2012.09.005
- PATCHIN, Justin W. i Sameer HINDUJA, ur. 2012. *Cyberbullying prevention and response: expert perspectives*. New York: Routledge. Doi: 10.4324/9780203818312
- PAUS-HASEBRINK, Ingrid. 2010. Das Social Web im Kontext der Entwicklungsaufgaben junger Menschen. *Medien Journal: Zeitschrift für Kommunikationskultur*, 34 (4): 20-34. Doi: 10.24989/medienjournal.v34i4.179
- PETTALIA, Jennifer, LEVIN, Elizabeth i Joël DICKINSON. 2013. Cyberbullying: eliciting harm without consequence. *Computers in Human Behavior*, 29 (6): 2758-2765. Doi: 10.1016/j.chb.2013.07.020
- RUFF, Holly Alliger i Mary KLEVJORD ROTHBART. 1996. *Attention in early development: themes and variations*. New York: Oxford University Press.
- SALEH, Emad Farouk i Anwar EL-RAWAS. 2015. "The IMPACT of new media on child socialization" appliedre search on basic education schools in muscat governorate –Sultanate of Oman. *International Journal of Health Sciences*, 3 (3): 55-72. Doi: 10.15640/ijhs.v3n3a6
- SAPUNAR, Marko. 1995. *Osnove znanosti o novinarstvu*. Zagreb: Epoha.
- SUBRAHMANYAM, Kaveri i David SMAHEL. 2011. *Digital youth: the role of media in development*. New York: Springer.
- UDIER, Sanda Lucija. 2006. O jeziku reklame. U: *Jezik i mediji - Jedan jezik: više svjetova*, ur: Jagoda Granić, 711-721. Zagreb-Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

THE ROLE OF THE MEDIA IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION OF CHILDREN AND ADOLESCENTS

ABSTRACT

Contemporary discourse of global information exchange as well as the media saturated cultural, social and economic spheres tend to influence the psychological and social development of children and adolescents. Cognitive and social processes, as well as the linguistic development, are marked by the media's influence, which in turn creates a developmental framework of media socialization, having some positive effects on the children's maturation, but also reflecting certain antisocial behaviors. The development of multimedia within the virtual environment brings about some new patterns of behavior to modern generations of "digital natives". In addition, individual factors such as age and gender, along with some social factors such as peer relationships, characterize the media socialization of children. Furthermore, modern multimedia communication has increased the flow and availability of information, which raises questions about the dual role of the media in the socialization process of young people, i.e. it raises questions of transparency, ethics, adequacy of media content, as well as the emergence of antisocial behaviors that are implicitly or explicitly related to the media context.

KEYWORDS:

media, media socialization, upbringing and education

ZAJEDNO SMO JAČI: ISKUSTVA ODSJEKA ZA KULTURNO-PROSVJETNE AKTIVNOSTI HRVATSKOGA DRŽAVNOG ARHIVA U OBLIKOVANJU NOVIH OBRAZOVNIH SADRŽAJA

DARIJA HOFGRÄFF

ANAMARIJA PUPIC-BAKRAČ

*Odsjek za kulturno-prosvjetne aktivnosti
Hrvatski državni arhiv u Zagrebu*

dhofgraeff@arhiv.hr

abakrac@arhiv.hr

UDK: 37.013.8

UDK: 930.25

Stručni članak

Primljen: 26.3.2020.

Prihvaćen: 30.11.2020.

SAŽETAK

Cilj rada je ukazati na iskustva Odsjeka za kulturno-prosvjetne aktivnosti (dalje: KPA) Hrvatskog državnog arhiva (dalje: HDA) koji već dugi niz godina nastoji pratiti trendove koji nisu isključivo vezani uz organizaciju godišnjih manifestacija u Arhivu, već su u potrazi za novim sadržajima koji tematski, ali i interpretacijski nameću nove trendove u kreiranju odgojno-obrazovnih aktivnosti, što kod učenika/studenata potiče sposobnost vještine povijesnog istraživanja i analize vrijednosnih povijesnih tema, uz poticaj informacijske pismenosti. O značaju obrazovnih progama Arhiva svjedoče i rezultati učeničke/studentske ankete iz koje je vidljivo da oni podržavaju nastavu u arhivima, jer je ona obogaćena didaktičkim pomagalima, što je puno zanimljivije od učenja i reproduciranja gradiva napamet. Stoga treba poticati suradnju arhiva s odgojno-obrazovnim institucijama i nadležnim ministarstvima, jer ona doprinosi kvalitetnijoj koncepciji obrazovnih programa u arhivima.

KLJUČNE RIJEČI:

arhivska pedagogija, interdisciplinarna suradnja, izvanučionička nastava, kurikulum nastave povijesti, obrazovni potencijal arhiva

UVOD

Danas se arhivske ustanove sve više otvaraju javnosti. Promjenom paradigme one prestaju biti samo čuvari kulturne baštine, već su aktivni sudionici u zajednici u kojoj djeluju (Hofgräff 2013). Organizacijom različitih obrazovnih programa arhivisti pokušavaju osvijestiti javnost da arhivi imaju potencijala postati prepoznatljivo mjesto za edukaciju i zabavu (Hofgräff 2013: 277).

No i pored toga čini se da to još uvijek nije dovoljno prepoznato i iskorišteno (Jelaš 2013) od strane nadležnih ministarstava (Ministarstvo kulture i Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske),¹ autora nastavnih programa, urednika i autora udžbenika, pa dijelom i nastavnika (Hofgräff 2013: 242).

Razlozi se nalaze u neujednačenosti obrazovnih programa u arhivskim institucijama koje najčešće počivaju na osobnoj inicijativi, entuzijazmu i poznanstvima pojedinih arhivista (Hofgräff 2013: 278). Dodatan problem predstavlja i činjenica da arhivisti nemaju uvijek niti podršku radne sredine (Hofgräff 2015), osobito čelnih osoba koje bi trebale razvijati jednu osmišljenu strategiju koja ne bi nikako smjela biti prepuštena subjektivizmu (Garić 2014).

Stremljena arhivista moraju biti usmjerena prema zajedničkim akcijama, predstavljanju i razmjeni obrazovnih programa, kao i razvijanju arhivske pedagogije kao znanstvene discipline (u čemu se očekuje veći angažman Sekcije za arhivsku pedagogiju),² ali i cjelokupne arhivske zajednice koja tu strategiju treba dodatno poticati i razvijati u suradnji s odgojno-obrazovnim institucijama i učiteljima/nastavnicima/profesorima. Za očekivati je da tome mogu doprinijeti rezultati ovoga istraživanja koje je provedeno među učenicima osnovnih /srednjih škola i studentima različitih studija/studijskih programa koji su sudjelovali u obrazovnim aktivnostima u HDA-a tijekom 2018./2020. godine.

¹ Donošenjem *Strategije zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015.* potaknuta je inicijativa o važnosti uključivanja predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja u procese stjecanja znanja o kulturnoj, a time i arhivskoj baštini u RH, što je u arhivskoj struci pokrenulo rasprave o tome kako i na koji način uključiti arhive u školske programe.

² Plan i program Sekcije je dostupan na mrežnim stranicama Hrvatskog arhivističkog društva <https://www.had-info.hr/sekcija-za-arhivsku-pedagogiju>

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja

Polazeći od činjenice da u HDA-u postoje obrazovne aktivnosti koje su prilagođene svim obrazovnim skupinama (niži i viši razredi osnovnih škola, srednje škole, fakulteti) cilj ovoga rada fokusiran je na sljedeća ispitivanja:

1. Mogu li/trebaju li obrazovni programi u HDA-u poslužiti kao primjer u oblikovanju zajedničkih obrazovnih programa u državnim arhivima?
2. Mogu li za sada obrazovne aktivnosti dostupne u HDA-u biti poticaj učiteljima/nastavnicima/profesorima za pripremu kvalitetnije izvanučioničke nastave?
3. Kakav je stav učenika/studenta o obrazovnim aktivnostima u HDA-u?
4. Postoji li poveznica između izvanučioničke nastave u arhivu s boljim uspjehom učenika/studenta u nastavi?

Hipoteze

Na osnovi analize teorijskih radova drugih autora koji su se do sada bavili problematikom realizacije izvanučioničke nastave u arhivima postavljene su sljedeće hipoteze:

1. Suradnju arhiva s odgojno-obrazovnim institucijama i nadležnim Ministarstvima treba sustavno razvijati, jer može doprinijeti kvalitetnijoj koncepciji obrazovnih programa u arhivima (vodstva, radionice, predavanja i sl.).
2. Obrazovne aktivnosti u arhivima treba uvrstiti u kurikule nastave (osobito povijesti), jer kod učenika/studenta potiču razvoj misaonih procesa u jednom duljem razdoblju školovanja.
3. Nakon posjete arhivu učenici/studenti postižu bolje rezultate jer su obrazovni sadržaji u arhivima najčešće obogaćeni didaktičkim pomagalicama, što je puno zanimljivije od pukog učenja i reproduciranja gradiva napamet.
4. Obrazovni programi u HDA-u kod učenika/studenata potiču sposobnost vještine povijesnog istraživanja i analize vrijednosnih povijesnih tema, ali i informacijsku pismenost.

SLIKOVNICA S LJUDEVITOM KROZ ARHIV (Rani i predškolski/osnovni odgoj i obrazovanje)

„Naša je dužnost djeci predškolskog i ranog odgoja dati sadržaje koji će im arhive, knjižnice, muzeje, sva “ozbiljna” mjesta učiniti prijateljska, da u njima u svakoj dobi mogu naći ponešto za sebe. Da se u njima osjećaju “kao doma”. Da u njima vide dio svojega identiteta, kako bi, ako ništa drugo, nešto naučili o životu i povijesti, a možda jednoga dana svojim znanstvenim postignućima dali prinos historiografskoj i arhivističkoj zajednici.“³

Nije jednostavno osmisлити program za najmlađi uzrast. Potrebno je izraditi godišnje planove vezane uz posjete arhivu (vodstva, radionice, predavanja i sl.) u suradnji s učiteljima kako bi se nadopunile određene predmetne jedinice u školskom gradivu koje moraju biti više vizualne i zabavne. Iza svakog povijesnog dokumenta krije se niz uzbudljivih događaja, zanimljivih i važnih osoba, humanih i nehumanih postupanja koja mogu podučiti i oplemeniti svakog čovjeka. Budući da je povijest učiteljica života, dužnost nam je zainteresirati i potaknuti djecu da im ustanove koje čuvaju takvo blago postanu bliske.⁴

SLIKA 1. Slikovnica *S Ljudevitom kroz arhiv*

Tragom toga HDA prije dvije godine izdao je slikovnicu *S Ljudevitom kroz Arhiv* (Hofgräff 2018)⁵ koja je potaknula intenzivniju suradnju HDA-a s vr-

³ Neobjavljena recenzija slikovnice Hofgräff (2018) doc. dr. sc. Ivane Klinčić

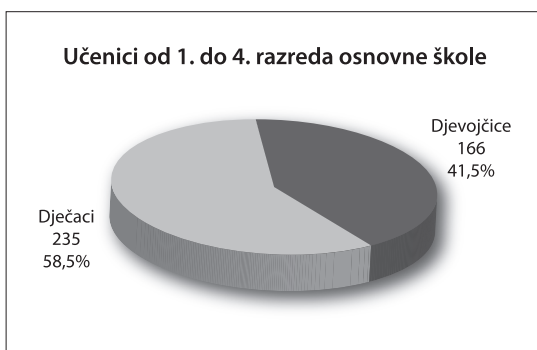
⁴ Isto.

⁵ Slikovnica govori o dječaku Ljudevitu koji je star šest godina. On dolazi u obilazak Hrvatskoga državnog arhiva, gdje se susreće s novim pojmovima koji će mu konačno razriješiti dilemu što su to arhivi, a što

tićima i školama, što je dobra ilustracija uloge arhiva u odgoju i obrazovanju najmlađih.

Sudionici i tijek istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo **400** učenika (dječaka 234 – 58,5 %; djevojčica 166 – 41,5 %) što je vidljivo iz slike 2. Uzorak su činili učenici 2. 3. i 4. razreda (ukupno 16 odjela) iz dviju zagrebačkih osnovnih škola koje su posjetile HDA od 2018. do 2020., u različitim terminima. Sudjelovanje učenika u istraživanju bilo je dobrovoljno i anonimno uz poštivanje etičkog kodeksa.

SLIKA 2. Postotak sudionika u igrokazu

Instrumenti i postupak ispitivanja

Cijeli program igrokaza obično se temelji na slikovnoj prezentaciji, pjesmi, nagradnoj igri i razgledu Arhiva, što djeci predstavlja posebno zadovoljstvo. Kako je slikovnica opremljena i različitim pedagoškim elementima,⁶ moguće je skoro cijeli školski sat maksimalno zaokupiti dječju pozornost.

Igrokaz *S Ljudevitom kroz Arhiv* inače je podijeljen u tri dijela: u prvom se na temelju slikovne prezentacije učenicima izgovara tekst slikovnice. Nakon toga se u drugom dijelu kroz arhivski kviz, temeljen na pitanjima iz slikovnice, učenici-

knjižnice. Uz ugodno druženje s tetom Anom, doznat će puno toga o zgradi Hrvatskoga državnog arhiva, kao i o važnosti povijesnih dokumenata koji se tamo čuvaju. Namijenjena je uzrastu od 6 do 10 godina, kao i svim onima koji još nisu posjetili Hrvatski državni arhiv.

⁶ Predviđeno je mjesto za upisivanje imena vlasnika knjižnice, s napomenom: Čuvaj ovu knjižicu. Djeci je upućena i poruka da potaknu odrasle na odlazak u Arhiv, s brojem telefona i e-adresom. Na stražnjoj stranici korica nalazi se i pjesmica o Arhivu s notnim zapisom koja može poslužiti u izvođenju nastave glazbenog odgoja i sl.

ma postavljaju nagradna pitanja koja kod njih potiču ne samo natjecateljski duh, već provjeravaju njihovu usredotočenost na zadani problem. Također se prati njihova brzina i način davanja odgovora, odnosno tijek verbalne komunikacije, pri čemu se učenici uče prikladno jezično reagirati u međudjelovanju sa sugovornicima u različitim situacijama. Najuspješniji bivaju nagrađeni magnetičima HDA-a i slikovnicom. Treći je dio igrokaza vezan uz glazbu,⁷ tako da učenici imaju priliku zajedno s voditeljicom igrokaza otpjevati pjesmicu o dječaku Ljudevitu uz pratnju glasovira. Na taj se način ostvaruje međupredmetna korelacije nastave Prirode i društva i Glazbene kulture.

SLIKA 3. Sudjelovanje učenika na igrokazu

SLIKA 4. Sudjelovanje učenika u igrokazu (nagrada pitanja)

7 Pjesmica i notni zapis su dostupni na poledini slikovnice

SLIKA 5. Raspjevana družina

Igrokaz završava razgledom zgrade HDA-a, a nakon toga slijedi anketa kojom se želi doznati što su to sve učenici naučili o Arhivu. Uz anketu se obično otvara i rasprava u kojoj učenici mogu konfrontirati svoje stavove i razmijeniti znanja, što potiče kritičko razmišljanje i sposobnost argumentacije. S obzirom na dob ispitanika, anketa je osmišljena tako da učenici na ponuđena pitanja imaju mogućnost odgovoriti s da ili ne (Zabukovec 1997).

TABLICA 1. Pitanja iz ankete za uzrast od 1. do 4. razreda osnovne škole

Slažete li sa da je zanimljivije učiti u Arhivu nego u školi?	DA	NE
Znate li što je razlika između arhiva i knjižnica?	DA	NE
Jeste li naučili nešto novo u Arhivu?	DA	NE

Rezultati i rasprava

Na temelju provedene ankete vidljivo je da 90 % učenika smatra da je zanimljivije učiti u HDA-u, nego u školi. Njih 75 % smatra da je tek dolaskom u Arhiv bolje shvatilo razliku između arhiva i knjižnica jer slikovnica donosi nekoliko zanimljivih ulomaka koji obrađuju upravo taj dio. To ukazuje na značaj izvanučioničke nastave pomoću koje učenici na zanimljiv i životan način lakše usvajaju pojmove i uče nove sadržaje.

„Djedica mi je s puno strpljenja ispričao kako je on nekada davno učio u toj zgradi, još dok je bio student mladi. Prema njegovim riječima, tada je u zgradi bila knjižnica, a danas je tamo Hrvatski državni arhiv. To nisam baš

posve razumio, jer kakve veze ima knjižnica s arhivom. Znao sam jedino da u knjižnicu idem posuditi slikovnice, a u arhiv valjda na neke radionice. No, to mi nije bilo niti dalje jasno, zbog čega sam pričo' strašno glasno. Od svega me je skoro zaboljela i glava pa sam na kraju odlučio strpljivo čekati da tamo odem i vidim već o čemu je riječ“ (Hofgräff 2018).

*

„S razgledom zgrade započeli smo u velikom predvorju. Teta Ana ispričala nam je da je zgradu projektirao slavni graditelj Rudolf Lubynski, uz pomoć vrijednih obrtnika iz Zagreba. Bilo je to još prije više od sto godina. Također je objasnila da je nekada davno u ovoj zgradi bila smještena knjižnica koja se s vremenom preselila na jedno drugo mjesto. Danas se u zgradi nalazi arhiv, u kojem se čuvaju važni dokumenti iz naše povijesti. U njima je zapisano puno toga što se dogodilo u prošlosti, a ponajviše kako su ljudi živjeli i što su sve radili. Iz njih možemo doznati i neke važne stvari o našim obiteljima, poput imena i prezimena naših predaka, njihove datume i mjesta rođenja i sl.“ (Hofgräff 2018).

Ukupno 65 % učenika smatra da je dolazak u Arhiv bio poticajan i zbog toga što su naučili nove pojmove za koje do sada nisu nikada čuli (npr. Škrinja povlastica). Iako su navedeni rezultati iznad očekivanja, ne smijemo zaboraviti da je anketa rađena s učenicima prestižnih zagrebačkih osnovnih škola (Izidora Kršnjavoga i Ivana Gundulića) koje su u svoje godišnje kurikule već uvrstile i posjet Arhivu, odnosno sudjelovanje u igrokazu *S Ljudevitom kroz Arhiv* koji se vezuje uz sadržaje iz Prirode i društva: Naš zavičaj, Grad Zagreb – kulturno i obrazovno središte.

Iako se priča o dječaku Ljudevitu može ispričati i djeci koja će jednom posjetiti i neki od državnih arhiva (mogućnost prezentacije nacionalnog arhiva djeci koja nemaju priliku doći u Zagreb, komparacija između knjižnica i arhiva, stjecanje osobnog identiteta, poistovjećivanje s povijesnim osobama i sl.), slikovnica nije vidljiva na mrežnim stranicama arhiva niti Hrvatskog arhivističkog društva, unatoč tome što se radi o prvoj slikovnici koja promovira arhiv kao mjesto učenja.⁸

⁸ Sudjelovanje u igrokazu može se najaviti na e-adresu: edukacija@arhiv.hr ili na telefon 01/4801-930

ŠKOLSKI UZRAST – SVI UČIMO POVIJEST ZAJEDNO

Praksa pokazuje da učenici prije dolaska u Arhiv obično unaprijed dobiju zadatke od svojih nastavnika (Hofgräff 2016). Od njih se očekuje da pribave podatke iz različitih izvora te ih preispitaju i otkriju njihov društveni, politički i ekonomski kontekst u kojemu su ti izvori i nastali (Hofgräff 2016: 282). Takav oblik nastave kod učenika deduktivno ispunjava praznine nastale tijekom nastave te potiče iznošenje stavova u otvorenoj diskusiji (Lang i Lux 2004).

Svemu mogu doprinijeti digitalne izložbe, digitalizirani dokumenti dostupni na mrežnim stranicama Arhiva.⁹ To također mogu biti i igrice (arhivski kviz) koje se upražnjavaju s učenicima mobilnim uređajima, programima/aplikacijama *Kahoot* (link kahoot.com), što ne samo da je edukativno i zanimljivo, već kod učenika potiče natjecateljski duh. Pitanja za kviz osmišljavaju se isključivo na zahtjev nastavnika, ovisno o ciljevima nastave i naravno školskom uzrastu, tako da niti jedna igra nije identična prethodnoj.¹⁰ Kviz sigurno ima potencijala postati zajednička edukativna igrice u svim arhivima, što bi bio dokaz da arhivi jesu mjesta okupljanja, ali i razmjene znanja.¹¹

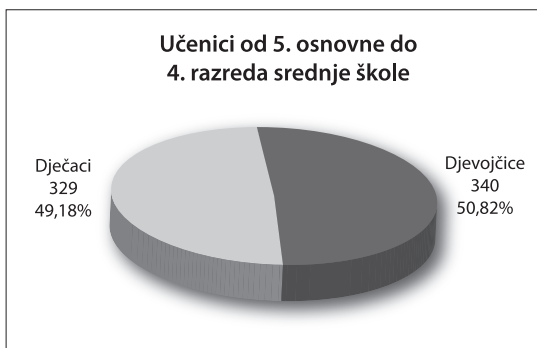
Sudionici i tijek istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo **669** učenika (dječaka 329 – 49,18 %; 340 djevojčica – 50,82 %) što je vidljivo iz slike 6. Uzorak su činili učenici osnovnih (od 5. do 8. razreda) i srednjih škola (sudionici su bili češće iz gimnazija, a rjeđe iz strukovnih škola). Učenici su bili raspoređeni u 26 odjela iz 14 osnovnih i srednjih škola iz Zagreba, Čakovca i Siska. Kao i u prethodnoj anketi, sudjelovanje učenika u istraživanju bilo je dobrovoljno i anonimno, uz poštivanje etičkog kodeksa.

⁹ Osim HDA <http://arhinet.arhiv.hr/> ovakvi sadržaji dostupni su i na stranicama drugih državnih arhiva

¹⁰ Neka od pitanja iz kviza: Što je to secesija?; Tko je projektirao zgradu današnjeg Hrvatskog državnog arhiva, Čemu je prvotno služila?; Tko su u to vrijeme bili hrvatski banovi i što nam ukratko možete reći o njima?; Osnovne karakteristike društveno-političkog sustava u Hrvatskoj u vrijeme kada je izgrađena zgrada?; Kada je utemeljen Arhiv?; Što je to Škrinja povlastica?; Što je oporuka Agapite?; Čemu služe arhivi?; Što se u njima čuva – što ste o tome doznali tijekom posjeta?; Što je osnovna zadaća Hrvatskog državnog arhiva?; Kako se postaje korisnikom Arhiva?; Koje usluge pružaju arhivi istraživačima i korisnicima općenito?; Objasni pojmove arhivski fond/zbirka/inventar!; Da li biste željeli raditi u arhivu?

¹¹ Tome može poslužiti i promotivni film o HDA Roberta Knjaza koji je koristeći gradivo dostupno u Arhivu snimio i poznatu seriju Hrvatski velikani. Film je dostupan na <http://www.arhiv.hr/hr-hr/>

SLIKA 6. Prikaz sudionika u istraživanju

Instrumenti i postupak ispitivanja

Ovisno o sadržajima kojima učenici prisustvuju (radionice/predavanja, nagradne igre i dr.), slijedi organizirani stručni razgled zgrade pri kojem učenici doznaju informacije vezane uz povijest zgrade (društveno-politički kontekst, arhitektura, secesija, obrtnici, umjetnici, slikari i dr.), arhivsku djelatnost i korištenje arhivskog gradiva. Nakon toga učenici pristupaju ispunjavanju ankete koja obično sadržava sljedeća pitanja:

TABLICA 2. Pitanja iz ankete za uzrast od 5. razreda osnovne škole do 4. razreda srednje škole

Jesu li digitalni sadržaji na našim mrežnim stranicama od većeg značaja/zanimljiviji nego izvorno gradivo?	DA	NE
Prepoznajete li grb Trojedne Kraljevine, jeste li uočili gdje se on nalazi?	DA	NE
Znate li što je Škrinja povlastica?	DA	NE
Je li arhivski kviz/film o Arhivu bio koristan u stjecanju novih znanja?	DA	NE

Rezultati i rasprava

Prema rezultatima provedene ankete 63 % učenika smatra da je susret s izvornim arhivskim gradivom puno važniji od dostupnih digitalnih sadržaja na mrežnim stranicama Arhiva, uz argumentaciju da digitalne sadržaje mogu vidjeti i od kuće te da nisu onda trebali niti dolaziti u Arhiv ako već neće uspjeti vidjeti barem neke od izvornih dokumenata. Obično očekuju da će vidjeti Zlatnu bulu, Riječku krpicu, Škrinju povlastica, Oporuku Agapite ili pak neki drugi doku-

ment za koji su čuli tijekom nastave u školi.

Ukupno 32 % učenika prepoznaje grb Trojedne Kraljevine, njih samo 12 % zna što je to Škrinja povlastica, a 89 % učenika smatra da je arhivski kviz/film o Arhivu bio izuzetno koristan u stjecanju novih znanja.

To je pokazatelj da bi nastava (osobito povijesti) trebala počivati na uporabi didaktičkih pomagala poput prezentacija, plakata, karata, crteža, tiskovina, pokretnih slika (filmova i videozapisa) i sl. (Ivanović 2010). To bi kod učenika dodatno potaknulo i razvoj posebnih vještina: kognitivnih, komunikacijskih, socijalnih, ali i onih praktičnih i kreativnih, što je svakako sukladno kurikulu nastave povijesti (Marinović 2014). Za sada takav oblik izvanučioniočke nastave nije sustavno organiziran i još uvijek ovisi o inicijativi arhivista/učitelja/nastavnika. Sve se može dogovoriti još prije dolaska u Arhiv, tako da se za učenike na vrijeme mogu pripremiti originalni dokumenti (dnevnici, fotografije i sl.), koji će služiti kao podloga u izvođenju radionica/predavanja¹² u HDA-u (Hofgräff 2016).

Budući da su radionički sadržaji dostupni ne samo u HDA-u, već i u drugim arhivskim institucijama, trebalo bi razmisliti o uvođenju zajedničkog naziva za tu vrstu obrazovnog sadržaja, što bi sa sigurnošću ostavilo dojam da arhivi imaju pisanu politiku o svojoj edukativnoj svrsi,¹³ ali i transparentnosti edukativne strategije arhiva prema odgojno-obrazovnim programima (Đuričić 2015: 21), što je nemoguće ostvariti bez suradnje arhivista s učiteljima/nastavnicima/profesorima.

OBRAZOVNI PROGRAMI ZA STUDENTE – BEZ ARHIVA NEMA DOBROG ŠTIVA

Zadnjih godina primjetan je porast broja studenta koju u Arhiv najčešće dolaze u pratnji profesora, ne samo da bi razgledali zgradu HDA-a, već da bi ponešto doznali i o gradivu koje im je potrebno u izvođenju redovne nastave, ali i poslije za izradu diplomskih/doktorskih radnji.

Upravo je zbog toga i osmišljeno posebno predavanje kojim studenti doznaju kako se pripremiti za rad u arhivu, što je to pregled arhivskih fondova i zbirki, a

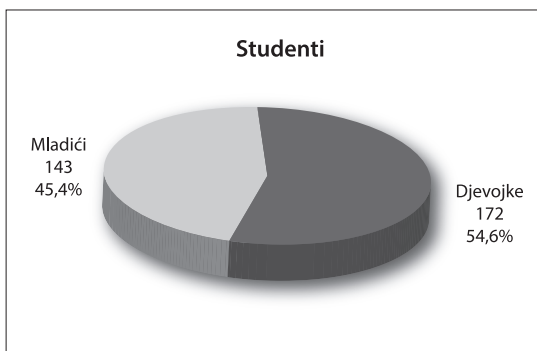
¹² One obuhvaćaju cjeline vezane uz područja povijesti i pomoćnih povijesnih znanosti, povijesti medicine, zemljopisa i kartografije kao i povijesti fotografije. Više o tome može se doznati na mrežnoj stranici <http://www.arhiv.hr/hr-hr/Posjetite-nas/Radionice>

¹³ Đuričić (2015: 21) citira WILLIAMS, P. 1989. Professional Standards for Museum Educators. *The Journal of Museum Education*, 14(3), Common Agendas: 11-13.

što su to pak tematski vodiči i inventari koji služe kao polazišna točka u svakom istraživanju. Također doznaju kako se koristiti Nacionalnim informacijskim sustavom koji je dostupan na mrežnim stranicama Arhiva, što može poslužiti kao izvanredna priprema za buduća istraživanja (Kolesarić i Jelaš 2019).

Sudionici i tijek istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo **315** studenta (mladića 143 – 45,40 %; djevojaka 172 – 54,60 %) različitih studija¹⁴ i studijskih programa (slika 7) koji su osim stručnog razgleda HDA-a prisustvovali i pokaznom predavanju o Nacionalnom informacijskom sustavu.¹⁵

SLIKA 7. Prikaz sudionika u istraživanju

TABLICA 3. Pitanja iz ankete namijenjene studentima

Može li prezentirani način rada u Nacionalnom informacijskom sustavu biti od pomoći za buduća istraživanja u arhivima, odnosno narudžbe gradiva e-poštom?	DA	NE
Znate li što su inventari i kako se njima služiti?	DA	NE
Jeste li do sada samostalno istraživali u arhivima?	DA	NE

¹⁴ Najčešće se radilo o polaznicima Arhitektonskog, Grafičkog, Tekstilno-tehnološkog, Filozofskog, Katoličko bogoslovnog fakulteta, Hrvatskih studija, Poslovnog učilišta Zagreb i Upravnog studija Veleučilišta Šibenik.

¹⁵ Dostupan na <http://arhinet.arhiv.hr/>

Rezultati i rasprava

Prema rezultatima provedene ankete 79 % studenata smatra da je upoznavanje s radom Nacionalnog informacijskog sustava izuzetno korisno ne samo za narudžbu gradiva e-poštom, već i za izbor fondova/zbirki kojima će se koristiti u budućem istraživanju. Njih 62 % ne zna što su to inventari, od čega su skoro polovica ispitanika polaznici poslijediplomskih studija, što ukazuje da i u tom segmentu treba još dosta raditi i poticati dolazak studenata u arhive.

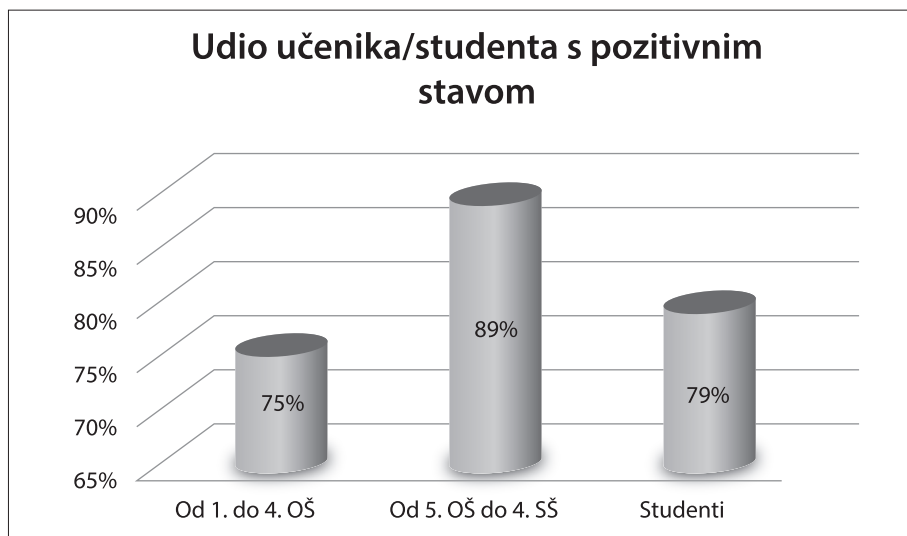
Na to upućuju i iskustva u HDA-u, osobito vezana uz nedovoljno korištenje arhivskih izvora od strane studenata (Kolesarić i Jelaš 2019),¹⁶ što najčešće proizlazi iz njihove neupućenosti o važnosti arhivskih izvora za hrvatsku povijest, ali i straha da se neće uspjeti samostalno organizirati i započeti s istraživanjem (što smatra 88 % studenata). Stoga je vrlo važno upoznati studente s organizacijom, dostupnošću i načinom korištenja arhivskog gradiva jer nije uvijek moguće pronaći sve relevantno gradivo za istraživanje na jednom mjestu, što svakako zahtijeva velike istraživačke napore.

Stoga treba osmisлити predavanja/radionice koje bi bile posvećene ne samo studentima preddiplomskih/diplomskih, već i polaznicima doktorskih studija humanističkih i društvenih znanosti. Na to neprekidno potiču i dolasci studenata i njihovih profesora, npr. Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji su u sklopu kolegija *Antroponimija u matičnim knjigama* (Katedra za povijest jezika) posjetili Arhiv kako bi upoznali mjesto gdje se čuvaju starije matične knjige i dobili osnovne podatke o uvjetima njihova korištenja.

Ovakvi su zahtjevi profesora učestali, ali tješi da arhivi i za ovakve izazove imaju potencijala, odnosno odgovarajuće resurse, jer predavači/voditelji mogu biti znanstvenici (arhivisti) iz arhivskih institucija, ali i šire akademske zajednice. To bi dodatno ojačalo međuinstitucijsku suradnju, ali i mobilnost među arhivskim stručnjacima, što je izuzetno važna komponenta za daljnji razvoj obrazovnih programa u arhivskim institucijama, koje bi bile namijenjene studentskoj populaciji, a koje se također ne mogu odvijati bez suradnje arhivista s profesorima. Na to ukazuju i rezultati ovoga istraživanja (slika 8) koji nedvojbeno dokazuju

¹⁶ Prema Kolesarić i Jelaš (2019) treba još poraditi na poboljšanju Nacionalnog informacijskog sustava, osobito vezano uz korištenje izvora online. Međutim, puno važnije od toga je da studenti shvate značaj rada na izvornom gradivu što svakako doprinosi kvalitetnijoj izradi diplomskih/doktorskih radnji. Također se na taj način potiče i razvoj osobnog stava i kritičkog mišljenja prema određenim problemima, a manje oslanjanje na literaturu.

da su učenici/studenti iznimno zadovoljni ponudom obrazovnih aktivnosti (koje se najčešće temelje na didaktičkim pomagalima),¹⁷ što svakako treba i dalje poticati.

SLIKA 8. Prikaz postotka učenika/studenta s pozitivnim stavom o značaju učenja u Arhivu

ZAKLJUČAK

Autorice rada polaze od konstatacije da HDA (ali i druge arhivske institucije), unatoč organizaciji i izvedbi obrazovnih aktivnosti koje su prilagođene različitim dobnim skupinama, ostaju nedovoljno vidljive i prepoznate od strane nadležnih ministarstva, autora nastavnih programa, učitelja u nastavi i dr.

Razlozi se nalaze u neujednačenosti programa koji još uvijek počivaju na individualnom angažmanu, odnosno entuzijazmu pojedinih arhivskih djelatnika. To

¹⁷ Slika 8 donosi ponovljene rezultate ankete za sve tri skupine učenika/studenta. Radi se o pitanjima vezanim uz uporabu didaktičkih pomagala. Tako učenici od prvog do četvrtog razreda osnovne škole (njih 75 %) smatra da su tek dolaskom u Arhiv bolje shvatili razliku između arhiva i knjižnica, jer su sudjelovali u igrokazu. Učenici od petog razreda osnovne do četvrtog razreda srednje škole (njih 89 %) smatra da je kviz/film o Arhivu bio izuzetno koristan u stjecanju novih znanja, dok 79 % studenata smatra da je upoznavanje s funkcijom Nacionalnog informacijskog sustava izuzetno korisno ne samo za narudžbu gradiva e-poštom, već i za izbor fondova/zbirki kojima će se koristiti u budućem istraživanju. Nedvojbeno je stoga da izvanučionička nastava u Arhivu doprinosi boljem i kvalitetnijem učenju.

svakako treba mijenjati i pokušati osmisliti zajedničke obrazovne aktivnosti koje će graditi jednu sasvim drugu sliku o arhivima. Treba dokazati da arhivi imaju pisanu politiku o svojoj edukativnoj svrsi, ali i transparentnost edukativne strategije prema odgojno-obrazovnim programima.

Svemu mogu doprinijeti iskustva Odsjeka za kulturno-prosvjetne aktivnosti koji nastoji pratiti trendove koji nisu isključivo vezani uz organizaciju godišnjih manifestacija u Arhivu, već su u potrazi za novim sadržajima koji tematski, ali i interpretacijski nameću nove trendove u kreiranju kulturno-obrazovnih i promidžbenih aktivnosti arhiva, jačanju međuinstitucijske suradnje te osmišljenim medijskim istupima, što sa sigurnošću može poslužiti i drugim arhivima u planiranju obrazovnih sadržaja.

Prijedlozi za poboljšanje komponenti vezanih uz odgojno-obrazovne programe u arhivima:

- Pojačati suradnju s učiteljima/nastavnicima/profesorima te zajednički poraditi na izradi godišnjih planova vezanih uz posjete arhivu kako bi se nadopunile određene predmetne jedinice u školskom gradivu koje moraju biti više vizualne i zabavne.
- Posebnu pozornost posvetiti predškolskom/ranom školskom odgoju, za što može poslužiti i primjer slikovnice/igrokaza *S Ljudevitom kroz Arhiv*
- Radioničke sadržaje za učenike od petog razreda osnovne škole, pa sve do kraja srednjoškolskog obrazovanja, u svim arhivima nasloviti kao *Učimo svi povijest zajedno!*
- Jačati međuinstitucijsku suradnju između arhiva i sveučilišta, kao i mobilnost znanstvenika zaposlenih u arhivskim institucijama kako bi se zajednički koncipirala predavanja/radionica koje bi bile posvećene studentima preddiplomskih/diplomskih/poslijediplomskih studija humanističkih i društvenih znanosti.

LITERATURA

- ĐURIČIĆ, Petra. 2017. *Pedagoške aktivnosti zagrebačkih muzeja*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet. Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti. Katedra za muzeologiju.
- GARIĆ, Ana. 2014. *Doprinos arhiva odgoju i obrazovanju*. Diplomski rad. http://darhiv.ffzg.unizg.hr/4868/1/Ana%20Gari%C4%87_Diplomski%20rad.pdf (24. lipnja 2015.)
- HOFGRÄFF, Darija. 2013. Promišljanja: Kulturni četvrtak u Hrvatskom državnom arhivu i Arhivski kalendar: zrcalo naših kulturno-prosvjetnih događanja kao izazov ili? U: *Arhivi i politika: zbornik radova sa stručnoga skupa: 4. kongres hrvatskih arhivista, 22.-25. listopada 2013., Opatija, Hrvatska*, ur. Silvija Babić, 277-282. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo.
- HOFGRÄFF, Darija. 2015. Mogućnosti kulturno-prosvjetne suradnje arhiva i imatelja gradiva. U: *Zaštita arhivskoga gradiva u nastajanju: radovi: 48. savjetovanje hrvatskih arhivista, Topusko, 21.-23. listopada 2015.*, ur. Silvija Babić, 139-159. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo.
- HOFGRÄFF, Darija. 2016. Arhivska pedagogija kao poticaj zajedničkog rada arhiva i škola. *Život i škola*, 72(2): 279-285. <https://hrcak.srce.hr/179042>
- HOFGRÄFF, Darija. 2018. *S Ljudevitom kroz Arhiv*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- KOLESARIĆ, Petra; JELAŠ, Danijel. 2019. Stavovi i iskustva hrvatskih studenata povijesti povezanih s korištenjem online dostupnih povijesnih izvora. U: *Upravljanje elektroničkim gradivom i suvremena arhivska praksa: 51. savjetovanje hrvatskih arhivista, Slavonski Brod, 23.-25. listopada 2019.*, ur. Radoslav Zaričić, 207-231. Zagreb: Hrvatsko Arhivističko društvo.
- IVANOVIĆ, Jozo. 2010. *Priručnik iz arhivistike, 1*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv.
- JELAŠ, Danijel. 2013. Mogućnosti unapređenja suradnje arhiva i nastavnika povijesti u organizaciji izvanučioničke nastave. U: *Arhivi i politika: zbornik radova sa stručnoga skupa: 4. kongres hrvatskih arhivista, 22.-25. listopada 2013., Opatija, Hrvatska*, ur. Silvija Babić, 241-258. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo.
- LANGE, Thomas; LUX, Thomas. 2004. *Historisches Lernen im Archiv* (Poglavlje 2: Archivpädagogik und Historische Bildungsarbeit - Entwicklung und didaktische Diskussion, 26-64 i Poglavlje 4: Kapitel: Lernend forschen – Forschend lernen. Archivpädagogische Praxis, 147 – 193). Schwalbach: Wochenschau Verlag.

- MARINOVIĆ, Marijana. 2014. *Nastava povijesti usmjerena prema ishodima učenja*. http://www.azoo.hr/images/izdanja/nastava_povijesti/Nastava_povijesti.pdf (9. ožujka 2019.)
- ZABUKOVEC, Vlasta. 1997. Istraživanje razrednog ozračja - slovensko iskustvo. U: *Školsko i razredno-nastavno ozračje – put prema kvalitetnoj hrvatskoj školi i nastavi*, prir. Branko Bošnjak i Hrvoje Vrigoč, 24-33. Zagreb: Hrvatsko: pedagoško-književni zbor.

WE ARE STRONGER TOGETHER: EXPERIENCES OF DEPARTMENT FOR CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF CROATIAN STATE ARCHIVES IN CREATING NEW EDUCATIONAL CONTENTS

ABSTRACT

The aim of this paper is to highlight the experiences of the Department of Cultural and Educational Activities (hereinafter: KPA) of the Croatian National Archives (hereinafter: HDA). KPA has been trying for many years to follow trends that are not exclusively related to the organization of annual events in the Archive, but are in search of new content that imposes new trends which enhances the ability of students to study and analyze historical topics of value, while fostering information literacy. The importance of educational programs of the Archive is evidenced by the results of the student survey, which shows that they support teaching in the archives because it is enriched with didactic aids and is much more interesting than learning and reproducing material by heart. Therefore, the cooperation of archives with educational institutions and competent ministries should be encouraged as it contributes to a better conception of educational programs in archives.

KEYWORDS:

archival pedagogy, educational potential of the archives, interdisciplinary coordination, non classroom learning, school curriculum of history

KREATIVNOST KAO SASTAVNI DIO NASTAVE LIKOVNE KULTURE

RADMILA ZEČEVIĆ

*Sveučilište u Novom Sadu
Pedagoški fakultet u Somboru*

radmila.zecevic93@gmail.com

UDK: 37.01:7

UDK: 37.015.3:159.954

Stručni rad

Primljen: 23.6.2020.

Prihvaćen: 30.11.2020.

SAŽETAK

Radom će se pokušati povezati teorija kreativnosti (opisana kao transakcijska u pristupu) s implikacijama koje ima na obrazovanje. Kako bi dječje stvaralaštvo u odgoju i obrazovanju bilo uspješno, nužno je znati šta je dječje stvaralaštvo uopće, a potom i kako se ono manifestira i razvija u procesu nastave likovne kulture. Autor je nastojao obuhvatiti sve spomenute dijelove kako bi sadržaj rada bio što bogatiji, a potom i kompletan. U uvodu se govori o umjetnosti i njenom značaju, a potom i o umjetnosti smještenoj u školske okvire – likovnoj kulturi, s njenim ciljevima i zadacima. Glavni dio rada objašnjava pojam i čimbenike kreativnosti, s naglaskom na ulogu učitelja pri poticanju kreativnosti učenika. Tome je posvećen posebni dio, kao značajan segment u poticanju stvaralaštva, odnosno kreativnosti kod djece.

KLJUČNE RIJEČI:

kreativnost, likovna kultura, nastava, učenik, učitelj

UVOD

Likovna umjetnost datira iz najranijih zajednica kao potreba za vizualnom komunikacijom. Danas, više nego ikad, postaje značajan element u razvoju svih društava i njezina vrijednost zauzima važno mjesto i u školi i u društvu. Umjetnost, smještena u školski kontekst kao Likovna kultura, razvija se s tendencijom jačanja potencijala učenika, razvijanja vještina kritičkog ocjenjivanja, kreativnih sposobnosti, razvijanja mašte i najprikladnijeg umjetničkog izraza, utječući na cjelokupna akademska postignuća. Ona je od ključnog značaja u odgojno-obrazovnom radu za razvoj djeteta, pruža važnu ravnotežu u njegovom ukupnom obrazovnom iskustvu.

Uloga likovne kulture u svim nastavnim predmetima neizbježna je potreba učinkovite nastave. Likovna kultura i profesionalna orijentacija iznimna su inovacija u suvremenom obrazovanju i pripremi za sva zanimanja u životu i radu. Likovni se pravci u razredu i izvan njega opisuju i metodički definiraju u svrhu kulturne pismenosti generacija i osnovnog obrazovanja odraslih (Lekić 2000: 3).

Likovno-vizualno obrazovanje sudjeluje u konstituiranju općeg obrazovanja i formiranju kulture suvremenog čovjeka (Bosnar 2018). Umjetnička kultura nije samo zabava, već je i sastavni dio nastavnog procesa. U osnovnoj se školi umjetnost ne zapostavlja, a prednost se daje nastavnom predmetu zbog odgovarajuće likovne kulture. Osnovna škola je općeobrazovna pedagoška ustanova, a razredna nastava u njoj ima prvenstveno pedagoško-kulturnu ulogu, a ne umjetničko obrazovanje (Lekić 2000: 5). U odnosima s vršnjacima djeca uče socijalne norme i vještine potrebne za snalaženje u svim budućim socijalnim odnosima (Okroša i Ravić 2018).

Likovno odgajanje u našim vrtićima, predškolskim ustanovama i školama ima poseban odgojno-obrazovni značaj. Njegovi ciljevi usmjereni su na specifično likovno i estetsko odgojno-obrazovanje i oblikovanje potpune dječje ličnosti, jer samo tako dijete poslije može pridonositi društvu u estetskom izgrađivanju okoline. Omogućava mu aktivno izražavanje, oslobađanje psihičke napetosti, razvijanje sposobnosti opažanja, predstavljanja, ustrajnosti, samosvijesti, razvijanje radne discipline te sudjelovanje u kolektivnom radu. „Metodika likovnog odgoja i obrazovanja koja se oslanja na sustav znanstveno stečenih i provjerenih teorijskih saznanja o dječjem likovnom stvaralaštvu, kao i na čimbenike koji posredno ili neposredno utječu na likovni razvoj djece i mladih trebaju biti polazna osnova budućim stručnjacima za promišljanje i razumijevanje posla kojim se bave, kao i za njegovo uspješno obavljanje“ (Filipović 2011: 7).

Cilj odgojno-obrazovnog rada poučavanja likovne kulture zapravo je poticanje i razvijanje kreativnog razmišljanja i djelovanja učenika u skladu s karakteristikama ovog predmeta. Ako želimo pojednostaviti koncept ciljeva likovne kulture, moramo naglasiti cilj koji je najopćenitiji. Međutim, taj je cilj razvoj osobnosti, samosvijesti, formiranje autonomije ličnosti, prevladavanje ovisnosti i osjećaja podređenosti, nižih vrijednosti itd., a u vezi s tim i razvoj kreativnih sposobnosti, koje omogućavaju uspostavljanje ravnopravnih odnosa s okolinom i drugim dionicima.

Da bi likovni odgoj i obrazovanje ispunio svoje odgojno-obrazovne ciljeve, učitelji i nastavnici likovnoga trebali bi imati u vidu celokupnu kompleksnost oblasti likovne kulture, kao i ispunjenje općih ciljeva odgoja i obrazovanja. U didaktici i pedagogiji govori se o ciljevima učenja, ciljevima poučavanja, ciljevima nastave, odgoja i obrazovanja itd. Stoga, ciljevi učenja odnose se na aktivnosti i rezultate učenika i nastavnika (Matijević 2008: 189-190), što je teorijski osmislila grupa američkih eksperata koju je predvodio Blum (Benjamin Bloom), u literaturi poznata pod nazivom Blumova taksonomija ciljeva vaspitanja i obrazovanja (Bloom 1981 prema Winner 2005). Blumova taksonomija hijerarhijska je klasifikacija procesa i produkata učenja i podrazumeva kognitivnu domenu (znanje), afektivnu domenu (stavovi i emocije) i psihomotoričku domenu (vještine). Ciljevi moraju biti tako oblikovani da omogućavaju odgovor na pitanja: u čemu se razlikuje učenik prije učenja i nakon učenja, što je sposoban samostalno uraditi, a prije nije mogao. Glavni sudionici nastavnog procesa su učenici i nastavnici zbog čega se nastava, kao složen i organiziran proces učenja i poučavanja, mora temeljno planirati i dobro pripremiti.

Ukoliko bismo uopćeno sagledali odgojno-obrazovne sustave, ciljevi svake nastave likovne kulture obuhvaćaju elemente intelektualnog, psihomotornog i socijalnog razvoja, razvoja mašte, estetske osjetljivosti, emocija itd. Produktivna, praktična učenička aktivnost i njihovo stvaralačko izražavanje i mišljenje primarni je cilj i zadatak likovne kulture, ali treba imati u vidu da je neophodno povezivati i istovremeno razvijati perceptivne i receptivne likovne sposobnosti, kao i stjecanje osnovnih znanja iz likovne umjetnosti. Nastavom se učenici trebaju vizualno opismeniti, to jest da nastavnik omogući uvjete ovladavanja likovnim jezikom kako bi kao budući građani cijenili, uvažavali i poštovali umjetnost. Kreativni potencijal umjetnosti koji se steže procesima rada od značaja je i za druga područja. Tako su umjetnosti u općem odgoju i obrazovanju prirodni okvir kreativnog djelovanja, oslobođen straha od pogreške, budući da su i jedini prostor koji nema unaprijed definirane odgovore i koji omogućuje percepciju iz različitih perspektiva.

KREATIVNOST U NASTAVI LIKOVNE KULTURE

Kreativnost je jedno od najcjenjenih ljudskih svojstava, ali svojstvo ličnosti koje nije u dovoljnoj mjeri istraživano i proučavano, kako sa psiholoških aspekata, tako i iz pedagoških kutova (Đorđević 2005:19). Proučavanje fenomena kreativnosti polazi od različitih pristupa koji se kreću od mističnoga preko psihodinamičkoga, kognitivnoga i socijalno-psihološkoga do konfluentnoga pristupa, pri čemu je kompleksna i višestrana priroda kreativnosti utjecala na različite pristupe njenom definiranju (Zrilić i Bedeković 2011). Dugi niz godina kreativnost se shvaćala kao proces u kojem iznimno odabrani pojedinci stvaraju djela velike vrijednosti iznimne kvalitete. Takvo je razumijevanje napušteno, a kreativnost se promatra kao opći ljudski potencijal (Grgurić i Jakubin 1996). Kada je u pitanju razvoj kreativnosti kod najmlađih članova društva, poučavanje Likovne kulture je presudno jer je vrlo složena i njezina se složenost odvija u različitim oblicima teorije i prakse, sveprisutna je. Kreativni potencijal umjetnosti koji se stječe radnim procesima može biti značajan i za druga područja. Stoga, umjetnost u općem obrazovanju prirodni je okvir za kreativno djelovanje, bez straha od pogreške, jer su jedini prostor u školskom kurikulumu koji nema unaprijed određene odgovore i koji omogućuje percepciju iz različitih perspektiva. Svi ljudi imaju kreativne sposobnosti koje se razlikuju od svake osobe ponaosob, a kad pronađe svoju kreativnu snagu, to može imati veliki utjecaj na samopouzdanje i opću izvedbu, ili uspjeh. U skladu s tim, potrebno je učiniti nešto više od poboljšanja numeričkih vještina i pismenosti. Potrebne su šire intervencije u obrazovanju kako bi se učinilo fleksibilnije u smislu pronalaženja načina za prepoznavanje različitih talenata kod sve djece kako bi se omogućila izvrsnost (Robinson 2009). Kreativnost se smatra jednom od najvažnijih obilježja ljudske vrste. Budući da se temelji na mašti, vjeruje se da se može uspješno razvijati igrom zasnovanom na fantaziji tijekom ranih godina života. Također se razvija neizravno, promatrajući svijet na inteligentan, precizan i estetski način slobodom izražavanja u skladu s individualnim interesima, osjećajima i potrebama, samootkrivanjem i korigiranjem. Istovremeno, učenici razvijaju radne navike, disciplinu i koncentraciju, osobine neophodne za primjenu bilo koje ideje, znanstvene ili umjetničke. Razvijanje kreativnosti pomaže učenicima bolje razumijevanje svijet oko sebe, ali i izražavanje osobnih iskustava i ideja. Kreativnost ima esencijalni značaj za dječji život, jer pruža mogućnost da se predstave svijetu tko su ona uistinu. Umjetnost, kao jedno od svojih najprepoznatljivijih obilježja, posjeduje kreativnost koja podrazumijeva pronalaženje

novih ideja i u njegovoj prirodi je slobodno traganje za rješenjem nizom pokušaja u istraživanju novog i drugačijeg. Međutim, postoje brojne zablude oko kreativnosti. Kreativnost u nastavi često je povezana s nedovoljnom disciplinom. Dok su jedni mišljenja da je ona dar nekolicine, drugi je povezuju samo s umjetnošću. Robinson (1999), međutim, smatra da svi mladi, ali i odrasli, posjeduju kreativne potencijale. Razvijanje tih potencijala zahtijeva ravnotežu između sposobnosti u nastavi i razumijevanja, kao i promociju slobode za uvođenje novog i prihvaćanje rizika. Ovim on ne zagovara ideju da je takvo obrazovanje alternativa za matematičku i druge pismenosti, ali da je, u svakom slučaju, podjednako relevantno za potrebe sadašnje i budućih generacija. Po mišljenju navedenog autora, kreativnim učenjem mogu se proširiti i mogućnosti u postizanju visokih zahtjeva pismenosti i matematičkog znanja, koji su važni sami po sebi. To su komplementarne, a ne suprotstavljajuće sposobnosti. Definicije kreativnosti mnogobrojne su, s varijacijama ne samo u konceptu već i u terminologiji. Stoga ne postoji univerzalna definicija kreativnosti. Brojni autori smatraju kreativnost ili stvaralaštvo, koristeći ih kao sinonim, sposobnost stvaranja nečeg novog, originalnog, neponovljivog. Iako se istraživanje Taylora (1973) može činiti zastarjelim, ono je prilično zanimljivo i dotiče se brojnih aspekata kreativnosti, koji pružaju razloge za razmišljanje. Istraživanje navodi da se kreativnost pokreće početnim iskustvom izlaganja, te je želja pojedinca promijeniti svoje okruženje u skladu sa svojim shvaćanjima kako treba biti. Drugim riječima, promjena okoliša je nužna, jer se u protivnom ne osjeća potreba za kreativnošću niti reorganizacijom. Prema ovom istraživanju, kreativnost se može izraziti na pet razina koje su u korelaciji s nejednakošću koju pojedinac percipira, a to su: kreativnost spontane aktivnosti (od prve do šeste godine), kreativnost usmjerene aktivnosti (od sedme do desete godine), kreativnost invencije – pronalaska, izuma (od jedanaeste do petnaeste godine), kreativnost inovacije (od šestnaeste do sedamnaeste godine), te kreativnost stvaranja (od osamnaeste godine pa naviše). U traganju za čimbenicima stvaralaštva prvu teoriju dao je J. P. Guilford (1950) čija teorija kreativnosti predviđa 24 čimbenika kreativnosti, od kojih su najvažniji: originalnost, fleksibilnost, osjetljivost za probleme, redefinicija, fluentnost i elaboracija. Lowenfeld (1987) je, uporedo s Guilfordom, razradio osam čimbenika likovne kreativnosti, i to: senzitivnost, sposobnost zadržavanja u stanju inspiracije, fleksibilnost, originalnost, sposobnost preoblikovanja i ponovog razvrstavanja, analiza ili sposobnost apstrakcije bitnosti, sinteze, i estetska smisaona organizacija (Karlavaris 1987). U novijim istraživanjima Američkog Psihološkog Udruženja (*online journal Psychology of Ae-*

sthetics, Creativity, and the Arts), istraživači su se ograničili i prihvatili određene faktore kreativnosti. Interpretacija bi izgledala ovako: originalnost – sposobnost uočavanja onoga što drugi nisu u stanju, kako bi se došlo do nesvakidašnjih, neobičnih, statistički rijetkih ideja, da se pronađu rijetka, neobična rješenja, i sl.; fleksibilnost – sposobnost elastičnog mišljenja, sposobnost brzog i lakog pronalaženja s jedne ideje na drugu, s jednog tipa mišljenja na drugi udaljeniji od prethodnog, pronalaženje novih puteva rješavanja problema kao i dolaženja do više ispravnih rješenja, odsustvo fiksiranosti i sl; osjetljivost za probleme (kognicija semantičkih implikacija) – sposobnost uočavanja nedostataka ili potrebe za promjenama ili poboljšanjima u postojećim stvarima. Nadalje, fluentnost – sposobnost posjedovanja bogatstva ideja, riječi, poteza, hipoteza, utoliko uspješnije ukoliko se za kraće vrijeme ostvari veća produktivnost novih ideja; elaboracija – sposobnost razrade detalja plana stvaralačkog rada, planiranje i stalno razvijanje ideja, kao i sposobnost da se ostvareni rezultat strukturira u preglednu cjelinu, u likovnu uspješnost; komponiranje, redefinicija – sposobnost tumačenja poznatih stvari na novi način, korištenje starih funkcija na nov, neuobičajeni način, transformacija oblika, preoblikovanje, od običnog stvarati nove vrijednosti. Iako je kreativnost moguća u svim područjima ljudskih djelatnosti, to ne znači da je ona prisutna među svima. Ozbiljna kreativna postignuća temelje se na znanju, kontroli materijala i upravljanju idejama. Kreativni odgoj i obrazovanje nisu poseban predmet u programu ili kurikulumu, ono je generalna funkcija obrazovanja. Takav pristup zahtijeva strategiju koja će uspostaviti balans u školskom kurikulumu, unapređivanjem nastavnih metoda i ostalih oblika nastave, povezivanjem škole s drugim obrazovnim institucijama, školovanjem i permanentnim stručnim usavršavanjem nastavnika i ostalih uključenih u obrazovanje (Jovančić 2012).

ULOGA UČITELJA U POTICANJU KREATIVNOSTI UČENIKA U NASTAVI LIKOVNE KULTURE

Kreativnih ljudi ima svugdje, ali djeca su ta koja su najviše, odnosno najčešće kreativna. Ona imaju potrebu stvarati, pitati, odgovarati, rastavljati i sastavljati i tako u krug. Hoće li neko dijete izrasti u zrelu kreativnu osobu, ovisi o brojnim čimbenicima, volji, motivaciji i radu, ali i podršci koju ima ili nema na svom kreativnom putu. Da bi se kreativnost potaknula kod učenika, najprije je treba prepoznati. Izuzetno značajnu, a možda i najvažniju, ulogu u radu s kreativnim

učenicima ima učitelj. Jedan od zadataka učitelja je prepoznati, podržati i potaknuti ugodnu atmosferu i omogućiti neometan proces učenikova maštanja i stvaranja. Uloga učitelja je odlučujuća u procesu obrazovanja.

Kada učenici u nastavi Likovne kulture igrom i istraživanje, kreativno i kritički pristupe spoznaji, postavljaju pitanja, povezuju i primjenjuju znanja učitelja, to bi trebalo pridonijeti procesu u kojem je učenik glavni kreativni subjekt i donositelj odluka. Tada učitelj postaje partner, mentor i koordinator, a ne „voditelj pedagoškog procesa“ (Šefer 2005). U suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu metodička znanja i vještine učitelja imaju ulogu intelektualnog i psihomotoričkog profesionalnog sredstva oblikovanja i izvođenja odgojno-obrazovnog procesa na svim obrazovnim stupnjevima (Bežen 2013).

Učitelj je ključan faktor u razvoju učenika i njihova interesa, kao i u oblikovanju onoga što će učenici zapaziti i doživjeti i, naposljetku, razviti svoje potencijale. Kako bi to postigao, učenicima je nužno omogućiti stimulativna sredstva za rad. Samo istraživanjem, učenik će postići vlastito iskustvo. Svojim autoritetom, učitelj usmjerava učenike da se kritički, kreativno i stvaralački odnose prema informacijama koje primaju. Poticanje kreativnosti odvija se i poticanjem pozitivne atmosfere u razredu. Osnovne postavke takve atmosfere zasnivaju se na razvijanju perceptivnih sposobnosti, pronalaženju inspiracije u svijetu koji okružuje dijete, jačanje samopouzdanja, radoznalosti, instinkta, saradivanje s drugima, uživanje u igri, drugačijoj perspektivi, fleksibilnost mišljenja, suzbijanje straha od neuspjeha (Ozimec 1987). Pojedini autori smatraju da kad se dijete izrazi na način koji je za njega originalan, bez obzira je li tisuću ljudi već prije njega učinilo istu stvar, dijete je, svojim novim rješenjem, postupilo kreativno (Beaumont i Macomber prema Duh 2004). Kreativne sposobnosti se do polaska u školu brže razvijaju od opće inteligencije (Panić 1997).

Likovna kultura podrazumijeva učitelja koji je angažiran u umjetničkom poslu, uspješan u kreativnom angažmanu i postiže zapažene rezultate kao sudionik javne likovne scene, što učitelju daje autoritet, a učenicima dodatnu motivaciju. Od izuzetne važnosti su i moralne osobine učitelja, jer prenošenjem likovnih vještina on utječe i na formiranje osobina ličnosti učenika.

Učitelji i nastavnici u današnjim bi školama trebali osigurati ozračje koje će učenike poticati na kreativan rad, i to razgovorom, zajedničkim planiranjem s učenicima, postavljanjem neobičnih pitanja ili ideja, prihvaćanjem učeničke inicijative, novih različitih rješenja i pristupa (Stevanović 1999).

Važno je naglasiti i da ukoliko učenik dobije objašnjenja u gotovom obliku ver-

balnim objašnjavanjem i tumačenjem učitelja, takvo znanje nije znanje učenika, tj. nema toliku uporabnu vrijednost za njega kao kada sam učenik prođe kroz teorijsko-praktičnu samostalnu obuku. Ovdje se ne isključuje učitelj već mu se mijenja uloga i on postaje savjetnik, suradnik, partner i uz njegovu podršku i upućivanje učenik dolazi do odgovarajućih znanja i spoznaja. Učenik se navikava na problem-ske situacije i način njihovog rješavanja, pa njegovo učenje ima istraživački karakter. Za umjetničko stvaralaštvo učenika motivacija je odlučujući impuls. Stoga se ona mora povezati s doživljajima i iskustvima. Motivacija se odlučujuće određuje estetsko-umjetničkom razinom učitelja, koji mora biti spreman učenicima približiti specifično slikarstvo. Jedan od osnovnih preduvjeta u ostvarenju tog cilja je pozitivno ozračje i partnerska uloga učitelja koji predstavljaju zahtjeve svake nastave koja ima ambicije slijediti suvremene tijekove dječjeg stvaralaštva. Kreativne aktivnosti podrazumijevaju kreativni proces učenja u kojemu učenici prolaze kroz sličan proces kao i umjetnici i istraživači. Ti kreativni procesi mogu biti igre. Ipak, ako se organizira kroz igru, ozbiljna metodologija može postati pristupačna mlađem školskom uzrastu, a istraživački proces stalni poticaj za dječju radoznalost, otkrivanje znanja i traganje za odgovorima na postavljena pitanja i probleme.

Velimir Srića (1992) savjetuje da „ispraznimo našu šalicu“. To znači da odustanemo od uobičajenoga, „normalnoga“, stereotipnoga i poznatoga, te se upustimo u neobično, nestandardno, ali inventivno i kreativno. Kako bi pomogli poticati kreativnost učenika i odraslih trebamo reći: To je dobro mišljenje/ideja/komentar.; Odlično, isprobajmo to!; Što nam je sve potrebno da to ostvarimo?; Pokaži-mo to svima!; Recite mi nešto više o tome...; Pokušajmo i isprobajmo to!; Koje su prednosti?; Kako možemo ukloniti nedostatke?; Možeš li izraditi plan akcije?; Sviđa mi se to, zvuči zanimljivo.; Zanimarimo način na koji to danas funkcionira. Ukoliko želimo razviti kreativnost, moramo uložiti veliki trud i početi funkcionirati na drugačiji način. To svakako uključuje i razmišljanje izvan okvira, izvan automatizama, stvaranje novih i nepoznatih misli, ideja i informacija.

Ulogu u provedbi odgoja za vrijednosti preuzima učitelj, odnosno škola i planirani odgojno-obrazovni programi, no važno je primijetiti i kako odgovornost roditelja za formiranje vrijednosnog sustava djeteta zapravo ne prestaje (Maltar Okun 2019).

ZAKLJUČAK

U suvremenom sustavu odgoja i obrazovanja, primarni cilj i zadatak nastave likovne kulture leži u tome da njeguje produktivne sposobnosti i njihovo stvaralačko izražavanje. S obzirom na činjenicu da je dječji likovni izraz gotovo uvijek stvaralačkog karaktera, onda je razumljivo da se na nastavi likovne kulture može utjecati na likovno stvaralaštvo. Time potičemo kreativnost djece i njihovo stvaralaštvo. Likovna kultura trebala bi sve više postajati čimbenik razvoja sposobnosti učenika jer bi se i obrazovni proces trebao prije svega oslanjati na sposobnosti, osobito kreativne. Kreativni potencijal koji se stječe likovnom umjetnošću, od velikog je značaja jer ima utjecaja i na sva druga područja.

Značajnu ulogu u tome imaju učitelji stoga oni svojim znalačkim i kreativnim radom trebaju razvijati kreativne potencijale kod djece. Osnovna pretpostavka za stjecanje kreativnosti polazi od kvalitete inicijalnog obrazovanja budućih učitelja i njihova kontinuiranog profesionalnog razvoja stručnim usavršavanjem i sustavom cjeloživotnog obrazovanja (Bedečković i Zrilić 2009).

Odgojno-obrazovni djelatnici nastavu bi trebali učiniti zanimljivom i prilagoditi je učenicima, pobrinuti se da razredno ozračje bude ugodno i opušteno, okruženje u kojem su radi bez pritiska i ponuditi učenicima brojne aktivnosti te unijeti kreativne tehnike ne samo u nastavu Likovne kulture već i u sve ostale nastavne predmete.

Zadatak je svake zemlje voditi brigu o tome da njezine škole njeguju vrijednosti i norme koje su u temelju društvenog života (Marinović Bobinac 2001).

LITERATURA

- BEDEKOVIĆ, Vesna. ZRILIĆ, Smiljana. 2009. Kreativnost kao profesionalna kompetencija i pespektive cjeloživotnog obrazovanja učitelja. U: Curriculum of early and compulsory education: *Zbornik radova međunarodne konferencije Učiteljskog fakulteta u Zagrebu*, ur. D. Bouillet, i M. Matijević, 671-684. Zagreb.
- BEŽEN, Ante. 2013. Metodika u suvremenom odgojno-obrazovnom i znanstvenom sustavu, U: *Metodike u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu*. ur. D. Milanović, 94-113. Zagreb: Akademija odgojno-obrazovnih znanosti Hrvatske.
- BOSNAR, Maja. 2018. *Suvremena umjetnost u obrazovanju*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umetnosti.
- DUH, Matjaž. 2004. *Vrednotenje kot didaktični problem pri likovni vzgoji*. Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta Maribor.
- ĐORĐEVIĆ, Borislav. 2005. *Darovitost i kreativnost dece i mladih*. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- FILIPOVIĆ, Sanja. 2011. *Metodika likovnog vaspitanja i obrazovanja*. Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu – Izdavačka kuća Klett.
- GRGURIĆ, Nada., i JAKUBIN, Marijan. 1996. *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*. Zagreb: Educa, Nakladno društvo.
- GUILFORD, J. I. 1950. Creativity. *American Psychologist*, 5 (9): 444-454.
- HADŽI-JOVANČIĆ, Nevena. 2012. *Umetnost u opštem obrazovanju*. Beograd: Učiteljski fakultet u Beogradu – Izdavačka kuća Klett.
- KARLAVARIS, Bogumil. 1987. *Metodika nastave likovnog vaspitanja*. Beograd: ZUNS.
- KARLAVARIS, Bogumil. 1991. *Metodika likovnog odgoja 2*. Rijeka: Hofbauer.
- LEKIĆ, Đorđe. 2000. *Metodika likovne kulture*. Beograd: Newslines.
- LOWENFELD, V. 1987. *Creative and Mental Growth*. New York: Macmillan.
- MALTAR OKUN, Tanja. 2019. Odgoj za vrednote u školi. *Život i škola*, 65 (1-2): 251-259.
- MARINOVIĆ BOBINAC, Ankica. 2001. Obitelj i škola. U: *Djeca i mediji*, V. Ilišin ur., 41-78. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i IDIZ.
- MATIJEVIĆ, Milan. 2008. Projektno učenje i nastava. U: *Nastavnički suputnik*, B. Drandić ur., 188–225. Zagreb: Znamen.
- OKROŠA, Jelena., i RAVIĆ, Silvija. 2018. Povezanost učeničkog procjenjivanja da-

- rovitosti, inteligencije i socijalnog statusa procjenjivanja učenika. *Život i škola*, 64 (1): 119-128.
- OZIMEC, Stjepan. 1987. *Odgoj kreativnosti: kako prepoznati i podsticati dječju kreativnost*. Varaždin: Opći savez društva „Naša djeca“.
- PANIĆ, Vladimir. 1997. *Psihologija umetnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- ROBINSON, K. 1999. *Out of Our Minds: Learning to be creative*. Chichester: Capstone. Southern Gate.
- ROBINSON, K. 2009. *The Element: How Finding Your Passion Changes Everything*. Penguin/Viking. New York: New York Times.
- STEVANOVIĆ, Marko. 1999. *Kreatologija*. Varaždinske Toplice: Tonimir.
- SRIĆA, Velimir. 1992. *Upravljanje kreativnošću*. Zagreb: Tisak Zg.
- TAYLOR, I. 1973. A Transactional Approach to Creativity and its Implications for Education in: *American Association for the Advancement of Science Meeting, Boston*. U: Psychological Sources of Creativity, *The Journal of Creative Behavior*, 10 (3): 193-202.
- TKALAC VERČIĆ, Ana, SINČIĆ ĆORIĆ, Dubravka, i POLOŠKI VOKIĆ, Nina. 2014. *Priručnik za metodologiju istraživanja u društvenim djelatnostima*. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
- VIGOTSKI, Lav. 2005. *Dečja mašta i stvaralaštvo*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- ZRILIĆ, Smiljana. i BEDEKOVIĆ, Vesna. 2009. Poticanje kreativnosti studenata i perspektive cjeloživotnog obrazovanja visokoškolskih nastavnika. U: *Tehetseggondozastol az elethosszig tarto tanulasig. Zbornik radova međunarodne konferencije Učiteljskog fakulteta u Subotici*, A. Bene, 276-286. Subotica.
- ZRILIĆ, Smiljana i Bedeković, Vesna. 2011. Metodički pristup poticanju kreativnosti u radu s učenicima mlađe školske dobi . U: *The methodology of working with talented pupils. Zbornik radova međunarodne konferencije Učiteljskog fakulteta u Subotici*, A. Bene, A.,122-135. Subotica.
- ŠEFER, Jasmina. 2005. *Kreativnost dece*. Beograd: Institut za Pedagoška istraživanja.
- WINNER, E. 2005. *Darovita djeca*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.
- Online Journal Psychology of Aesthetics, Creativity & the Arts, from: <https://psycnet.apa.org/PsycARTICLES/journal/aca/12/4> (svibanj 2020)

CREATIVITY AS AN ESSENTIAL PART OF FINE ART CLASSES

ABSTRACT

This paper will attempt to formulate a theory of creativity that can be described as transactional in approach and relate implications to education. In order for children's creativity to be successful in upbringing and education, it is necessary to know what children's creativity is in general, and then how it manifests and develops in the process of teaching art culture. The author tried to include all the mentioned parts in order to make the content of the work as rich as possible, and then complete. The introduction talks about art and its significance, and then about art placed within the school framework – fine arts, with its goals and tasks. The main part of the paper explains the concept and factors of creativity, with an emphasis on the role of teachers in encouraging student creativity. A special part is dedicated to this, as a very important segment in encouraging creativity, ie creativity in children.

KEYWORDS:

creativity, fine arts, teaching, student, teacher

DOPRINOS IZVANNASTAVNIH KINEZIOLOŠKIH AKTIVNOSTI KVALITETI ORGANIZACIJE SLOBODNOGA VREMENA STUDENATA

VALTER PERINOVIĆ
MARKO MILANOVIĆ
BORIS METIKOŠ

MATEA KOCSIS

Tehničko veleučilište u Zagrebu
vperinovic@tvz.hr
mmilanovic@tvz.hr
bmetikos@tvz.hr

UDK: 37.011.3-052: 796.035
UDK: 796.035-057.875
Stručni rad
Primljen: 20.10.2020.
Prihvaćen: 30.11.2020.

SAŽETAK

Ovaj članak prikazuje važnost izvannastavnih aktivnosti u životu studenta Tehničkog veleučilišta u Zagrebu (TVZ). Naglasak članka je na izabranim kineziološkim aktivnostima studenata u slobodnom vremenu kada nemaju nastavne obveze i utilizaciji slobodnog vremena u cilju postizanja što boljeg uspjeha tijekom trenažnog procesa, na natjecanjima, a onda i na psihofizičko stanje studenta. Prikazano je kako su kineziološki sadržaji tek na petom mjestu interesa zagrebačkih studenata (24,5 %) kao oblikom provođenja slobodnog vremena (Bouillet 2008). Značajan doprinos povećanju općeg zdravlja studenata i podizanju razine tjelesne aktivnosti je zadovoljavanje biološke potrebe za kretanjem, a samim time doprinosi se i poboljšanju njihovog antropološkog statusa.

KLJUČNE RIJEČI:

izvannastavne aktivnosti, tjelesna aktivnost, slobodno vrijeme

UVOD

Kako bi se što bolje odredilo područje u kojem egzistiraju kineziologija i njezina primijenjena područja, treba se suglasiti da se upadljive karakteristike procesa globalizacije, industrijalizacije, informatizacije, automatizacije i drugih atribucija koje prate život i rad ljudi u suvremenom društvu djelomično odražavaju na suvremenog čovjeka, osobito na njegovo zdravlje, uz ostalo i zbog sve veće prisutnosti hipokinezije. Dakako, to vrijedi i za najmlađe i mlade, štoviše upravo oni registriraju u najvećoj mjeri promjene koje slijepo prate civilizacijske tijekove (Findak 2001 i Hardman 2005).

S obzirom na to da se uslijed sve većeg prisustva u ograničavanju kretanja javljaju brojne zdravstvene tegobe koje se mogu spriječiti vježbanjem, razlog je da se u svijetu sve češće poduzimaju različite mjere izvannastavnih aktivnosti (Findak i Prskalo 2011). Organiziraju se brojni pokreti masovnog vježbanja koji okupljaju sve više ljudi kako bi se spriječile negativne posljedice nedovoljnog kretanja koje nameće suvremeni način života i rada. Budući su danas kineziološka teorija i praksa na takvoj razini koja omogućuje da se naznačeni i brojni drugi civilizacijski trendovi, osobito oni vezani uz kompenzacijsku ulogu edukacije, sporta, kineziološke rekreacije i kineziterapije mogu uspješno rješavati uz pomoć znanstveno utemeljenog tjelesnog vježbanja, sve se više ukazuje potreba da kineziologija i njezina primijenjena područja preuzmu ulogu u još većoj mjeri nego dosada u uspostavljanju ravnoteže između suvremenog čovjeka i izmijenjenog načina života i rada u suvremenom društvu.

Ilišin i Radin (2002) istražujući na uzorku od 2000 ispitanika dobila je podatak da 70,9 % mladih često gleda TV, te da se 16,2 % mladih aktivno bavi sportom. U istom istraživanju uspoređujući razdoblje 1986. i 1999. godine uočeno je da se mladi danas više zabavljaju na tulumima, izlazeći u kafiće i ljenčare, dok manje nego ranije odlaze u kino, idu na izlete ili šetnje, te na sportske priredbe. Bouillet (2008) je na uzorku od 313 zagrebačkih studenata dobila rezultate koji pokazuju činjenice da među željenim sadržajima u slobodno vrijeme studenti najviše preferiraju druženje s prijateljima i djevojkom ili dečkom (53,7 %). Ovdje se radi o opuštajućim oblicima druženja, koji nisu usmjereni na zabavu shvaćenu u užem smislu riječi, već se temelje na večernjim izlascima, zabavi i dobrom provodu. Slijede izleti u prirodu (31,3 %) i odmor, opuštanje i relaksacija (28,6 %) gdje je vidljivo da gotovo trećina ispitanika kao idealno slobodno vrijeme zamišlja vrijeme koje uključuje spavanje, izležavanje, pasivan odmor, masaže i slično.

Kineziološki sadržaji tek su na petom mjestu interesa zagrebačkih studenata (24,5 %) i vrlo su blizu u postotku odgovora (24,1 %) sa zabavom kao oblikom provođenja slobodnog vremena.

Današnja istraživanja pokazuju negativan trend povećanja pretilosti već od rane mladosti (Wang, Monteiro i Popkin, 2002; Chinn i Rona, 2001; Ogden i sur., 2002; Krebs i Jacobson, 2003). Jedan od glavnih uzroka naglog porasta pretilosti u populaciji je sjedilačko ponašanje (Andersen 1999). Prekomjerna masa djece rezultat je dugotrajne neravnoteže između energetskeg unosa i potrošnje energije (Zahner i sur. 2006). Tjelesna aktivnost jedna je i od najvarijabilnijih komponenti energetskeg utroška. Stoga je iznimno važna u reguliranju tjelesne mase, njezina niska razina povezana s razvojem debljine i niza povezanih bolesti. Razina svakodnevne aktivnosti varijabilna je s obzirom na spol, dob, zanimanje, razinu edukacije i niz drugih čimbenika (Mišigoj-Duraković i sur. 2000). Nekoliko provedenih studija pokazale su da je viša razina tjelesne aktivnosti statistički značajno povezana s nižom tjelesnom težinom i postotkom masti (Eck, Klesges i Hanson, 1992; Obarzanek i sur., 1994). Pretilost je jedan od uzročnika pojave dijabetesa tipa 2 kod djece (Wang i sur. 2006), a isto tako povećava mogućnost pojave koronarnih bolesti, povećane količine kolesterola u krvi i povišenog krvnog tlaka (Westcott 2006).

Biološki i sociološki razvoj i funkcioniranje čovjeka u okolini uvjetovan je motoričkim aktivnostima i kretanjem. Posljedice nedostatnog kretanja mogu se ublažiti ili kompenzirati odgovarajućim kineziološkim programima. Tjelesna aktivnost, kako pokazuju istraživanja, imaju pozitivan utjecaj na stvaranje zdravog života. Tjelesno vježbanje stvara ravnotežu u mnogim fiziološkim, regulacijskim i funkcionalnim mehanizmima (Badić i Barić 2006).

Promatrajući pojam slobodnog vremena može ga se determinirati kao onaj dio ukupnog vremena čovjeka koji je raspoloživ za čovjekove osobne potrebe koje nisu uvjetovane biološkim ili socijalnim obvezama. Definirajući slobodno vrijeme (Dumazedier 1972) naglašavaju da su to oni sati u danu kad mladi nisu formalno angažirani u nastavnim, privatnim ili radnim aktivnostima, a obilježava ga individualno ili grupno sudjelovanje u aktivnostima po vlastitom izboru ovisno o interesima pojedinca.

Prema Dumazedieru (1967) razlikujemo nekoliko funkcija provođenja slobodnog vremena, a to su: „odmor i rekuperacija, zabava i razonoda te kultiviranje i razvoj ličnosti“ (Ilišin i Spajić-Vrkaš 2017). Iznimna važnost slobodnog vremena proizlazi iz brojnosti aktivnosti u kojima ljudi mogu svojevoljno sudjelovati, a

putem kojih mogu ispuniti niz svojih potreba (Stebbins 2018).

Tehničko veleučilište u Zagrebu (TVZ) politehničko je učilište koje pruža izobrazbu iz različitih struka te daje priliku za vrlo precizno pozicioniranje prema zahtjevima tržišta rada. TVZ obrazuje inženjere i specijaliste iz područja elektrotehnike, graditeljstva, informatike, računarstva, strojarstva, mehatronike te protetike i ortotike.

Svake akademske godine upisuje se više od 1 000 mladih i perspektivnih studenata koji se s uspjehom pridružuju velikoj alumni zajednici koja oblikuje inženjere više od 50 godina. Na stručne se studije svake godine upisuje preko 800, a na specijalističke oko 300 novih studenata, tako da ih trenutno aktivno studira više od 4 300, a važan dio njihovih aktivnosti predstavlja sport i tjelesno vježbanje. Provedba navedenih aktivnosti održava se u sklopu nastave tjelesne i zdravstvene kulture i izvannastavnih kinezioloških aktivnosti, a organizira ih katedra za kineziološku kulturu koju čine četiri stalna zaposlenika, profesori kineziologije, te 4 do 6 demonstratora, redovnih studenata, sportaša Tehničkog veleučilišta u Zagrebu.

Više od 2000 studenata svih godina TVZ-a uključeno je u navedene aktivnosti što pokazu je njihovu izrazitu motiviranost za sport i tjelesno vježbanje.

Premda nastava kineziološke kulture predstavlja obavezni dio nastavnog programa tijekom prve i druge godine studija ili 4 prva semestra, već u tom dijelu studentima se ostavlja mogućnost biranja preko 20 ponuđenih kinezioloških aktivnosti. Znači da se u odnosu na izbor vrste kineziološke aktivnosti može govoriti o nastavi koja i u svojem obvezatnom dijelu omogućava studentima bavljenje onim sportom za koji su izrazito motivirani.

ORGANIZACIJA IZVANNASTAVNIH KINEZIOLOŠKIH AKTIVNOSTI NA VELEUČILIŠTU

Sveučilište u Zagrebu prema svom Statutu (2005) na izvannastavne aktivnosti referira se isključivo u kontekstu kinezioloških aktivnosti i navodi kako studentima nije omogućeno stjecanje ECTS bodova za sudjelovanje u takvim aktivnostima. Međutim, da je najveće hrvatsko sveučilište promijenilo perspektivu ukazuje tekst Strategije studija i studiranja Sveučilišta u Zagrebu (2014. - 2025.) u kojem se kao dugoročni cilj sveučilišta do 2025. godine navodi upravo poticanje sudjelovanja studenata u kreativnim izvannastavnim aktivnostima i programima

razvoja, za što je predviđeno vrednovanje sukladno već aktualnim Pravilnikom o vrednovanju izvannastavnih aktivnosti Sveučilišta u Zagrebu (2013) (Đonlić i sur. 2013).

Istom praksom izvannastavnih kinezioloških aktivnosti vodi se i Tehničko veleučilište u Zagrebu koje vrlo uspješno potiče svoje studente na kineziološke aktivnosti u slobodnom vremenu.

Studentima se aktivnim sudjelovanjem u pojedinoj kineziološkoj aktivnosti omogućuje sudjelovanje u sportskim natjecanjima koja se organiziraju na lokalnoj, državnoj i međunarodnoj razini. Samim time se studente još više motivira da ulažu izabranu aktivnost.

Sudjelovanje studenata na natjecanjima u organizaciji Hrvatskog akademskog sportskog saveza (HASS)

Hrvatski akademski sportski savez (HASS) jedini je nacionalni sportski savez koji potiče, promiče i skrbi o sportu na visokim učilištima te ga predstavlja u međunarodnim okvirima. Savez je osnovan 25. travnja 1994. pod nazivom Hrvatski sveučilišni sportski savez te je dana 18. rujna 2012. promijenio ime u Hrvatski akademski sportski savez. HASS ima 20 članica i organizira sportske i rekreativne aktivnosti za studente visokoškolskih institucija što ga čini jednim od najmasovnijih sportskih sustava u Hrvatskoj. Savez je član Svjetske sveučilišne sportske federacije (FISU) i Europske sveučilišne sportske asocijacije (EUSA) European University Sports Association).

Tijekom godine na nacionalnoj razini HASS organizira sportske i edukativne projekte, a neki od najvažnijih su:

- Unisport Finals (završnica nacionalnog studentskog sportskog prvenstva s više od 1 000 sudionika);
- UniSport (nacionalno studentsko sportsko prvenstvo u više od 20 sportova s više od 2 000 sudionika);
- Studentski dan sporta (projekt koji se paralelno održava u šest gradova s više od 3 000 sudionika)
- Međunarodna veslačka regata Sv. Duje (Split, više od 500 sudionika)

Studenti TVZ-a osvajači su državnog sveučilišnog prvenstva u tenisu dvije godine za redom 2018. i 2019. godine. Napornim radom i dodatnim izvannastavnim

treninzima kako teniskim tako i kondicijskim sa svojim profesorima kontinuiranom tehničkom, taktičkom i tjelesnom pripremom ostvarili su zavidan uspjeh, a time i plasman na međunarodno Europsko studentsko tenisko prvenstvo.

Studentice TVZ-a viceprvakinje su državnog sveučilišnog prvenstva studenata u tenisu 2018. i 2019. godine. Nastavnici, vjerni pratitelji i voditelji su sa svojim studentima na svim sportskim događanjima na lokalnoj i državnoj razini.

Sudjelovanje studenata na internim natjecanjima TVZ-a

Studenti i studentice TVZ-a redoviti su sudionici internih natjecanja koje organiziraju i vode zajedno s nastavnicima. Odaziv za sve organizirano je velik, jer zainteresiranost studenata za sport kao i mogućnosti zajedno s logistikom dopuštaju velik broj prijavljenih studenata. Tijekom akademske godine neki sportovi organiziraju se u više navrata kao što su stolni tenis i nogomet, dok ostali sportovi su samo jednom. U organizaciji internih natjecanja u navedenim sportovima sudjeluju jedino studenti sa njihovim nastavnicima, tako da za svako natjecanje kompletnu logistiku rješavaju studenti. Pripremaju terene, sude i dodjeljuju nagrade, a TVZ kao matična institucija uz svesrdnu podršku organizira kupnju medalja i pehara. Interesantan je i odaziv velikog broja onih studenata koji se ne natječu ali dolaze bodriti svoje kolege iz svojih studija, tako da je vrlo česta situacija pravih sportskih borilišta sa glasnim navijačima. Organizacijom i provedbom internih natjecanja dani su velike sportske fešte TVZ-a. Samo neki od ponuđenih sportova su stolni tenis, badminton, futsal, šah.

Sudjelovanje na međunarodnim susretima i sportskim natjecanjima studenata srodnih fakulteta – elektrijade ili STEM Games

U izvannastavnim aktivnostima koje su zastupljene na sve većem broju fakulteta moguće je osim sveučilišnog prvenstva organizirati i međunarodne susrete i sportska natjecanja studenata srodnih fakulteta (područja znanosti) tzv. – ijade (elektrijada, tehrijada, agronomijada, STEM Games...) s raznih sveučilišta, te organizacija sportskih izleta (Neljak i Caput-Jogunica 2012).

STEM Games natjecanje u znanju i sportu, jedinstveni je susret na kojem se potiče udruživanje studenata u interdisciplinarne timove s ciljem rješavanja stvarnih problema današnjice primjenom znanstvene metode u natjecateljskom okruženju.

Natjecanje se održava u četiri arene od kojih svaka predstavlja jedno od STEM područja (prirodoslovlje, tehnologija, inženjerstvo i matematika), a svaki tim natjecatelja bira jednu arenu u kojoj će se natjecati.

Za razliku od ostalih studentskih natjecanja gdje studenti rješavaju ispite i natječu se u poznavanju fakultetskog gradiva, izazovi na našem natjecanju kreativne su i praktične prirode. Osmišljava ih skupina mentora, mladih stručnjaka iz akademske i industrijske zajednice koji se studentima trude pružiti mogućnost istraživanja i savladavanja stvarnih problema današnjice.

STEM *Games* natjecanja održavaju se u devet sportova u muškoj i ženskoj konkurenciji, prema Tablici 1.

Pravo nastupa na sportskim natjecanjima imaju studenti i osobe koje su diplomirale u prethodnoj akademskoj godini.

Svaki voditelj pojedine sportske ekipe dužan je dostaviti popis sudionika koji se natječu u pojedinoj sportskoj disciplini voditelju sporta.

Sportske ekipe imaju pravo na zamjenu termina u slučaju da se sve četiri sportske ekipe usuglase.

Voditelji sportova zadržavaju pravo promjena propozicija u izvanrednim situacijama.

Prethodno su navedene propozicije sportskih natjecanja u STEM *Gamesima* koji se održavaju svake godine od 2018. godine. Prije 2018. godine iste sportske igre bile su međunarodnog karaktera i zvale su se „Elektrijade“.

SLIKA 1. Studenti TVZ-a prije polaska na STEM Games

Kineziološke aktivnosti koje se provode povremeno i za koje su studenti iskazali dodatnu motivaciju

Može se konstatirati da je velika zainteresiranost studenata i studentica TVZ-a za kineziološke aktivnosti koje nisu u programu i ingerenciji same institucije niti njenih nastavnika. Studenti pokazuju izuzetnu zainteresiranost za samostalno prijavljivanje i odlazak na njima interesantna natjecanja i nerijetko se vraćaju s velikim brojem medalja.

IZVANNASTAVNE KINEZIOLOŠKE AKTIVNOSTI NA TVZ-U

Na Sveučilišnim natjecanjima lokalne i državne razine mogu se natjecati svi redovno upisani studenti kao i studenti koji su diplomirali u prošloj akademskoj godini, a status se dokazuje studentskom prijavitelnicom ovjerenom isključivo od dekana.

U okviru Sveučilišnog prvenstva od ukupno mogućih natjecanja u 28 sportova, studenti TVZ natječu se u više od 15 sportova u obje konkurencije prema Tablici 2, 10 ekipnih (rukomet, rukomet na pijesku, odbojka, odbojka na pijesku, košarka, košarka 3x3, nogomet, futsal, plivanje i vaterpolo) i 10 individualnih (tenis, stolni tenis, badminton, squash, šah, judo, karate, skijanje, streljaštvo, atletika). Natjecanje nije studentska obveza nego stvar dobre volje, talenta i motivacije za predstavljanje svoje akademske ustanove. Radi se o natjecanjima koja se u pravilu održavaju subotom ili nedjeljom, nerijetko i tijekom tjedna i za koja se sudionici dodatno pripremaju. Zbog toga se studentski angažman smatra vrlo važnim pokazateljem studentske zainteresiranosti za bavljenje pojedinim sportom. Osim treniranja, natjecanja i osvajanja trofeja ova skupina izvan nastavnih aktivnosti omogućuje studentima i brojna iskustva u smislu upoznavanja studenata drugih fakulteta, mogućnosti putovanja i razvijanje osjećaja pripadanja akademskoj zajednici, ne samo u izabranom studiju nego i u onome u čemu su dodatno kompetentni. Osvajanje trofeja tako postaje, osim uspješnog studiranja, još jedan način na koji se studenti mogu samo aktualizirati.

Ovaj organizacijski oblik rada omogućava studentima da do izražaja dođu njihova znanja, postignuća i sposobnosti, da se dokažu „pred sobom“ i pred drugima, a jednako tako i da se na vlastitom iskustvu uvjere u potrebu sustavnog tjelesnog vježbanja (Findak 1999). Ponuđene aktivnosti trebaju biti atraktivne i temeljiti se na interesima studenata (Neljak 2011).

TABLICA 1. Zastupljenosti studenata TVZ-a na natjecanjima

br.	Aktivnost	br. studenata	medalje u 5 god.	brončane	srebrne	zlatne
1.	HASS na lokalnom i državnom prvenstvu	120	20	12	6	2
2.	na internim natjecanjima TVZ-a	190	120	10	10	10
3.	elektrijade ili STEM Games	250	12	8	2	2
4.	povremene aktivnosti	24	15	8	4	3
5.	humanitarne akcije	80				

Važno je napomenuti da su studenti i studentice TVZ-a na natjecanjima lokalne i državne razine u zadnjih 5 godina osvojili ukupno u svim sportovima u kojima su nastupali 73 medalje ili odličja, od toga 38 brončanih, 22 srebrne i 13 zlatnih. Navedeni podaci o osvojenim medaljama bitni su u kontekstu pokazatelja motiviranosti studenata za izvannastavne kineziološke aktivnosti i kao pokazatelji nastavnicima u kreiranju dodatnih mogućnosti navedenih kinezioloških aktivnosti kao prevenciju raznih oboljenja studenata i poboljšanja njihovog psihofizičkog zdravlja i fizičke kondicije.

TABLICA 2. Osvojene medalje po sportovima

	Sportovi	ukupni broj studenata koji nastupaju u jednoj godini	osvojene medalje u zadnjih 5 god.	brončane	srebrne	zlatne
1.	košarka	12				
2.	tenis	4	8	4	2	2
3.	stolni tenis	4	8	8		
4.	badminton	4	2	2		
5.	squash	3	1			1
6.	rukomet	25	2	1	1	
7.	futsal	20	10	6	3	1
8.	judo	6	11	4	3	4
9.	vaterpolo	12	6	3	2	1
10.	šah	5	4	4		
11.	atletika	15	2		2	

	Sportovi	ukupni broj studenata koji nastupaju u jednoj godini	osvojene medalje u zadnjih 5 god.	brončane	srebrne	zlatne
12.	odbojka	15	1		1	
13.	plivanje	7	2	2		
14.	streljaštvo	4	4		3	1
15.	skijanje	3	1			1
16.	rolanje	5	2		2	
17.	nogomet	20	9	4	3	2
18.	kros	50				

Posebno organizirane izvannastavne kineziološke aktivnosti predviđene su za studente svih godina studija koji pokazuju dodatne interese za sport i kineziološku kulturu. Ove kineziološke aktivnosti organizirane su na osnovi interesa studenata i materijalno kadrovskih uvjeta TVZ-a, a usko su povezane s nastavom kineziološke kulture. Na Tehničkim veleučilištu u Zagrebu velik broj studenata sudjeluje u već navedenim izvannastavnim aktivnostima, a jedan, ne mali broj studenata, uz natjecanja u svojem slobodnom vremenu koriste kineziološke sadržaje tipa: *crossfit*, skijanje, rafting, planinarenje, te specifične kondicijske treninge izabranih sportova.

DOPRINOS IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI STUDENATA PODIZANJU RAZINE TJELESNE AKTIVNOSTI

Pozitivni učinci tjelesne aktivnosti na fizičko zdravlje i psihičko blagostanje tijekom čitavog života odavno su poznati (Elavsky i McAuley 2005; Curl 2000).

Tjelesnim vježbanjem aktiviraju se svi sustavi organizma, a posebno mišićni, krvožilni i dišni sustav. Unaprjeđuju se procesi i razvijaju organi, pa u normalnim uvjetima rade uz manje opterećenje, čime se smanjuje rizik od bolesti. Primjereno tjelesno vježbanje učinkovito je sredstvo unapređenja i zaštite zdravlja. Negativne posljedice nekretanja su prekomjerna težina, živčana napetost, početne faze bolesti zglobova, reumatska oboljenja, poremećaji oblika kralješnice i ostale. Tjelovježba stoga ima pozitivan utjecaj na pojedine bolesti i utječe na smanjenje prekomjerne tjelesne težine. Utjecaj vježbanja najviše se manifestira na smanjenje potkožnog masnog tkiva i povećanje mišićne mase (Prskalo 2004).

Rezultati analiza o povezanosti tjelesne aktivnosti i kroničnih bolesti (Jeon, Lo-

kken, Hu, van Dam 2007; Boyle, Keegel, Bull, Heyworth, Fritschi 2012; Eijkmans, Mommers, Draaisma, Thijs, Prins 2012; Li i Siegrist 2012; Sun, Shi, Gao, i Xu, S.F. 2012; Wu, Zhan, i Kan 2013):

Bolest	Smanjenje rizika kod tjelesno aktivnih osoba
Koronarna bolest srca	21-29 %
Moždani udar	22-29 %
Rak debelog crijeva	27 %
Rak dojke	12 %
Rak pluća	23 %
Astma	12 %
Dijabetes tipa	231 %

Znanstvene spoznaje brojnih istraživanja (Vuori 2004; Hernelahti, Kujala i Kaprio 2004; Woo 2000; Lees i Booth 2004) potvrđuju da se mnoge kronične bolesti češće javljaju u neaktivnih osoba nego u osoba koje se redovito bave tjele-
vježbom. Dokazano je da je tjelesna neaktivnost izravni uzrok mnogih kroničnih bolesti (Vuori 2004; Lees i Booth 2004).

ZAKLJUČAK

Studenti TVZ-a imaju optimalne mogućnosti za bavljenje kineziološkim aktivnostima u skladu s osobnim interesima, sposobnostima i potrebama.

Natječu se u više od 15 od 28 sportskih natjecanja unutar Zagrebačkog sveučilišta.

Nastavnici kineziološke kulture na TVZ-u za studente svih godina studija, koji pokazuju dodatne interese za sport i tjelesno vježbanje, nerijetko organiziraju i dodatne povremene izvannastavne aktivnosti.

Bez obzira na činjenicu da se studenti mogu pohvaliti velikim brojem ponuđenih kinezioloških izvan nastavnih aktivnosti i relativno brojnim i uspješnim sudjelovanjem u navedenim aktivnostima i sveučilišnim natjecanjima može se pretpostaviti da postoje i drugi sportovi za koje bi ovi studenti bili zainteresirani. Bilo bi korisno proširiti ponudu povremenih izvannastavnih aktivnosti (primjerice jedrenje u ljetnom ili skijanje u zimskom semestru i sl.). U odnosu na one koje su već ponuđene provjeriti mogu li nastavnici svojim kvalitetnim radom dodatno animirati veći broj studenata za bavljenje i natjecanje u ponuđenim aktivnostima.

LITERATURA

- ANDERSEN, Rose. E. 1999. Exercise, an active lifestyle and obesity. *The Physician and Sportsmedicine*, 27 (10): 41-50.
- BADRIĆ, Marko i BARIĆ, Antun. 2006. *Primjenjivi sadržaji kineziologije u razvoju eko osjetljivosti i eko komunikacije u izvannastavnim aktivnostima učenika*. U: Zbornik radova 15. ljetne škole kineziologa RH, 393-397. Rovinj.
- BOUILLET, Dijana 2008. Slobodno vrijeme zagrebačkih studenata: prilika za hedonizam ili samoostvarenje. *Sociologija i prostor*, 46 (3-4): 341-367.
- BOYLE Tery, KEEGEL Tessa, BULL Fiona, HEYWORTH Jane i FRITSCHI Lin. 2012. Physical activity and risks of proximal and distal colon cancers: a systematic review and meta-analysis. *Journal of the Nationall Cancer Institute*, 104(20): 1548-1561.
- CHINN Susan i RONA Roberto. 2001. *Prevalence and trends in overweight and obesity in three cross sectional studies of British children, 1974 – 1994*. BMJ 322: 24 -26.
- CURL Walton W. 2000. Aging and exercise: are they compatible in women? *Clinical Orthopaedics and Related Research*, 372: 151-158.
- DUMAZEDIER, Joffre. 1967. *Toward a Society of Leisure*. New York: Free Press.
- DUMAZEDIER, Joffre 1972. *Rad i slobodno vrijeme*. u: Friedmann G. i Naville P. (ur.) Sociologija rada. Sarajevo: Veselin Masleša.
- ĐONLIĆ, Veno; MORETTI, Viktor; ŠUKER, Dragutin; BAĐIM, Mirko i Verunica, Zlatko. 2013. Organizacijski oblici rada izvannastavnih sportskih aktivnosti studenata na sveučilištu u Rijeci.
- ECK, Linda H., KLESGES, Robert C., HANSON, Cindy L. 1992. Children at familial risk for obesity: an examination of dietary intake, physical activity and weight status. *International Journal of Obesity*, 16: 71-78.
- EIJKEMANS Mariane, MOMMERS Monique, DRAAISMA Jos M., THIJS Carel, Prins Martin H. 2012. Physical activity and asthma: a systematic review and meta-analysis. *PLoS One*, 7(12), e50775.
- ELAVSKY Steriani, McAULEY Edward 2005. Physical activity, symptoms, esteem, and life satisfaction during menopause. *Maturitas*, 52(3-4): 374-385.
- FINDAK, Vladimir 1999. *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture*. Školska knjiga: Zagreb.
- FINDAK, Vladimir. 2001. *Kineziološki pogledi na uspješnu školu*. (ur.) H. Vrgoč Uspješna škola, 182-187. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

- FINDAK, Vladimir i PRSKALO, Ivan. 2011. *Kinesiological prevention – an important factor in the integrative power of kinesiology*. U: *6th International Scientific Conference on Kinesiology*, ur. D. Milanović i G. Sporiš, 223-225. Zagreb: Faculty of Kinesiology.
- HARDMAN, Ken. 2005. *Physical education in schools: a global perspective*. *Kinesiology*, 40 (1): 5-28.
- HERNELAHTI Miika; KUJALA Urho i KAPRIO Jaakko. 2004. Stability and change of volume and intensity of physical activity as predictors of hypertension. *Scandinavian Journal of Public Health*, 32(4): 303-309.
- ILIŠIN Vlasta i RADIN Furio. 2002. *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- ILIŠIN Vlasta i SPAJIC-VRKAŠ Vedrana, 2017. Neke dimenzije slobodnog vremena mladih, *Generacija osujećenih: u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. (40): 293-316. Zagreb: Biblioteka Znanost i društvo. Institut za društvena istraživanja, Zagreb.
- JEON, ChristieY., LOKKEN R. Peter, HU Frank B. i VAN DAM Rob M. 2007. Physical activity of moderate intensity and risk of type 2 diabetes: a systematic review. *Diabetes Care*, 30(3): 744-752.
- KREBS, Nancy F., JACOBSON, Michael S. 2003. American Academy of Pediatrics, Committee on Nutrition. *Prevention of pediatric overweight and obesity*. *Pediatrics*, 112: 424-430.
- LEES Simon J. i BOOTH Frank W. 2004. Sedentary death syndrome. *Canadian Journal of Applied Physiology*, 29(4): 447-460.
- LI Jian i SIEGRIST Johannes. 2012. Physical activity and risk of cardiovascular disease a meta-analysis of prospective cohort studies. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9(2): 391-407.
- MIŠIGOJ-DURAKOVIĆ Marjeta, HEIMER S, MATKOVIĆ, Br., RUŽIĆ L i PRSKALO Ivan. 2000. Variability of obesity indicators in the Croatian population. U: *European Conference CESS. Health related physical activity in adults*. Poreč: Proceeding Book. 23-28.
- NELJAK, Boris. 2011. *Kineziološka metodika u osnovnom i srednjem školstvu*. Recenzirani interni nastavni materijal. Zagreb: Skriptarnica SKIF na Kineziološkom fakultetu.
- NELJAK, Boris i Romana CAPUT. 2012. *Kineziološka metodika u visokom obrazovanju*. Recenzirani interni nastavni materijal. Zagreb: Skriptarnica SKIF na

- Kineziološkom fakultetu.
- OBARZANEK, Eva, SCHREIBER, George B., CRAWFORD, Patricia B., i dr. 1994. Energy intake and physical activity in relation to indices of body fat: the National Heart, Lung, and Blood Institute Growth and Health Study. *Am J Clin Nutr*, 60: 15–22.
- OGDEN Cynthia L., FLEGAL Katherine M. i CARROLL Margaret, D., i dr. 2002. Prevalence and Trends in Overweight Among US Children and Adolescents, 1999–2000. *Journal of the American Medical Association*, 288(14): 1728–1732.
- PRSKALO, Ivan. 2004. *Osnove kineziologije*. Udžbenik za studente učiteljskih škola. Petrinja: Visoka učiteljska škola.
- STEBBINS Robert, A. 2018. Leisure as not work: a (far too) common definition in theory and research on free-time activities, *World Leisure Journal*, 60(4): 255–264.
- SUN Jia Yang, Shi LEI, Gao Xu DONG, Xu, Shao FA. 2012. Physical activity and risk of lung cancer: a meta-analysis of prospective cohort studies. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention*, 13(7): 3143–3147.
- VUORI, Iikka. 2004. Physical inactivity is a cause and physical activity is a remedy for major public health problems. *Kinesiology*, 36(2): 123–153.
- WANG Youfa, MONTEIRO Carlos, POPKIN Barry M. 2002. Trends of obesity and underweight in older children and adolescents in the United States, Brazil, China and Russia. *American Journal of Clinical Nutrition* (75): 971–7.
- WANG Jian, MIAO Dongmei, BABU Sunanda, YU Jeesuk, BARKER Jennifer, KLINGSMITH Georgeanna, REWERS Marian, EISENBARTH George S. i Yu LIPING. 2006. Prevalence of Autoantibody-Negative Diabetes Is Not Rare at All Ages and Increases with Older Age and Obesity. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism* 92(1):88–92.
- WESTCOTT, Wayne L. 2006. Childhood Obesity. *Strength Cond. J.* Position statement about childhood obesity. Wien: Verlag Zeitpunkt. 82–88.
- WOO, Jin 2000. Relationships among diet, physical activity and other lifestyle factors and debilitating diseases in the elderly. *European Journal of Clinical Nutrition*, 54(Suppl 3): S143–S147.
- WU Yili, ZHANG Dongfeng, KANG Shan 2013. Physical activity and risk of breast cancer: a meta-analysis of prospective studies. *Breast Cancer Research and Treatment*, 137(3): 869–882.
- ZAHNER Lukas, PUDER Jordana J., ROTH Ralf, SCHMID Marco, GULDIMANN Regula, PÜHSE Uwe, KNÖPFI Martin, BRAUN-FAHRLÄNDER Charlotte, MARTI

Bernard i KRIEMLER Susi. 2006. A school-based physical activity program to improve health and fitness in children aged 6–13 years (“Kinder-Sportstudie KISS”): study design of a randomized controlled trial, *BMC Public Health*, 6:147.

CONTRIBUTION OF EXTRACURRICULAR KINESIOLOGICAL ACTIVITIES TO THE QUALITY OF STUDENTS' LEISURE-TIME ORGANIZATION

ABSTRACT

This article shows the importance of extracurricular activities in the life of a student of the Polytechnic of Zagreb (TVZ). The emphasis of the article is on the kinesiological activities selected by students during their free time when unoccupied by classroom activities, as well as the utilization of free time for the purposes of achieving better success during the training process, in competitions and subsequently on the students' psycho-physical state. It is shown that kinesiological contents occupy the mere fifth place of interest of Zagreb students (24.5 %) as a form of leisure (Bouillet 2008). In order to increase students' general health and raise the level of physical activity, it is essential to meet the biological needs for movement, and with it improve their anthropological status.

KEYWORDS:

extracurricular activities, physical activity, leisure time

TISAK
Print
Tiskara Zrinski d.o.o.

NAKLADA
Copies
200 primjeraka